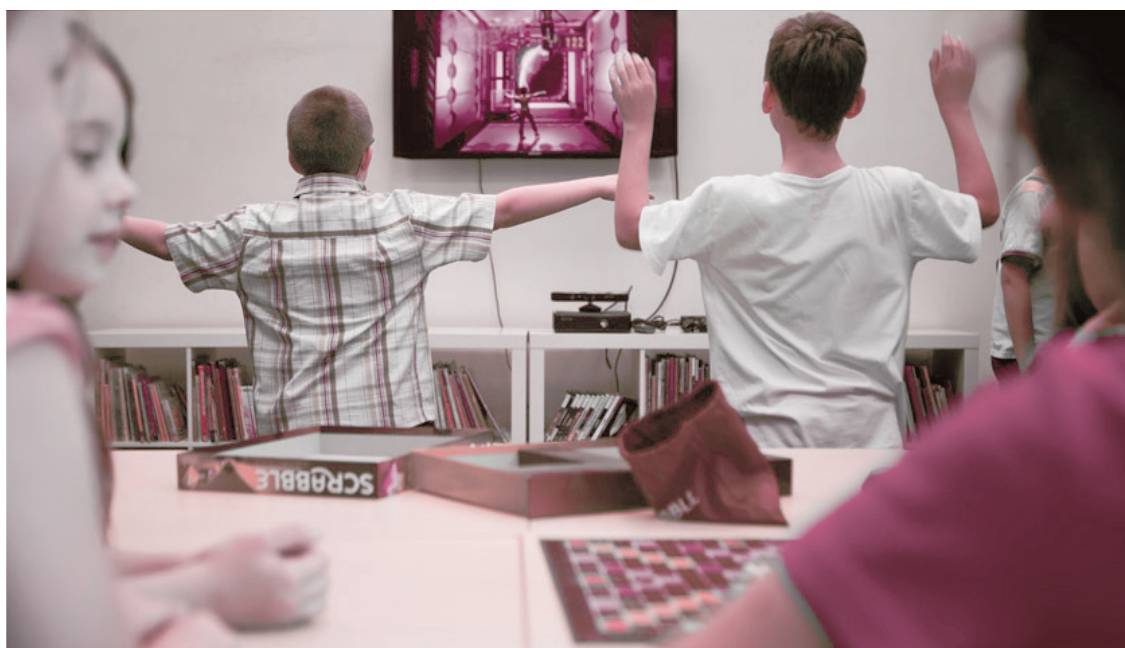

Co się zmieniło w bibliotekach?

PROGRAM ROZWOJU BIBLIOTEK W DANYCH
GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYCZNEGO
LIPIEC 2014

Raport został przygotowany
przez Huberta Borowskiego
na zlecenie Fundacji Rozwoju
Społeczeństwa Informacyjnego.

Spis treści

Podsumowanie	3
Schemat analizy	6
Liczba bibliotek	10
Pracownicy bibliotek	19
Struktura zatrudnionych w bibliotece	21
Szkolenia pracowników biblioteki.....	23
Infrastruktura bibliotek	27
Powierzchnia biblioteki	28
Nowe i rozbudowane budynki bibliotek.....	29
Przystosowanie dla osób niepełnosprawnych	29
Godziny otwarcia bibliotek oraz biblioteki czynne w weekendy	32
Finanse biblioteki	35
Wydatki z budżetu na biblioteki	36
Finanse bibliotek w sprawozdaniach bibliotek	41
Zbiory biblioteki	45
Księgozbiór	46
Wydatki na materiały biblioteczne	50
Komputery w bibliotece	54
Liczba komputerów	54
Korzystanie z własnego sprzętu	62
Komputery w pracy biblioteki.....	64
Komputery wykorzystywane przez bibliotekarki i bibliotekarzy	64
E-usługi w bibliotece	68
Użytkownicy bibliotek	72
Liczba czytelników.....	73
Struktura czytelników	77
Użytkownicy zarejestrowani i aktywni	83
Odwiedziny w bibliotece	85
Wypożyczenia	88
Zajęcia i imprezy w bibliotece	92
Wydawnictwa własne biblioteki	97

01 | Podsumowanie

- ▶ W 2012 roku zgodnie z danymi GUS w Polsce znajdowało się 8182 bibliotek i placówek bibliotecznych. 78% tych bibliotek znajduje się w gminach wiejskich, miejsko-wiejskich oraz małych miastach do 20 tys. mieszkańców. **40% wszystkich polskich bibliotek wzięło udział w pierwszej lub drugiej turze Programu Rozwoju Bibliotek.**

Liczba bibliotek w Polsce sukcesywnie spada. Dotyczy to zarówno wszystkich gmin w Polsce, jak i tych znajdujących się w obszarze potencjalnego i faktycznego działania programu.

- ▶ **Statystyki obrazujące kanoniczną działalność bibliotek** - wielkość księgozbioru dostępnego dla mieszkańców, liczbę czytelników czy wypożyczenia – **spadają**. Zmniejsza się także liczba bibliotekarzy. **Wskaźniki te są jednak raczej stabilne w przeliczeniu na jedną bibliotekę, spadają więc ze względu na mniejszą liczbę dostępnych dla mieszkańców punktów bibliotecznych.** Zjawiska te dotyczą biblioteki biorące udział w PRB w podobnym stopniu, jak biblioteki nieuczestniczące w programie.
- ▶ **Coraz więcej danych sugeruje jednak zmiany w niekanonicznych polach działania biblioteki.** Związane są one po pierwsze z rolą **technologii** w życiu biblioteki, a po drugie z większą aktywnością związaną z **animacją oraz edukacją**. Zmiany takie zachodzą we wszystkich bibliotekach w Polsce, ale **w bibliotekach uczestniczących w PRB znacznie szybciej**, szczególnie w porównaniu do bibliotek uprawnionych do udziału w PRB, które w programie nie uczestniczą.
- ▶ **Biblioteki uczestniczące w PRB udostępniają użytkownikom znacznie więcej komputerów podłączonych do internetu.**

Częściej pozwalają także na korzystanie na własnym sprzęcie z bibliotecznego dostępu do internetu. Biblioteki PRB częściej pozwalają nawet na podłączenie komputera do gniazdka z prądem.

Technologie w bibliotekach mają także znaczenie w pracy z książkami – coraz więcej bibliotek prowadzi ewidencję elektroniczną czytelników i zbiorów, a także pozwala na zdalny dostęp do katalogów bibliotek. Czasem towarzyszy temu także możliwość zdalnych operacji, takich jak rezerwacje, wypożyczenia czy przedłużenie wypożyczenia. Biblioteki PRB są pod tym względem coraz bliżej średniej ogólnopolskiej, kształtowanej przez najbardziej nowoczesne pod tym względem biblioteki z dużych miast.

Biblioteki PRB dużo częściej od pozostałych bibliotek korzystają z elektronicznych sposobów komunikacji z otoczeniem poprzez portale społecznościowe, komunikatory / czat i inne.

Biblioteki PRB niemal czterokrotnie częściej niż pozostałe biblioteki uprawnione do udziału w programie **umożliwiają dostęp w bibliotece do zasobów e-learningowych**.

- ▶ **Biblioteki PRB przyciągają swoimi nowymi funkcjami i działaniami coraz więcej mieszkańców** – bardzo szybko rośnie w nich liczba zarejestrowanych użytkowników, którzy jednak niekoniecznie wypożyczają książki.

W bibliotekach biorących udział w PRB odbywa się także znacząco **więcej zajęć edukacyjnych czy literackich**, niemal tyle co średnia ogólnopolska i prawie o 50% więcej niż w pozostałych gminach uprawnionych do udziału w PRB. Liczba osób uczestniczących w takich zajęciach na 1000 mieszkańców jest już wyższa niż średnia dla wszystkich polskich bibliotek, także tych z dużych miast.

Biblioteki PRB chętniej rozszerzają swoje zbiory o formaty elektroniczne (inwentaryzowane lub dostęp do licencjonowanych zbiorów).

- ▶ **Dane sugerują, że PRB doprowadził także do odwrócenia trendu spadku wydatków samorządów na biblioteki** – biblioteki uczestniczące w PRB są finansowane coraz lepiej.

Jednocześnie rośnie poziom środków pozyskanych z innych źródeł niż od prowadzących biblioteki organów samorządu terytorialnego, z różnych dotacji, darowizn. Wśród bibliotek uczestniczących w PRB jest on obecnie blisko dwukrotnie wyższy niż wśród nie-uczestników.

Oznacza to, iż te biblioteki nie tylko są w lepszej sytuacji finansowej ze względu na szczodrość organizatora, ale **uzupełniają dofinansowanie szukając pieniędzy z innych źródeł.**

- ▶ **Wśród uczestników PRB nieco wyższy jest także poziom wskaźników dotyczących niektórych pozafinansowych zasobów bibliotek.** Biblioteki PRB szybciej zwiększają swoją powierzchnię użytkową, są coraz lepiej przystosowane do potrzeb osób poruszających się na wózkach. Są otwarte dłużej i nieco częściej są czynne także w soboty.

Pracownicy bibliotek PRB szkolą się niemal dwukrotnie intensywniej niż pracownicy pozostałych bibliotek uprawnionych do udziału w programie. Zjawisko to utrzymuje się także w bibliotekach I tury, w których skończyły się już szkolenia w ramach programu. Należy sądzić, że **bibliotekarze PRB lepiej rozumieją potrzeby doskonalenia zawodowego.**

02 | Schemat analizy

Podstawowym celem raportu jest, po pierwsze, zarysowanie obrazu bibliotek publicznych w 2012 roku, według najświeższych dostępnych obecnie danych Głównego Urzędu Statystycznego. Po drugie, raport próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy i jaki Program Rozwoju Bibliotek miał wpływ na biblioteki, które w nim uczestniczą. Przede wszystkim dotyczy to bibliotek z pierwszej tury programu (możliwe jest śledzenie zmian w perspektywie czterech lat, co pozwala liczyć na to, że ewentualne różnice będą już widoczne). Żeby jednak ocenić dane dotyczące bibliotek biorących udział w programie, konieczne jest, po pierwsze - porównanie ich z innymi bibliotekami, które nie wzięły udziału w programie, a po drugie - porównanie nie tyle wartości wskaźników, co ich zmiany w czasie. Innymi słowy – przyczyną, dla której biblioteki biorące udział w PRB różnią się od bibliotek niebiorących udziału w programie, może być inny punkt startowy. Jest to o tyle prawdopodobne, że biblioteki były do programu rekrutowane, a nie losowane.

Dane analizowane są w **okresie 2009-2012** w zależności od dostępności danych. Niektóre wykresy prezentują jednak dane z dłuższego okresu. Pochodzą one z poprzedniej edycji niniejszego raportu i pozostały bez zmian w celu zachowania spójności między dwoma dokumentami.

Podstawową **jednostką analizy** w raporcie jest gmina. Dane podawane są w wartościach bezwzględnych albo jako wskaźniki polegające na przeliczeniu wartości bezwzględnych. Zazwyczaj dotyczy to przeliczenia wskaźnika na 1000 mieszkańców, na jedną placówkę biblioteczną albo na 1000 czytelników.

Dane analizowane są w kilku podgrupach, które nie są w pełni rozłączne.

Po pierwsze, podawane są dane dla wszystkich gmin i dla wszystkich bibliotek publicznych w **Polsce**. Pozostałe grupy zostały wyróżnione ze względu na związek z PRB.

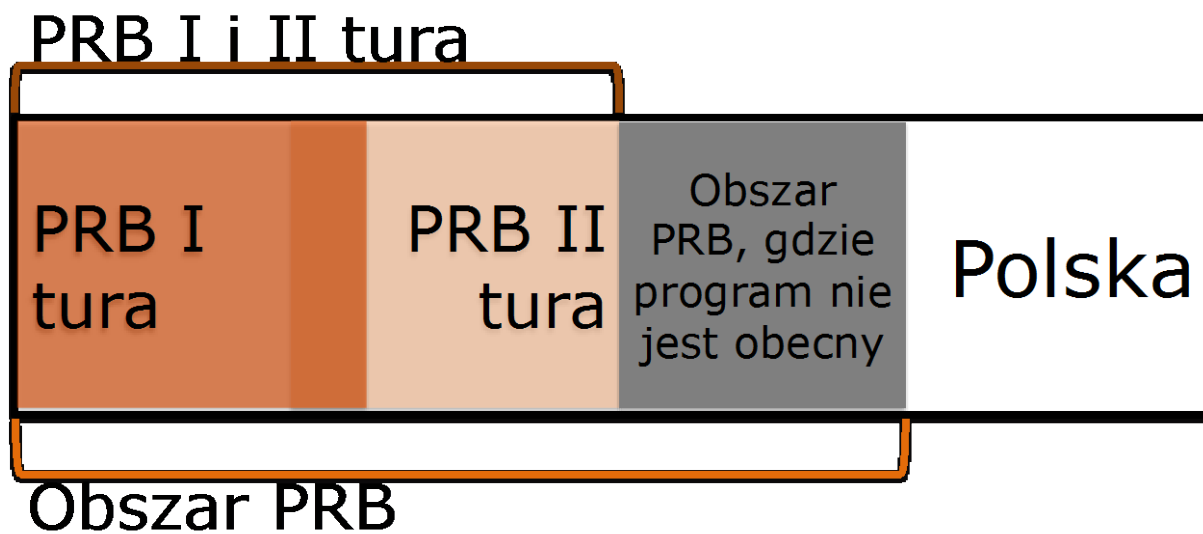
Po drugie, są to gminy, które należą do **potencjalnego obszaru działania PRB**, czyli są uprawnione do udziału w PRB. Oznacza to gminy wiejskie, gminy miejsko – wiejskie oraz gminy miejskie mające do 20 tys. mieszkańców. Na potrzeby niniejszego raportu przyjęto, że obszar potencjalnego wpływu PRB definiowany jest według stanu z roku 2009, a więc roku kiedy rozpoczynała się pierwsza tura Programu Rozwoju Bibliotek. W latach 2009-2012 w dwóch miastach populacja zmniejszyła się i tym samym miasta te obecnie znalazłyby się w obszarze PRB.

Potencjalny obszar działania PRB został podzielony na gminy, które **brały udział w pierwszej lub drugiej turze programu** oraz takie, które **nie brały udziału ani w pierwszej, ani w drugiej turze programu** (nazywane w raporcie gminami uprawnionymi, ale nieuczestniczącymi czy gminami PRB, gdzie program nie jest aktywny).

Wreszcie, po trzecie, wyróżnione w analizie są gminy, które **brały udział w pierwszej turze programu** – jest to najważniejsza analizowana grupa – oraz **gminy, które wzięły udział w drugiej turze programu**. Nie jest to podział rozłączny – istnieje grupa 9 gmin, które jednocześnie uczestniczą w obu turach programu (w pierwszej turze jako biblioteki partnerskie, a w drugiej jako wiodące).

W niektórych miejscach raportu gminy biorące udział w pierwszej turze PRB zostały także podzielone wedle roli, jaką pełnią w PRB biblioteki z tych gmin. Są to gminy z bibliotekami pełniącymi rolę bibliotek wiodących (otrzymały nieco większe wsparcie, szczególnie w zakresie sprzętu) i gminy z bibliotekami pełniącymi w programie rolę bibliotek partnerskich. Podział ten jest przywoływany tylko w kilku miejscach raportu, tam gdzie jest on istotny (tzn. biblioteki wiodące różnią się od bibliotek partnerskich). Brak uwag na ten temat oznacza, że w danym zakresie różnic nie ma.

Wykres 1. Analizowane podgrupy

Podstawą analiz w raporcie są **dane Głównego Urzędu Statystycznego**.

Dane GUS są chyba najlepszym możliwym źródłem informacji o bibliotekach. Jednak i w nich znajdują się pewne rozbieżności ze stanem znanym skądinąd FRSI. Przykładowo, jedna biblioteka, która wzięła udział w pierwszej turze programu, wg danych GUS nie istniała w roku 2009 i 2010 (ale istniała wcześniej i później). Podobnie trzy biblioteki, które wzięły udział w drugiej turze programu, nie istniały wg danych GUS w roku 2011. Są to prawdopodobnie kwestie definicyjne lub inne problemy ze zbieraniem danych.

W niniejszym raporcie **pojęcie biblioteka** oznacza dowolną placówkę biblioteczną. Są to zarówno biblioteki główne w danej gminie, jak i jej filie. Nie są natomiast brane pod uwagę punkty biblioteczne (poza fragmentem rozdziału 3. poświęconym właśnie punktom bibliotecznym).

Raport dotyczy tylko **bibliotek publicznych**.

Dane GUS pochodzą z dwóch źródeł – część została pobrana z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego¹, pozostałe zostały przygotowane przez GUS na zlecenie FRSI. W obu przypadkach do analiz wykorzystywano dane surowe, obliczenia wykonane zostały samodzielnie.

¹ http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

Niemal wszystkie dane w raporcie są zbierane przez GUS poprzez formularz „K-03 Sprawozdanie biblioteki”². Formularz ten znacząco zmienił się w roku 2011. Został wówczas **rozszerzony**, przede wszystkim **o część dotyczącą komputerów w bibliotekach oraz różnych, niekanonicznych działań bibliotek**. Zmiany te zostały utrzymane w kolejnych latach³.

W raporcie podawane są dane dla całej populacji, a nie dla próby, dlatego nie ma w nim zastosowania pojęcie istotności statystycznej. Wszystkie różnice między wskaźnikami dla różnych grup są ważne statystycznie. Inną sprawą jest, czy są one istotne z punktu widzenia Programu Rozwoju Bibliotek oraz oceny jego działania.

Niniejszy raport jest rozwinięciem raportu „Biblioteki w danych statystycznych. Opracowanie na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego”, przygotowanego dla FRIS w 2013 roku. Raport tamten opierał się na danych tylko z Banku Danych Lokalnych, ale analizował zmiany w dłuższej perspektywie czasowej. Rozwinięcie możliwe było dzięki uzyskaniu z GUS danych dotyczących przede wszystkim technologii w bibliotece oraz pozakanonicznych działań bibliotek.

² formularz za rok 2013 dostępny jest pod adresem:
<http://form.stat.gov.pl/formularze/2014/passive/K-03.pdf>

³ Wyjątkiem są dane dotyczące budżetu gmin oraz dane dotyczące wydatków gmin na biblioteki, a także dane dotyczące liczby mieszkańców w grupach wyznaczonych przez płeć i wiek.

03

Liczba bibliotek

Liczba bibliotek publicznych spada z roku na rok. Jest to spadek niemal liniowy. Dotyczy zarówno wszystkich gmin w Polsce, jak i tych znajdujących się w obszarze potencjalnego i faktycznego działania programu. W ciągu roku średnio znika 77,8 bibliotek, z czego 60,5 w gminach potencjalnego wpływu programu, a z tego 20 w gminach, gdzie działa pierwsza lub druga tura programu. Zakładając, że spadek ten utrzyma się, do roku 2022 w Polsce zniknie około 750 bibliotek (z 8182, które działają obecnie), z czego 578 w gminach należących do obszaru PRB (z 6396 działających) i 156 w gminach biorących udział w programie (z 3282 działających). W obecnym momencie nie widać, aby biblioteki biorące udział w programie były na ten spadek odporniejsze (przynajmniej w latach 2009 – 2012).

Spadkowi liczby bibliotek w małych miejscowościach towarzyszy wzrost liczby mieszkańców. Razem procesy te sprawiają, że w gminach uprawnionych do udziału w PRB dostępność bibliotek, mierzona liczbą mieszkańców na jedną placówkę, jest coraz gorsza.

Przeciętnie w polskiej gminie znajdują się ponad trzy biblioteki. W około jednej czwartej gmin znajduje się tylko jedna placówka biblioteczna.

Większość placówek bibliotecznych to samodzielne placówki, ale mniej więcej co piąta placówka łączona jest z innymi instytucjami, najczęściej domami lub ośrodkami kultury. Co roku odsetek takich łączonych bibliotek jest, jak dotąd, coraz mniejszy – zyskują one samodzielność, lub są zamykane.

W Polsce w 2012 roku znajdowało się 8182 bibliotek.

78% z nich znajdowało się w obszarze potencjalnego zasięgu Programu Rozwoju Bibliotek, czyli na terenach wiejskich oraz w miastach do 20 tys. mieszkańców.

W pierwszej lub drugiej turze

programu bierze udział 38% bibliotek w całej Polsce i aż 49% bibliotek z małych miejscowości.

Wykres 2. Liczba bibliotek w Polsce, 2012

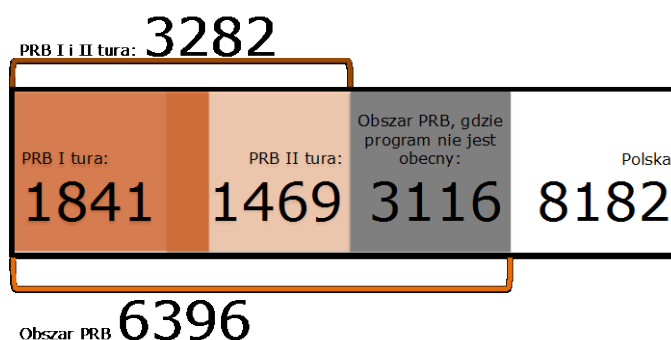
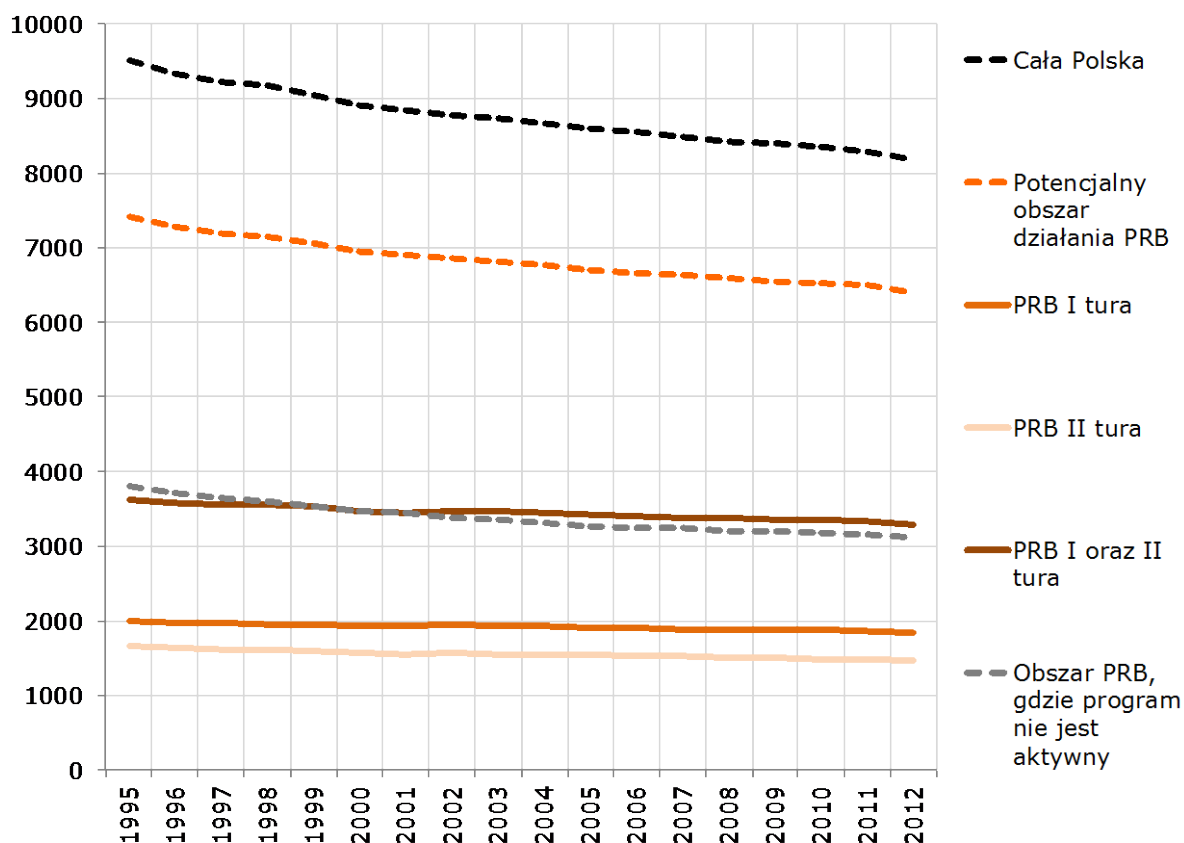

Tabela 1. Liczba bibliotek 2009 - 2012, zestawienie

	Liczba bibliotek			
	2009	2012	Zmiana 2009-2012	Zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	8392	8182	-210	-2,5%
Potencjalny obszar działania PRB	6555	6396	-159	-2,4%
PRB I tura	1887	1841	-46	-2,4%
PRB II tura	1505	1469	-36	-2,4%
PRB I oraz II tura	3365	3282	-83	-2,5%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	3192	3116	-76	-2,4%

Wykres 3. Liczba bibliotek, 1995 - 2012

Liczbę bibliotek należy zestawić ze wskaźnikiem ilustrującym zmieniającą się liczbę ludności. W całej Polsce w latach 2009-2012 liczba ludności wzrosła o 0,9% (z 38,2 mln do 38,5 mln, o 366 tys.). W całej Polsce widoczne jest jednak zjawisko zmniejszania się liczby mieszkańców miast przy wzrastającej liczbie mieszkańców terenów wiejskich. Z tego powodu gminy uprawnione do udziału w PRB zwiększyły liczbę mieszkańców o 2% (z 20,7 mln do 21,2 mln). Gminy, które faktycznie uczestniczą w PRB, zwiększyły liczbę mieszkańców o 1,7% w stosunku do roku 2009.

Wskazuje to na większą dynamikę demograficzną obszarów wiejskich i małych miast w porównaniu do dużych miast. Należy o tym pamiętać porównując wskaźniki przeliczane na mieszkańca.

Tabela 2. Liczba mieszkańców, zestawienie

<i>Liczba mieszkańców</i>				
	<i>2009</i>	<i>2012</i>	<i>Zmiana 2009-2012</i>	<i>Zmiana 2009-2012 w %</i>
Cała Polska	38 167 329	38 533 299	365 970	0,9%
Potencjalny obszar działania PRB	20742102	21 154 339	412 237	2,0%
PRB I tura	5 928 445	6 035 969	107 524	1,8%
PRB II tura	4 834 254	4 913 777	79 523	1,6%
PRB I oraz II tura	10 681 491	10 866 797	185 306	1,7%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	10 080 792	10 310 021	229 229	2,2%

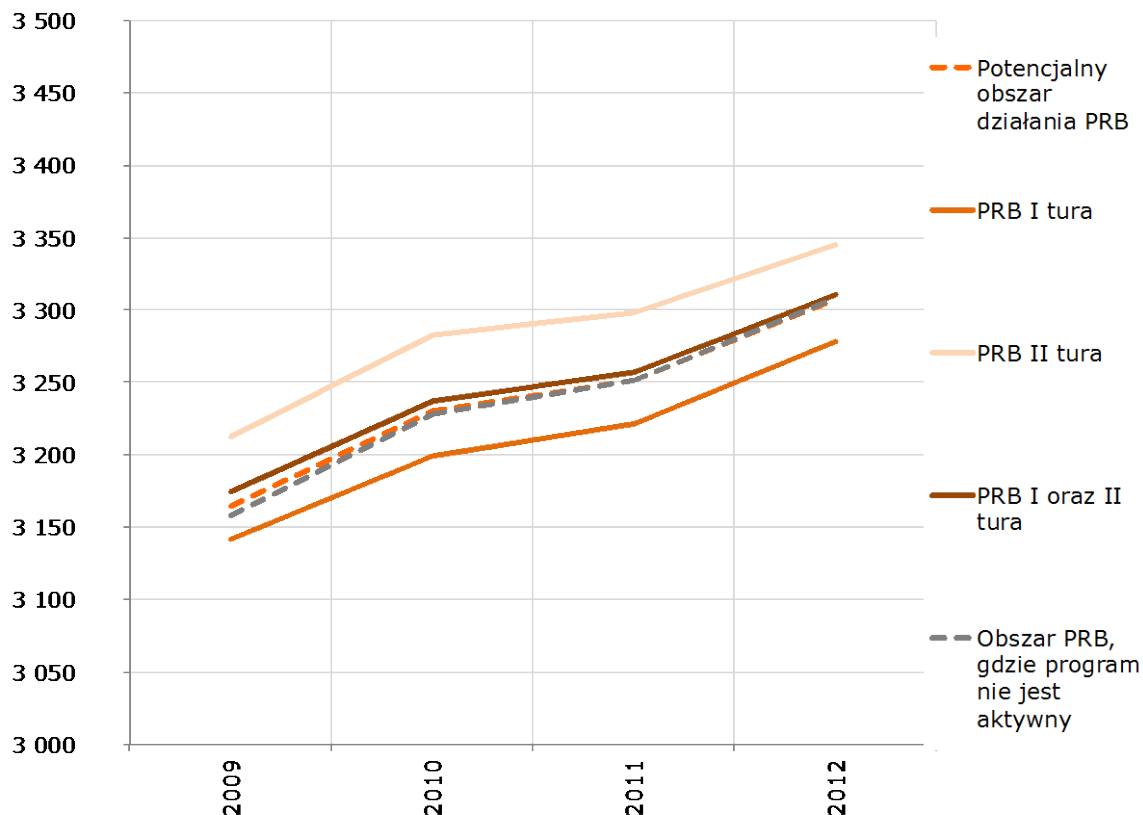
Pierwszym z nich jest ludność na jedną placówkę biblioteczną – wskaźnik, który obrazuje dostępność bibliotek. Im jest wyższy, tym dostęp do biblioteki jest trudniejszy.

W całej Polsce w roku 2012 na jedną placówkę przypadało średnio 4710 osób. W gminach uprawnionych do udziału w PRB na placówkę przypada średnio nieco ponad 3300 mieszkańców. Wskaźnik ten wzrósł od 2009 roku o 4%-5%, a więc **dostępność bibliotek pogarsza się. Proces ten jest szybszy w gminach uprawnionych do udziału w PRB.**

Tabela 3. Liczba mieszkańców na jedną placówkę biblioteczną, zestawienie

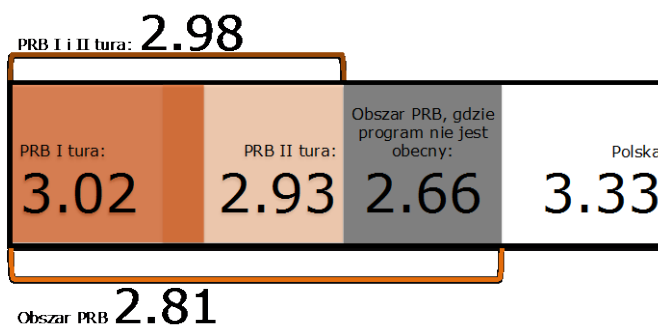
<i>Liczba osób na jedną bibliotekę</i>				
	<i>2009</i>	<i>2012</i>	<i>Zmiana 2009-2012</i>	<i>Zmiana 2009-2012 w %</i>
Cała Polska	4 548	4 710	161	3,6%
Potencjalny obszar działania PRB	3 164	3 307	143	4,5%
PRB I tura	3 142	3 279	137	4,4%
PRB II tura	3 212	3 345	133	4,1%
PRB I oraz II tura	3 174	3 311	137	4,3%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	3 158	3 309	151	4,8%

Wykres 4. Liczba mieszkańców na jedną placówkę biblioteczną, 2009 - 2012

Przeciętnie w polskiej gminie znajdują się ponad trzy biblioteki. W około jednej czwartej gmin znajduje się tylko jedna placówka biblioteczna, w mniej więcej jednej czwartej – dwie placówki, w 18% gmin znajduje się pięć lub więcej placówek.

Wykres 5. Przeciętna liczba bibliotek w gminie, 2012

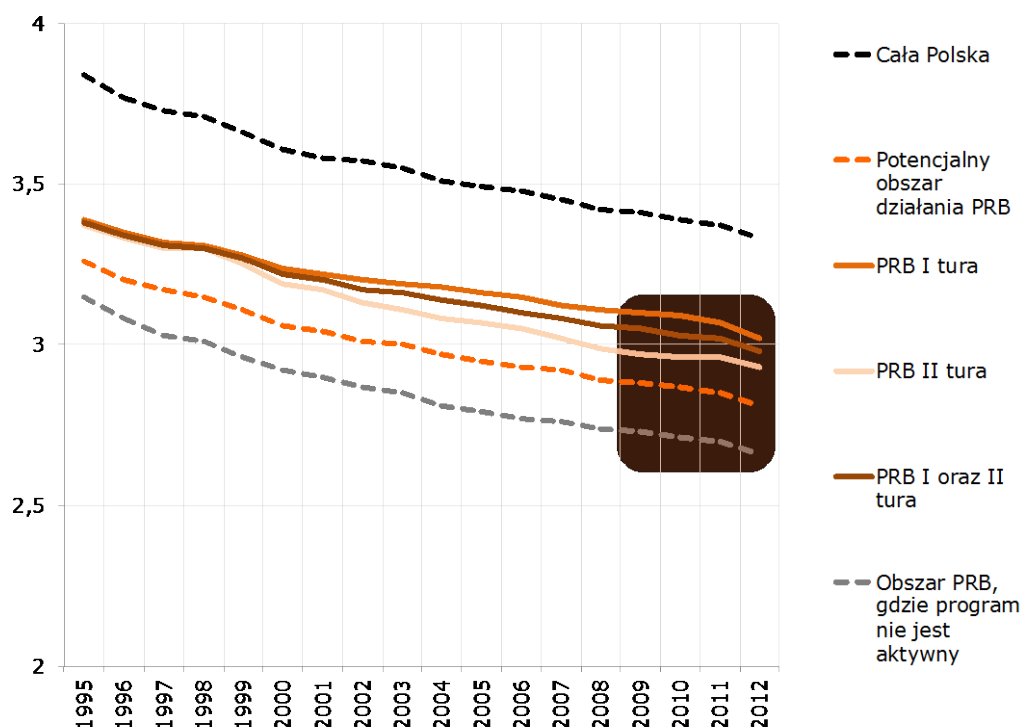

W dużych miastach jest ich oczywiście znacznie więcej (w Warszawie niemal 200), co podnosi średnią dla wszystkich polskich gmin, ale nie ma wpływu na średnią w pozostałych wyróżnionych grupach.

Na obszarze uprawnionym do udziału w PRB bibliotek jest zazwyczaj mniej (średnio 2,81 na gminę). **Gminy należące do PRB – szczególnie te**

biorące udział w pierwszej turze programu - mają przeciętnie więcej bibliotek niż gminy z obszaru potencjalnego działania PRB, gdzie program nie jest obecny. Jest to jednak związane z wielkością gminy - jak zaznaczono powyżej, liczba mieszkańców na jedną placówkę biblioteczną jest niemal identyczna.

Wykres 6. Zmiana średniej liczby bibliotek, 1995 - 2012

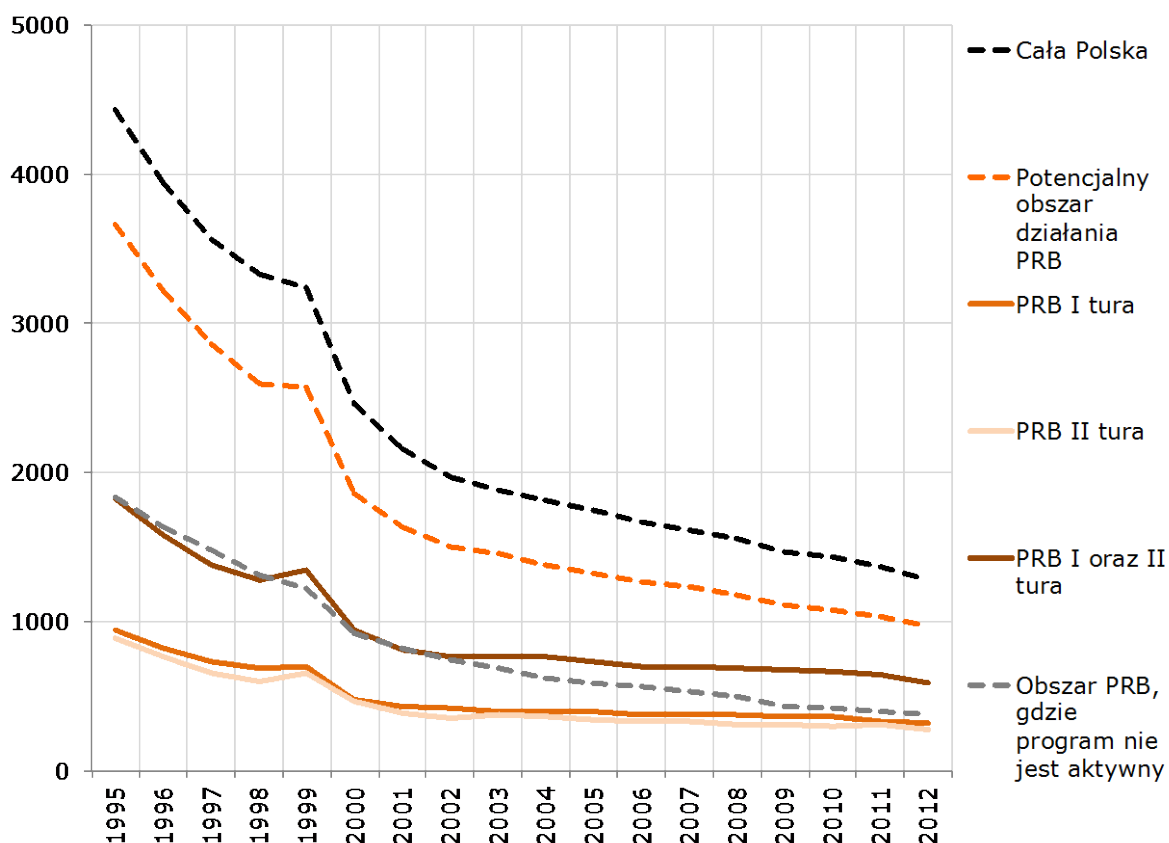
Uzupełnieniem sieci bibliotek głównych oraz ich filii są punkty biblioteczne. W roku 2012 było ich w Polsce 1280, z czego aż 969 w obszarze wpływu PRB - 589 w gminach, gdzie działa pierwsza lub druga tura programu i 380 w gminach, w których PRB nie funkcjonuje. Między rokiem 2009 a 2012 spadek liczby punktów bibliotecznych wyniósł 13% w całej Polsce, był też bardzo podobny na obszarze uprawnionym do korzystania z PRB, w tym w gminach biorących udział w programie.

W roku 2012 sieć punktów bibliotecznych była więc silniejsza i odporniejsza w gminach, które obecnie biorą udział w programie. Poza tym zostało już stosunkowo niedużo punktów bibliotecznych i ich liczba ustabilizowała się.

Tabela 4. Liczba punktów bibliotecznych, zestawienie

<i>Liczba punktów bibliotecznych</i>				
	2009	2012	zmiana 2009- 2012	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	1 469	1 280	-189	-13%
Potencjalny obszar działania PRB	1 109	969	-140	-13%
PRB I tura	368	316	-52	-14%
PRB II tura	312	274	-38	-12%
PRB I oraz II tura	678	589	-89	-13%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	431	380	-51	-12%

Wykres 7. Liczba punktów bibliotecznych, 1995 - 2012

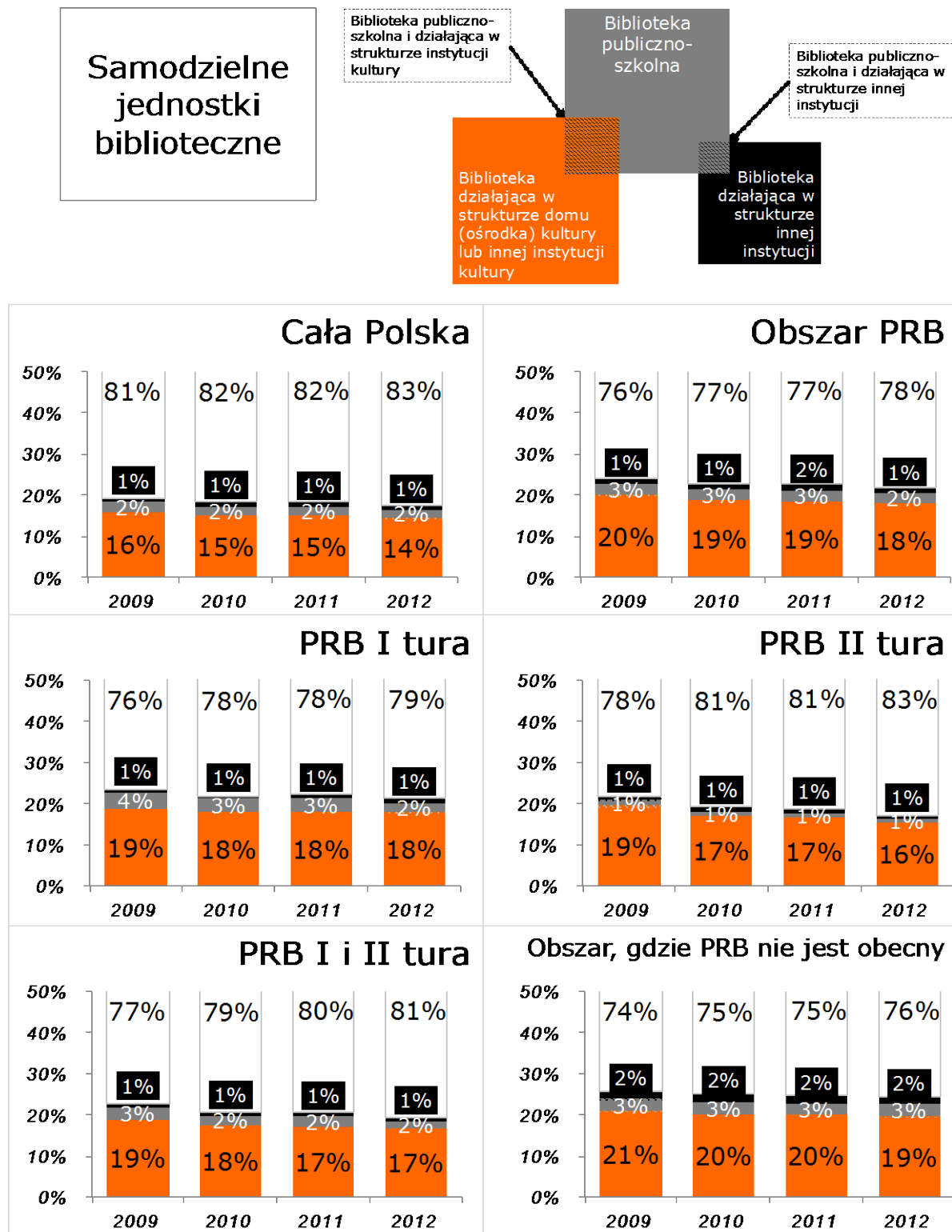
Nie wszystkie biblioteki są jednak samodzielными placówkami. Niemal jedna piąta z nich jest łączona z innymi instytucjami.

W roku 2012, w gminach biorących udział w programie, samodzielne biblioteki stanowiły 81% wszystkich bibliotek publicznych. Odsetek ten rośnie (w 2009 wynosił 77%, tj. 23% bibliotek było łączonych z innymi instytucjami). Jako że liczba bibliotek spada, oznacza to, że biblioteki łączone częściej są tam zamykane lub zyskują samodzielność.

Najczęściej biblioteki publiczne łączone są z domem kultury lub inną lokalną instytucją kultury (17% bibliotek z I i II tury PRB w 2012 roku). 2% to biblioteki publiczno-szkolne, a 1% to biblioteki działające w strukturze innych instytucji. Poza tym nieliczne biblioteki mają bardziej skomplikowaną „przynależność” - 14 bibliotek w całej Polsce (tylko dwie w gminach biorących udział w PRB) to biblioteki publiczno-szkolne oraz jednocześnie działające w strukturze domu / ośrodka kultury. W 2009 roku było jeszcze kilka bibliotek publiczno-szkolnych, które działały w strukturze innej instytucji niż szkoła lub instytucja kultury, w tej chwili jednak nie ma już takich przypadków.

Właściwie wszystkie (97%) niesamodzielne biblioteki znajdują się na obszarach wiejskich oraz w miastach do 20 tys. mieszkańców. Są także pewne różnice między bibliotekami, które biorą udział w PRB, i pozostałymi bibliotekami uprawnionymi do udziału. Te pierwsze już w 2009 roku miały wyższy odsetek bibliotek samodzielnych - 77%, który wzrósł w roku 2012 do 81%. Na obszarze, gdzie program nie działa, samodzielnych bibliotek było 74% w 2009 roku i 76% w roku 2012.

Wykres 8. Placówki biblioteczne łączone z innymi instytucjami, 2009 - 2012

04 | Pracownicy bibliotek

Liczba osób zatrudnionych w bibliotekach na stanowiskach działalności podstawowej w latach 2009-2012 jest w miarę stabilna – spada liczba pracowników wyrażona z liczbach bezwzględnych, ale jest to związane ze spadającą liczbą bibliotek. Liczba pracowników na jedną bibliotekę pozostaje na podobnym poziomie.

Na stanowiskach działalności podstawowej pracuje około czterech piątych pracowników biblioteki. Pozostali pracują na stanowiskach administracji, obsługi technicznej i porządkowej.

Większość pracowników zatrudnionych jest na pełnym wymiarze etatu. We wszystkich bibliotekach w Polsce zatrudnionych jest w ten sposób aż 70% pracowników, ale w usytuowanych w mniejszych ośrodkach bibliotekach uprawnionych do udziału w PRB – dotyczy to jedynie około 55% wszystkich pracowników.

Struktura ta jest właściwie taka sama w gminach biorących udział w pierwszej i drugiej turze PRB oraz w gminach niebiorących w programie udziału. Między rokiem 2010 a 2012 struktura ta zmienia się minimalnie.

Wpływ PRB wyraźnie widać także w intensywności szkoleń bibliotekarzy. W bibliotekach biorących udział w programie przeciętna liczba godzin szkoleniowych jest niemal trzykrotnie wyższa niż w bibliotekach nieuczestniczących w PRB. Poziom szkoleń jest w nich na poziomie średniej ogólnopolskiej lub nawet jest wyższy.

Również po zakończeniu szkoleń PRB bibliotekarze częściej uczestniczą

w szkoleniach. W roku 2012 w bibliotekach z I tury, mimo zakończenia szkoleń w ramach programu, liczba godzin szkoleniowych na bibliotekę była niemal dwa razy wyższa niż w bibliotekach niebiorących udziału w programie.

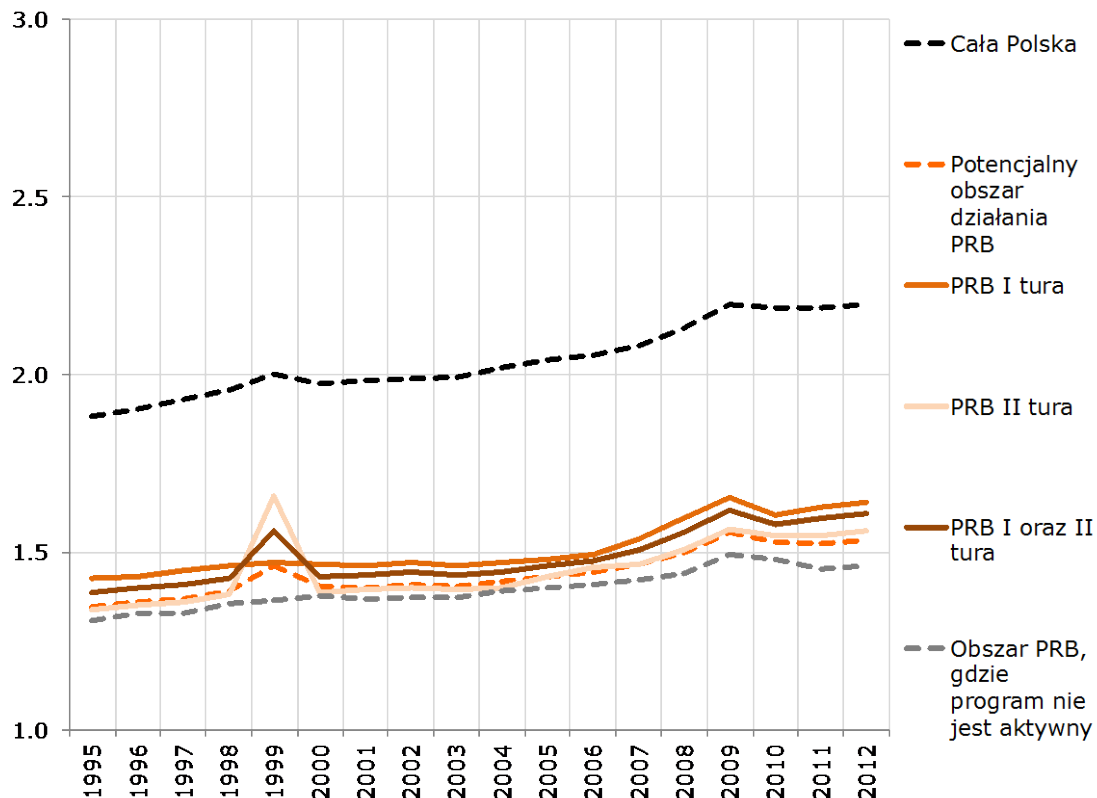
Według danych z roku 2012 w Polsce w bibliotekach publicznych pracowało w działalności podstawowej 17 964 osób. W latach 2009-2012 we wszystkich bibliotekach zatrudnienie nieco zmalało (o około 3-4%).

Liczba bibliotekarzy na jedną placówkę jest raczej stabilna lub nieznacznie maleje. Dotyczy to zarówno wszystkich bibliotek w Polsce, jak i tych biorących udział w Programie Rozwoju Bibliotek.

Tabela 5. Liczba bibliotekarzy w przeliczeniu na jedną bibliotekę, zestawienie

<i>Liczba bibliotekarzy w przeliczeniu na jedną bibliotekę</i>				
	<i>2009</i>	<i>2012</i>	<i>zmiana 2009-2012</i>	<i>zmiana 2009-2012 w %</i>
Cała Polska	2,2	2,2	0,0	0%
Potencjalny obszar działania PRB	1,6	1,5	0,0	-1%
PRB I tura	1,7	1,6	0,0	-1%
PRB II tura	1,6	1,6	0,0	0%
PRB I oraz II tura	1,6	1,6	0,0	-1%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	1,5	1,5	0,0	-2%

Wykres 9. Liczba bibliotekarzy na jedną bibliotekę, 1995 - 2012

Struktura zatrudnionych w bibliotece

Nie wszyscy pracownicy bibliotek pracują na stanowiskach działalności podstawowej. Jeżeli doda się do nich pracowników administracyjnych, porządkowych oraz technicznych, liczba osób zatrudnionych w bibliotekach w całej Polsce rośnie do 23 348 osób, czyli 2,9 pracowników na bibliotekę. W gminach uprawnionych do PRB przeciętna liczba pracowników biblioteki na wszystkich stanowiskach wynosi 1,9 osoby.

Na stanowiskach działalności podstawowej pracuje około czterech piątych pracowników biblioteki. Większość z nich, tj. około 70% wszystkich zatrudnionych w bibliotekach, pracuje na stanowiskach bibliotekarskich – to 2 pracowników w przeciętnej polskiej bibliotece oraz 1,4 pracownika w bibliotekach uprawnionych do udziału w PRB. Mniej więcej co piąty zatrudniony w bibliotece pracuje na stanowisku administracji, obsługi

technicznej i porządkowej (przeciętnie 0,7 osoby w przeciętnej polskiej bibliotece i 0,4 osoby w bibliotece uprawnionej do udziału w PRB).

Tabela 6. Struktura zatrudnienia w przeliczeniu na jedną bibliotekę, 2012r.

	Pracownicy bibliotek, 2012							
	Pracownicy				W tym pełnozatrudnieni			
	ogółem	w tym działalności podstawowej		administracji, obsługi technicznej i porządkowej	ogółem	w tym działalności podstawowej		administracji, obsługi technicznej i porządkowej
		razem	w tym na stanowiskach bibliotekarskich			razem	w tym na stanowiskach bibliotekarskich	
Cała Polska	2,9	2,2	2,0	0,7	2,0	1,7	1,5	0,3
Potencjalny obszar działania PRB	1,9	1,5	1,4	0,4	1,1	1,0	0,9	0,1
PRB I tura	2,1	1,6	1,5	0,4	1,2	1,1	1,0	0,1
PRB II tura	2,0	1,6	1,4	0,4	1,1	1,0	0,9	0,1
PRB I oraz II tura	2,0	1,6	1,4	0,4	1,1	1,0	1,0	0,1
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	1,8	1,5	1,3	0,4	1,0	0,9	0,8	0,1

Tabela 7. Struktura zatrudnienia w przeciętnej bibliotece w %, 2012r.

	Pracownicy bibliotek, 2012							
	Pracownicy				W tym pełnozatrudnieni			
	w tym działalności podstawowej		administracji, obsługi technicznej i porządkowej	ogółem	w tym działalności podstawowej		administracji, obsługi technicznej i porządkowej	
	Razem	w tym na stanowiskach bibliotekarskich			razem	w tym na stanowiskach bibliotekarskich		
% wszystkich pracowników				% wszystkich pracowników	% pracowników pełnozatrudnionych			
Cała Polska	77%	69%	23%	70%	84%	77%	16%	
Potencjalny obszar działania PRB	79%	71%	21%	55%	92%	85%	8%	
PRB I tura	79%	71%	21%	56%	91%	84%	9%	
PRB II tura	79%	70%	21%	54%	93%	85%	7%	
PRB I oraz II tura	79%	71%	21%	55%	92%	84%	8%	
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	80%	72%	20%	54%	92%	86%	8%	

Większość pracowników zatrudnionych jest na pełnym wymiarze etatu. We wszystkich bibliotekach w Polsce zatrudnionych jest w ten sposób aż 70% pracowników (czyli 2 z 2,9 wszystkich zatrudnionych). W mniejszych bibliotekach, działających na obszarze potencjalnego wpływu PRB, odsetek ten jest zdecydowanie niższy – na pełny etat pracuje 1,1 z 1,9 pracowników, a więc około 55% wszystkich pracowników.

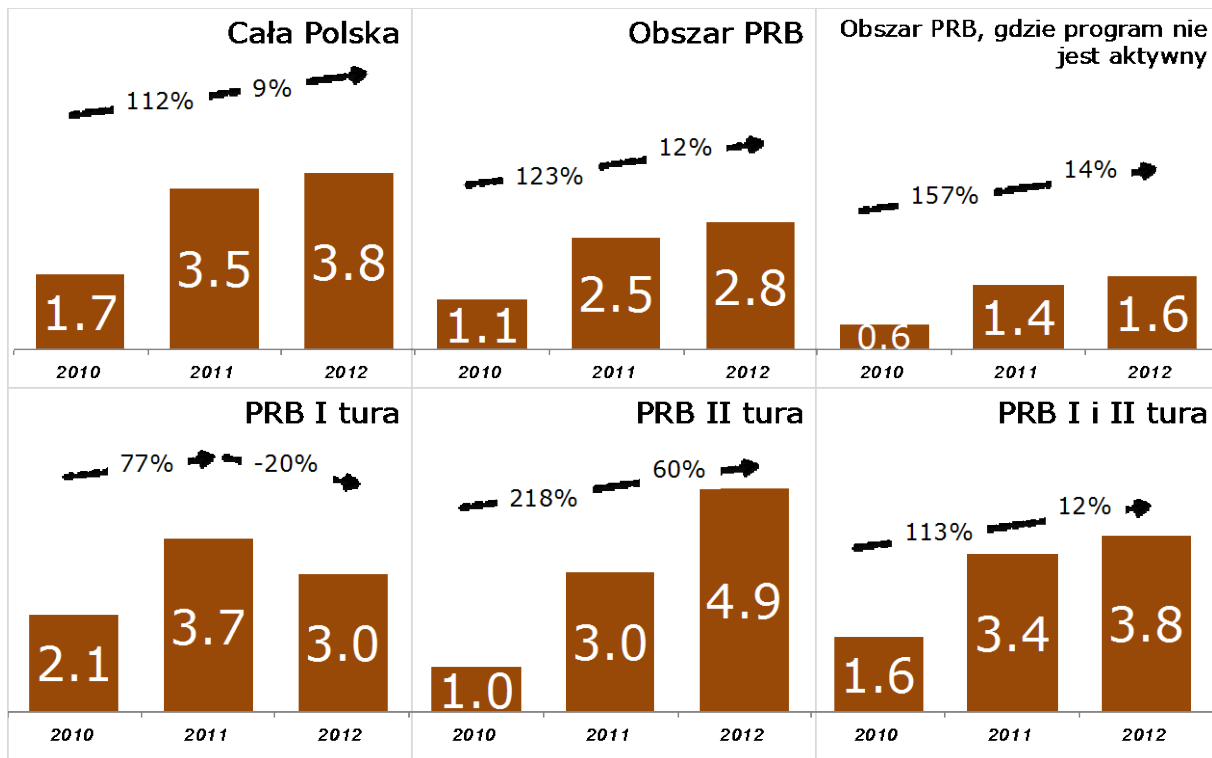
Na niepełnym etacie częściej zatrudniani są pracownicy administracyjni, techniczni i porządkowi (co jest zrozumiałe ze względu na wielkość bibliotek).

Struktura ta jest właściwie taka sama w gminach biorących udział w pierwszej i drugiej turze PRB oraz w gminach niebiorących w programie udziału. Między rokiem 2010 a 2012, mimo spadku zatrudnienia w bibliotece, struktura ta również zmienia się jedynie minimalnie.

Szkolenia pracowników biblioteki

Bibliotekarze coraz intensywniej podnoszą swoje kwalifikacje. Rośnie zarówno liczba pracowników biorących udział w szkoleniach, jak i liczba godzin szkoleniowych. Liczba bibliotekarzy biorących udział w szkoleniach w skali wszystkich polskich bibliotek wzrosła między 2010 a 2012 rokiem z 1,7 do 3,8 (a więc na jednego pracownika biblioteki przypadało więcej niż jedno szkolenie). W gminach biorących udział w programie było bardzo podobnie – liczba szkolonych pracowników na bibliotekę wzrosła z 1,6 do 3,8. Jedynie w gminach niebiorących udziału w programie, ale w jego zasięgu, jest inaczej – mimo że wzrost jest bardzo dynamiczny (z 0,6 do 1,6), to poziom jest dużo niższy.

Wykres 10. Przeciętna liczba przeszkolonych pracowników rocznie, 2010 - 2012

Warto także zaznaczyć, że w samych gminach biorących udział w programie, nieco inaczej jest w gminach I i II tury. Według danych GUS, najwięcej szkoleń w I turze odbywało się w roku 2011, potem liczba szkolących się pracowników spadła o 20%. W II turze programu liczba szkoleń rośnie od 2010 roku.

Faktycznie większość szkoleń w I turze PRB odbywała się w 2010, a nie 2011 roku, a w II turze w roku 2012.

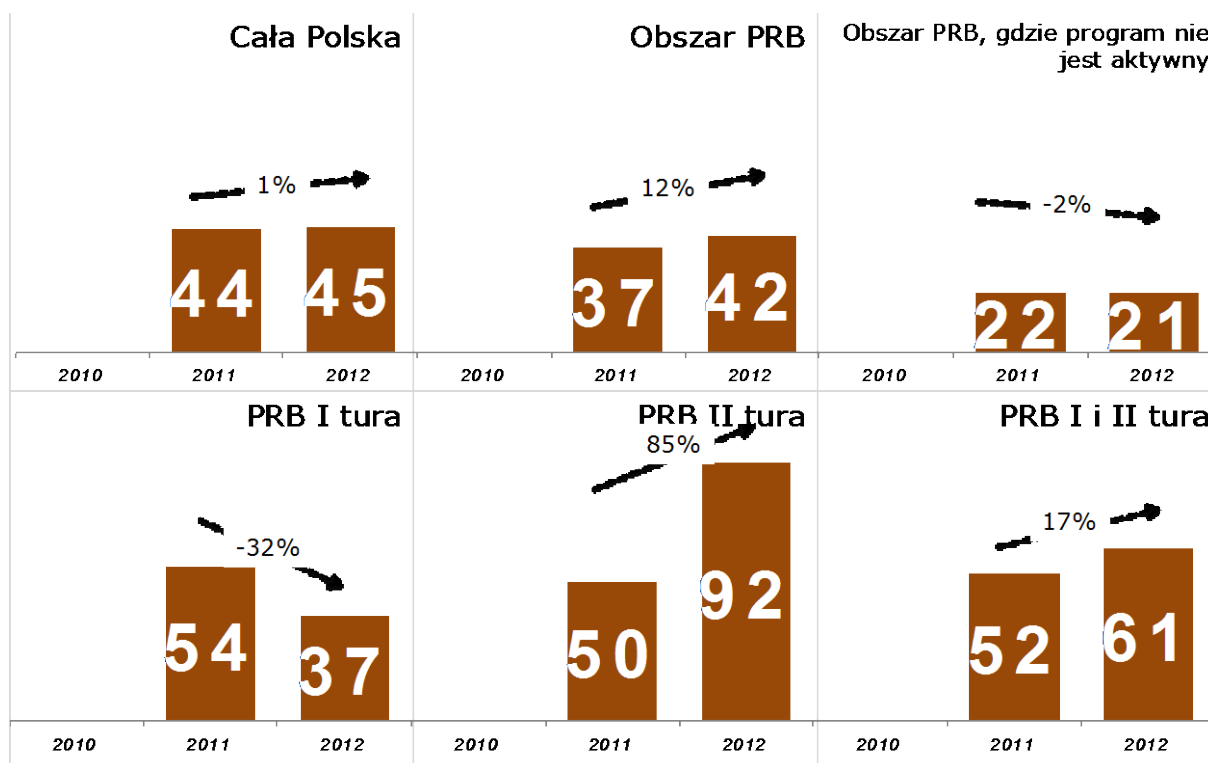
W drugiej turze programu, jeszcze w roku 2010, liczba przeszkolonych pracowników nie różniła się znacząco od gmin uprawnionych, ale niebiorących udziału w programie, w tej chwili jest już trzykrotnie większa.

Interesujące jest także, że w roku 2012 biblioteki I tury programu nadal mają stosunkowo wysoki poziom szkolących się pracowników. Tymczasem nie są to już szkolenia w ramach PRB. Można więc uznać to za odbicie trwałej zmiany w działaniu biblioteki i jej pracowników.

Analiza liczby godzin szkoleniowych na jedną bibliotekę potwierdza te zjawiska. **W bibliotekach biorących udział w programie przeciętna**

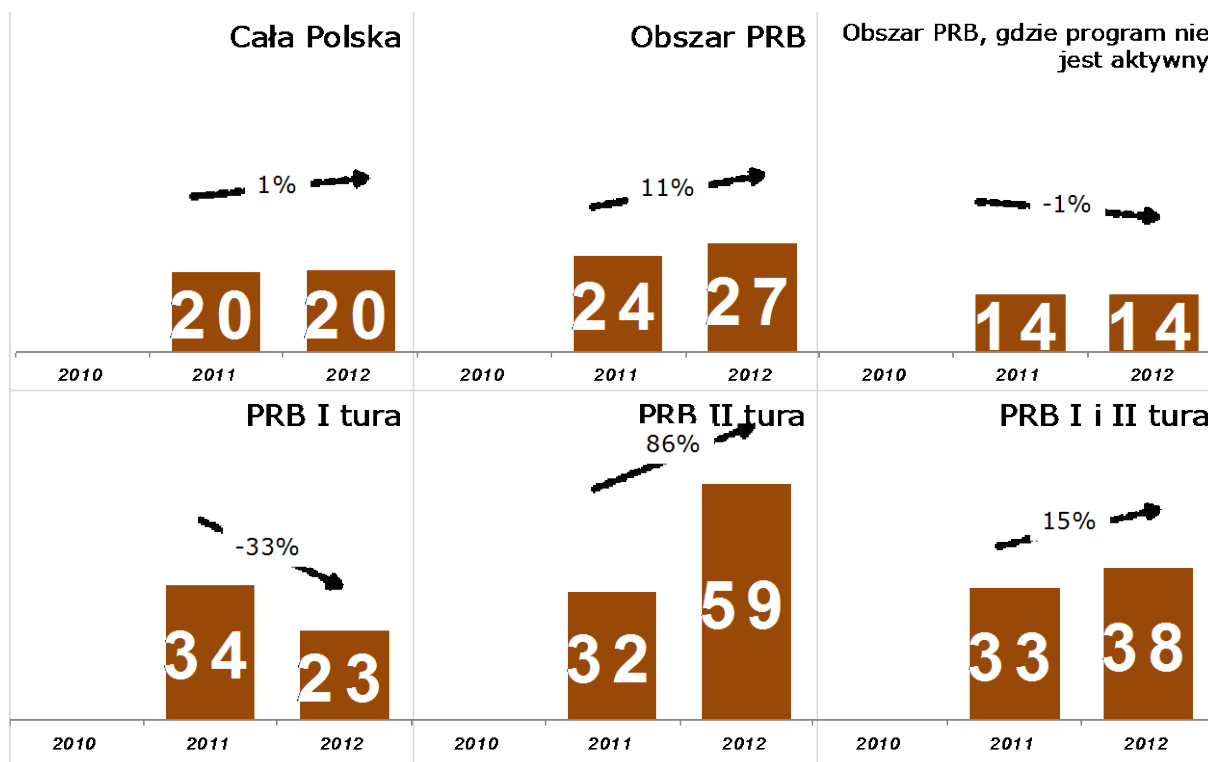
liczba godzin szkoleniowych jest niemal trzykrotnie wyższa niż w gminach z obszaru PRB, nieuczestniczących w programie. Poziom szkoleń jest w nich na poziomie średniej ogólnopolskiej lub nawet jest wyższy.

Wykres 11. Przeciętna liczba godzin szkoleniowych na bibliotekę rocznie, 2011 - 2012

Warto pamiętać, że są to mniejsze biblioteki, a więc na jednego pracownika biblioteki wiejskiej lub z małego miasta, szczególnie biorącej udział w PRB, przypada więcej szkoleń niż na pracownika biblioteki w dużym mieście.

Wykres 12. Przeciętna liczba godzin szkoleniowych na jednego pracownika rocznie, 2011 - 2012

Analiza przeciętnej liczby godzin szkoleniowych potwierdza, że **również po zakończeniu szkoleń PRB biblioteki częściej uczestniczą w szkoleniach**. W roku 2012 w bibliotekach z I tury, mimo zakończenia szkoleń w ramach programu, liczba godzin szkoleniowych na bibliotekę była niemal dwa razy wyższa niż w bibliotekach niebiorących udziału w programie.

05 | Infrastruktura bibliotek

Powierzchnia przeciętnej biblioteki w Polsce rośnie. Wzrost przeciętnej wielkości placówki jest kształtowany przez dwa zjawiska – zamykanie najmniejszych bibliotek oraz rosnącą powierzchnię pozostałych. Biblioteki PRB zwiększają swoją powierzchnię szybciej niż pozostałe biblioteki uprawnione do korzystania z programu.

Biblioteki w Polsce coraz częściej dostosowywane są do potrzeb osób poruszających się na wózku, choć nadal wejście dopasowane do ich potrzeb ma niespełna co trzecia biblioteka w Polsce i 30% bibliotek PRB.

W udogodnienia znajdujące się wewnątrz budynku wyposażonych jest mniej bibliotek, ale również tutaj z roku na rok coraz więcej jest dostosowanych do potrzeb osób poruszających się na wózkach inwalidzkich.

Biblioteki biorące udział w PRB nieco szybciej przystosowują się do potrzeb osób poruszających się na wózkach niż wszystkie biblioteki w Polsce czy biblioteki uprawnione, ale niebiorące udziału w programie.

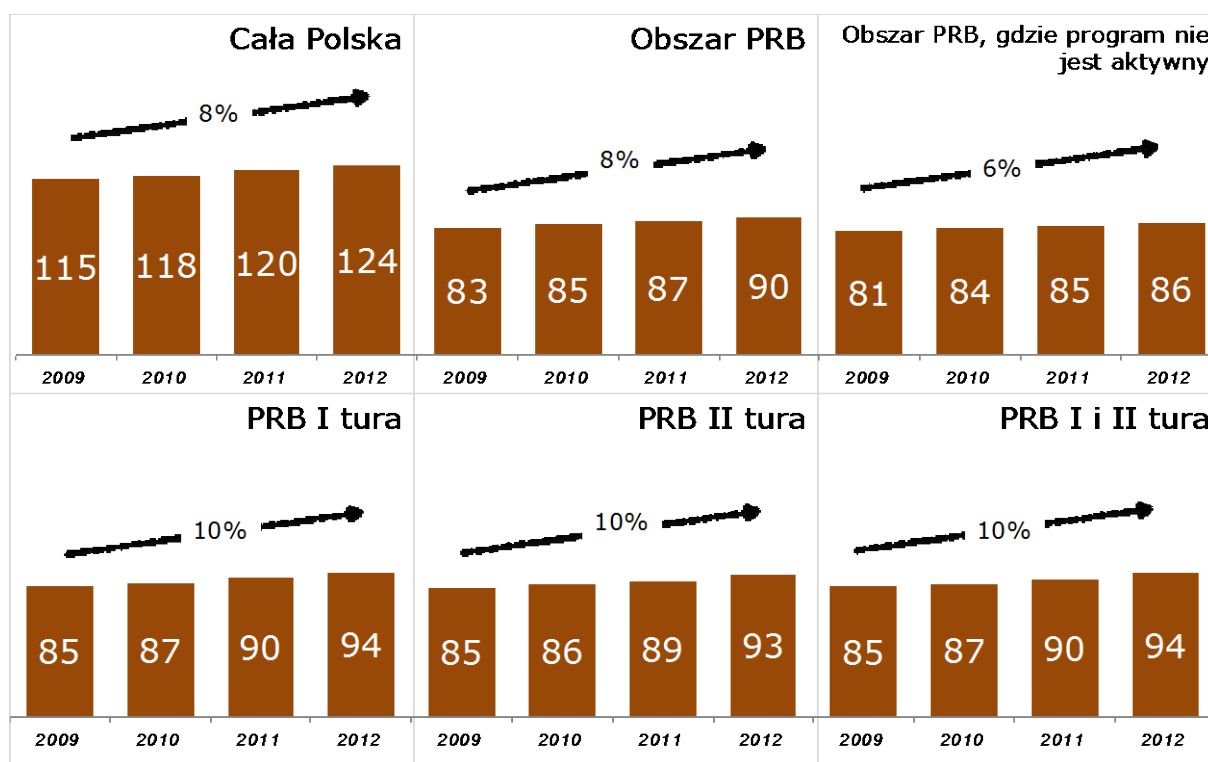
Jeżeli potraktować te informacje jako wskaźnik rozwoju infrastruktury bibliotek w ogóle, to biblioteki biorące udział w PRB wypadają nieco lepiej od pozostałych bibliotek z małych miejscowości – zarówno jeżeli chodzi o odsetek bibliotek przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, jak i dynamikę tych zmian.

Biblioteki są coraz przystępniejsze także dzięki coraz dłuższym godzinom otwarcia. Właściwie wszystkie biblioteki, również te nieuczestniczące w PRB, zwiększyły liczbę godzin otwarcia po 16. Na stałym poziomie utrzymuje się liczba bibliotek otwartych w weekendy (przede wszystkim w soboty, biblioteki otwarte w niedziele należą do wyjątków).

Powierzchnia biblioteki

Powierzchnia bibliotek rośnie. Przeciętna polska biblioteka zwiększyła się w latach 2009-2012 ze 115m² do 124m², czyli o 8%. Biblioteki biorące udział w programie zwiększają swoją powierzchnię nieco szybciej – z 85m² do 94m², a więc o 10%, szczególnie w porównaniu z bibliotekami uprawnionymi, niebiorącymi udziału w PRB. Już w roku 2009 biblioteki, które wzięły udział w I lub II turze PRB, miały nieznacznie lepsze warunki lokalowe – były przeciętnie o 4m² większe. Różnica ta zwiększyła się dwukrotnie i w 2012 biblioteki PRB są o 8 m² większe.

Wykres 13. Powierzchnia przeciętnej biblioteki, 2009 - 2012

Być może jednak to nie biblioteki zwiększają swoją powierzchnię, a wzrost średniej powierzchni jest związany z zamykaniem najmniejszych (i potencjalnie najsłabszych placówek).

Między rokiem 2009 a 2012 wzrosła całkowita sumaryczna powierzchnia bibliotek we wszystkich analizowanych podgrupach. Wzrost ten był mniej dynamiczny niż wzrost wielkości przeciętnej placówki – o 5% we wszystkich polskich bibliotekach, o 6% w bibliotekach uprawnionych do

korzystania z programu, o 7% w bibliotekach faktycznie biorących udział w programie i o 4% w gminach niebiorących udziału w programie. **Wzrost przeciętnej wielkości placówki jest więc kształtowany przez dwa zjawiska – zamykanie najmniejszych bibliotek oraz rosnącą powierzchnię pozostałych.**

Nowe i rozbudowane budynki bibliotek

Dane GUS-u przynoszą także pewne informacje na temat infrastruktury bibliotek – niestety są one obarczone pewnymi wadami, utrudniającymi ich interpretację: liczba nowych i rozbudowanych budynków bibliotek jest niestety podawana razem z liczbą muzeów. W całej Polsce w latach 2009-2012 zbudowanych zostało 111 takich budynków, a rozbudowanych 63. Z tego tylko 48 nowych i 39 rozbudowanych budynków muzeów i bibliotek znajdowało się na terenach wiejskich i w małych miastach.

Tabela 8. Nowe i rozbudowane budynki muzeów i bibliotek

	<i>budynki muzeów i bibliotek - nowe</i>		<i>budynki muzeów i bibliotek - rozbudowane</i>	
	łącznie 2009 - 2012	średnia roczna 2009 - 2012	łącznie 2009 - 2012	średnia roczna 2009 - 2012
Cała Polska	111	27,8	63	15,8
Potencjalny obszar działania PRB	48	12,0	39	9,8
PRB I tura	12	3,0	10	2,5
PRB II tura	9	2,3	10	2,5
PRB I oraz II tura	21	5,3	20	5,0
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	27	6,8	19	4,8

Przystosowanie dla osób niepełnosprawnych

W 2010 roku 2216 bibliotek, czyli 266 na 1000 bibliotek w całej Polsce miało wejście do budynku dopasowane do potrzeb osób poruszających się na wózkach, podczas gdy w roku 2012 było to już 2588 bibliotek, czyli

316 na 1000 placówek. W liczbach bezwzględnych wzrost wyniósł więc 17%, a wskaźnik przeliczony na 1000 bibliotek wzrósł o 19%. W gminach potencjalnego wpływu PRB w 2010 roku znajdowało się 1548 takich bibliotek, czyli 237 na 1000 bibliotek w ogóle, a w 2012 roku 1861, czyli 291 na 1000 bibliotek w ogóle. Wzrost w liczbach bezwzględnych wyniósł więc 20%, a wzrost wskaźnika przeliczonego na 1000 bibliotek wyniósł 23%.

W udogodnienia znajdujące się wewnątrz budynku wyposażonych jest mniej bibliotek, ale również tutaj z roku na rok coraz więcej placówek jest dostosowanych do potrzeb osób poruszających się na wózkach inwalidzkich. W roku 2010 w udogodnienia takie wyposażonych było 1691 bibliotek (czyli 203 na 1000), a w roku 2012 było to 1966 placówek (czyli 240 na 1000). Wzrost wynosił więc 16%, jeżeli pod uwagę weźmiemy liczby bezwzględne i 19% wskaźnika przeliczonego na 1000 bibliotek.

W gminach znajdujących się w obszarze wpływu PRB w 2010 r. znajdowało się 1289 bibliotek przystosowanych do poruszania się na wózku inwalidzkim (czyli 198 na 1000 bibliotek w ogóle). Do roku 2012 liczba ta wzrosła o 19% do 1528, co oznacza wzrost do 239 na 1000 bibliotek, czyli o 21%. Również w tym wypadku biblioteki biorące udział w PRB nieco szybciej przystosowują się do potrzeb osób poruszających się na wózkach.

Tabela 9. Przystosowanie budynków bibliotek do potrzeb osób poruszających się na wózkach, zestawienie

	<i>obiekty przystosowane dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich: <u>wejście do budynku</u></i>				<i>obiekty przystosowane dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich: <u>udogodnienia wewnątrz budynku</u></i>			
	2010	2012	zmiana	zmiana w %	2010	2012	zmiana	zmiana w %
Cała Polska	2216	2588	372	17%	1691	1966	275	16%
Potencjalny obszar działania PRB	1548	1861	313	20%	1289	1528	239	19%
PRB I tura	459	554	95	21%	378	448	70	19%
PRB II tura	356	434	78	22%	307	371	64	21%
PRB I oraz II tura	811	983	172	21%	681	814	133	20%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	739	880	141	19%	610	716	106	17%

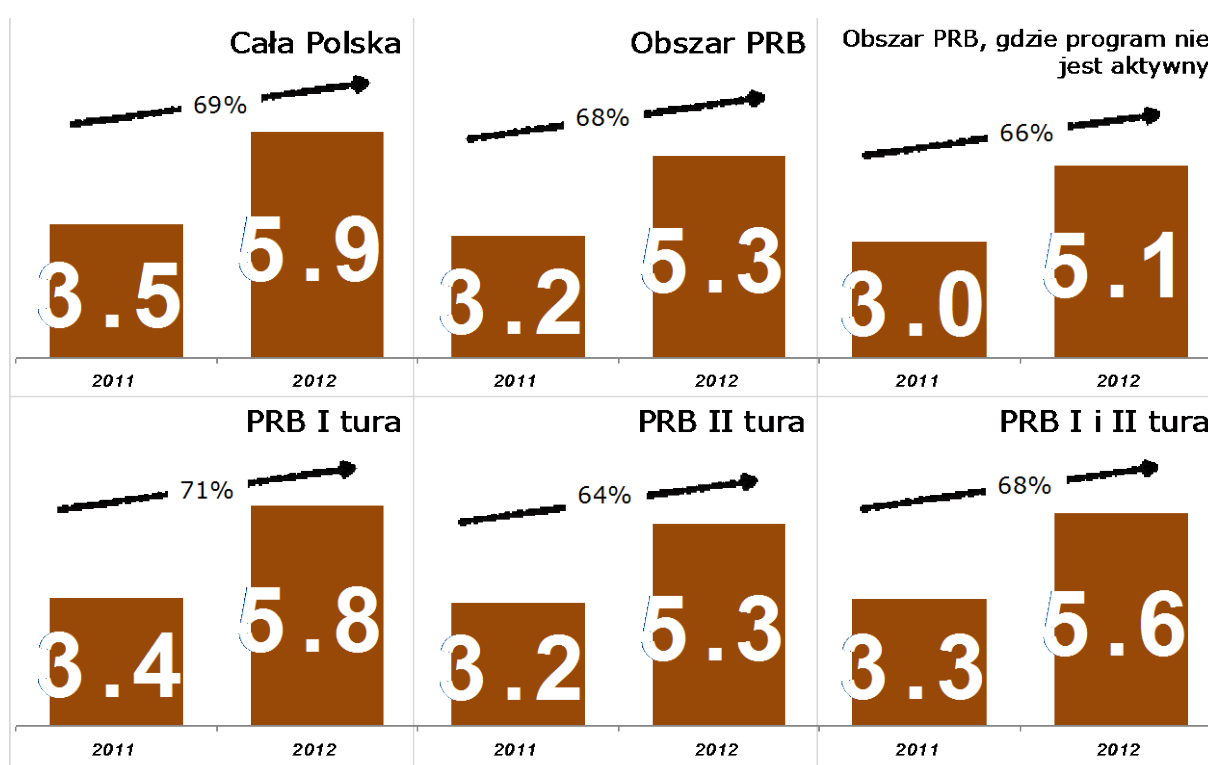
Tabela 10. Przystosowanie budynków bibliotek do potrzeb osób poruszających się na wózkach na 1000 bibliotek, zestawienie

	<i>obiekty przystosowane do osób poruszających się na wózkach inwalidzkich: <u>wejście do budynku na 1000 bibliotek</u></i>				<i>obiekty przystosowane do osób poruszających się na wózkach inwalidzkich: <u>udogodnienia wewnątrz budynku na 1000 bibliotek</u></i>			
	2010	2012	zmiana w punkt. proc.	zmiana w %	2010	2012	zmiana w punkt. proc.	zmiana w %
Cała Polska	266	316	51	19%	203	240	38	19%
Potencjalny obszar działania PRB	237	291	54	23%	198	239	41	21%
PRB I tura	244	301	57	23%	201	243	42	21%
PRB II tura	239	295	57	24%	206	253	47	23%
PRB I oraz II tura	242	300	57	24%	203	248	45	22%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	232	282	50	22%	192	230	38	20%

Godziny otwarcia bibliotek oraz biblioteki czynne w weekendy

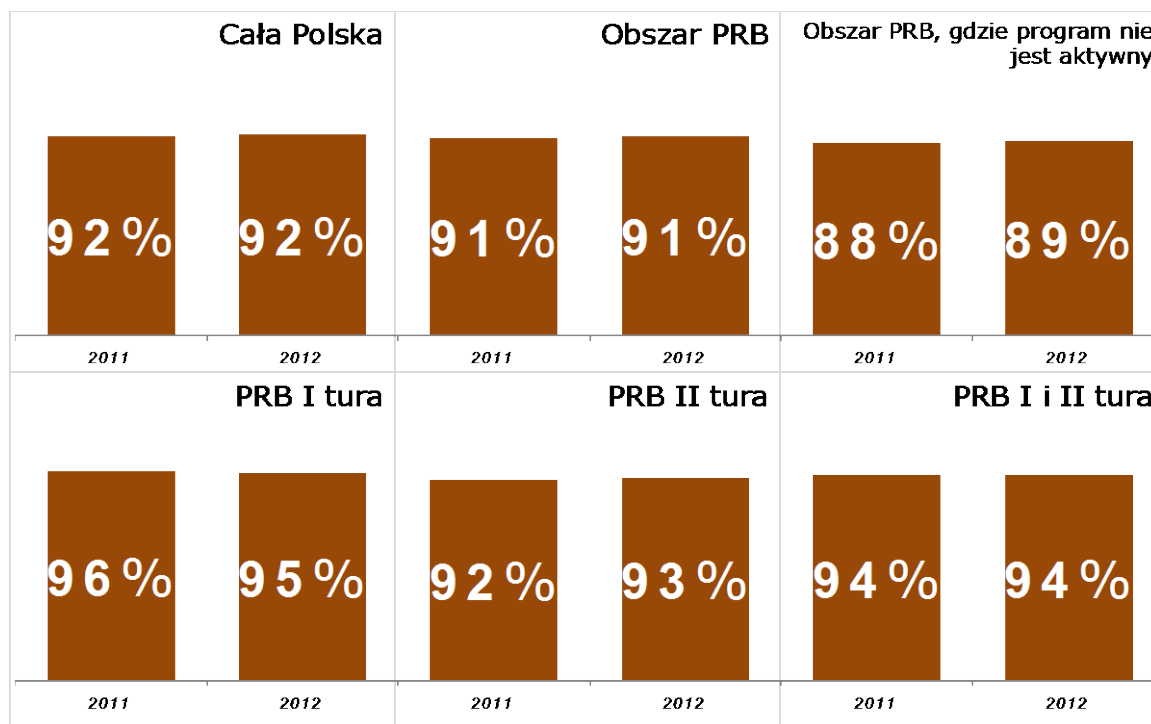
Biblioteki są coraz częściej otwarte poza standardowymi godzinami pracy, co zwiększa ich dostępność dla mieszkańców. Między rokiem 2011 a 2012 przeciętna liczba godzin otwarcia biblioteki po 16 wzrosła z 3,5 do 5,9, czyli o niemal 70%. Najdłużej otwarte są biblioteki poza obszarem uprawnionym do korzystania z PRB. W ramach obszaru PRB nieco dłużej otwarte są biblioteki biorące udział w PRB, a krócej biblioteki, które nie biorą udziału w programie.

Wykres 14. Przeciętna tygodniowa liczba godzin otwarcia biblioteki po 16, 2011 - 2012

Co ciekawe, odsetek bibliotek otwartych po 16 przynajmniej przez jedną godzinę tygodniowo nie zmienia się tak znacząco. W całej Polsce jest mniej więcej na poziomie 92%, w gminach biorących udział w PRB jest nawet wyższy i wynosi 94%, a w gminach uprawnionych do udziału w PRB, ale niebiorących udziału w programie wynosi 89%. Oznacza to, że zmiana dotyczy raczej wydłużania liczby godzin otwarcia biblioteki niż przełamywania przez kolejne biblioteki granicy godziny 16.

Wykres 15. Odsetek bibliotek otwartych po 16 minimum przez jedną godzinę w tygodniu, 2011 - 2012

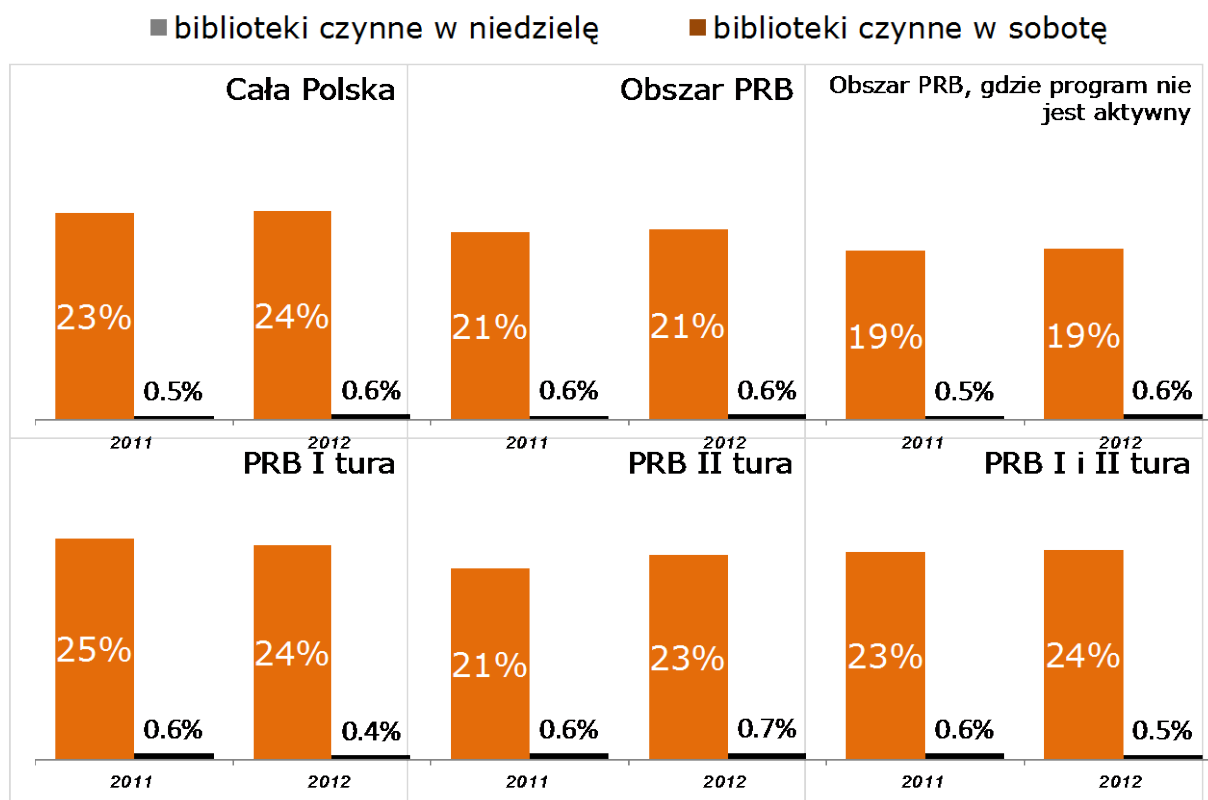

Niemal co czwarta biblioteka w Polsce otwarta jest także w soboty. Biblioteki uczestniczące w programie w 2012 roku były otwarte w soboty równie często jak średnia ogólnopolska. Jedynie biblioteki uprawnione, ale nieuczestniczące w PRB rządziej były otwarte w soboty.

Odsetek takich bibliotek zmienił się między rokiem 2011 a 2012 bardzo nieznacznie, najbardziej w bibliotekach II tury PRB.

Jedynie bardzo nieliczne biblioteki otwarte są w niedzielę, dotyczy to tylko ułamka wszystkich bibliotek.

Wykres 16. Biblioteki otwarte w weekendy, 2011 - 2012

06

Finanse biblioteki

Wydatki z budżetu na biblioteki rosną. Jest to wzrost zarówno w liczbach bezwzględnych, jak i przeliczony na jedną bibliotekę. Również po uwzględnieniu inflacji suma przeznaczana z budżetu na jedną bibliotekę rośnie. W przypadku wszystkich bibliotek w Polsce jest to wzrost o 1% od roku 2009. W bibliotekach biorących udział w PRB wzrost jest większy – o 8%. Tymczasem w pozostałych gminach wiejskich i małych miastach urealnione o inflację wydatki na 1 bibliotekę wzrosły o 3% w porównaniu do roku 2009.

Biblioteki biorące udział w programie są więc lepiej finansowane niż podobne biblioteki, które w PRB nie uczestniczą. Nie jest to tylko kwestia ostatnich lat, ale trend widoczny od roku 1995. Wydaje się więc, że biblioteki biorące udział w programie są silniejsze czy lepiej traktowane przez władze samorządowe. Jednak od roku 2009 ich sytuacja nawet się polepsza, wzrost budżetu na jedną bibliotekę jest bardziej dynamiczny niż w pozostałych bibliotekach z małych miejscowości.

Zmniejsza się natomiast odsetek, jaki biblioteki stanowią w ogólnych wydatkach gminy. Budżety gmin rosną szybciej niż wydatki na biblioteki. W ostatnich latach w gminach biorących udział w PRB trend ten ulega jednak odwróceniu i na biblioteki wydawany jest coraz większy odsetek budżetu gminy.

Powyższe obserwacje, pochodzące ze sprawozdawczości finansowej gmin, potwierdzają dane z kwestionariuszy zbieranych od bibliotek, choć dokładna wysokość budżetów bibliotek nie w każdym przypadku pokrywa się z danymi dotyczącymi wydatków z budżetu gminy.

W przeciętnej polskiej bibliotece dotacje organizatora stanowią 91% środków, jakimi dysponują biblioteki. Biblioteki biorące udział w PRB

w większym stopniu niż pozostałe biblioteki z terenów wiejskich i małych miejscowości korzystają z dodatkowych środków finansowania. Nie tylko są w lepszej sytuacji finansowej ze względu na szczodrość organizatora, ale częściej uzupełniają dofinansowanie szukając pieniędzy z innych źródeł.

Wydatki z budżetu na biblioteki

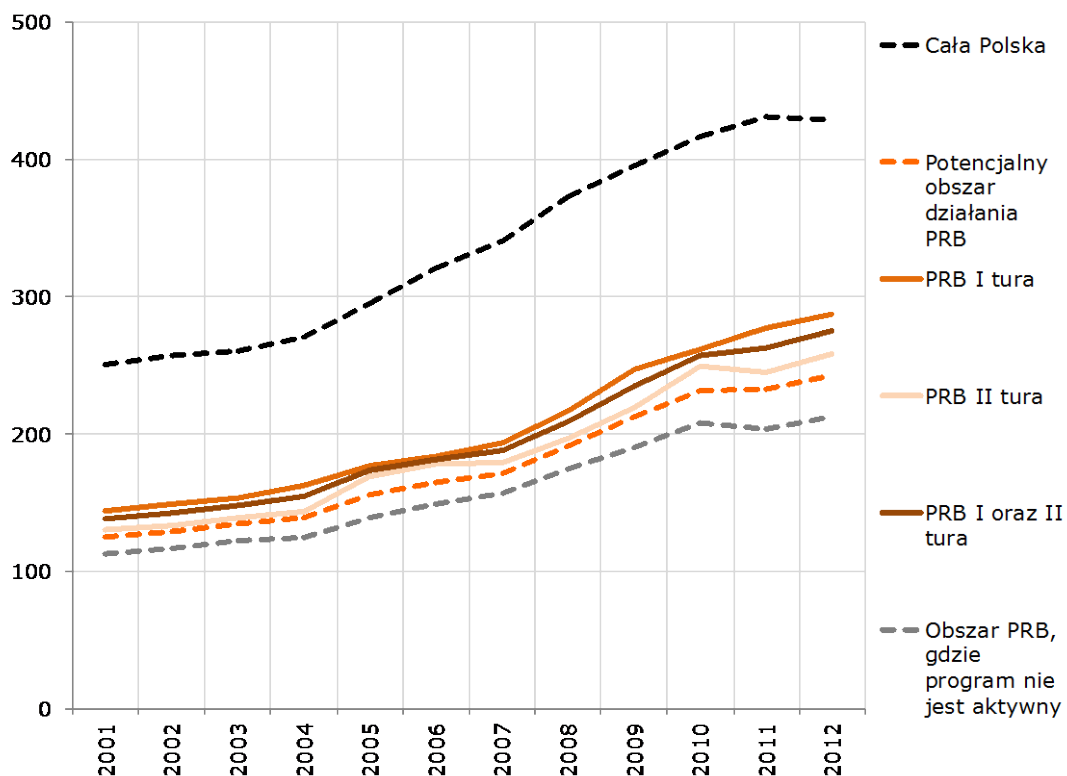
Wydatki z gminnych budżetów na biblioteki rosną. W roku 2012 przeciętna gmina wydała na biblioteki 429 tys. zł. W gminach znajdujących się w obszarze potencjalnego i faktycznego wpływu PRB (czyli gminach wiejskich i małych gminach miejskich) wydatki te były oczywiście niższe i wynosiły przeciętnie 242,7 tys. zł. Z tego, w gminach biorących udział w PRB, wydawane jest na biblioteki więcej niż w gminach, gdzie PRB nie jest obecny (odpowiednio 275 tys. i 212 tys.).

Sumy te **rosną**. W całej Polsce od roku 2009 jest to wzrost o 9%, w gminach biorących udział w PRB o 17%, a w pozostałych małych miastach i w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich o 11%. **Można oceniać, że biblioteki znajdujące się w Programie Rozwoju Bibliotek są finansowane lepiej niż biblioteki, które nie przystąpiły do programu mimo takiej możliwości.**

Tabela 11. Przeciętne wydatki na biblioteki w gminie, zestawienie

<i>przeciętne wydatki w rozdziale 92116 - Biblioteki</i>				
	<i>2009</i> <i>w tys. PLN</i>	<i>2012</i> <i>w tys. PLN</i>	<i>zmiana</i> <i>2009-2012</i> <i>w tys. PLN</i>	<i>zmiana</i> <i>2009-2012</i> <i>w %</i>
Cała Polska	394,8	429,0	34,2	9%
Potencjalny obszar działania PRB	212,2	242,7	30,5	14%
PRB I tura	246,8	287,6	40,8	17%
PRB II tura	219,4	258,3	38,9	18%
PRB I oraz II tura	235,0	275,2	40,2	17%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	190,7	212,2	21,5	11%

Wykres 17. Przeciętne wydatki na biblioteki w gminie, 2001 - 2012

Warto jednak wziąć pod uwagę kilka dodatkowych czynników – wielkość budżetów gmin, liczbę bibliotek oraz inflację.

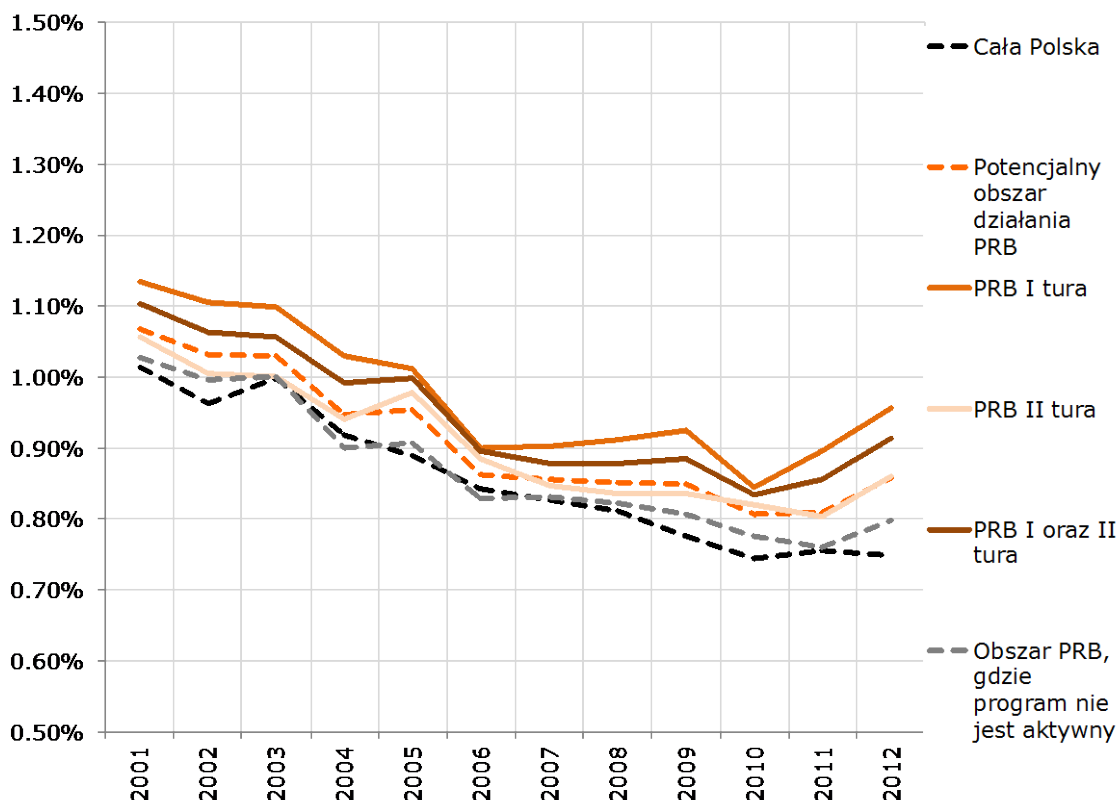
Wydatki na biblioteki to nieco poniżej 1% wszystkich wydatków gminy w Polsce. Od roku 2001 udział wydatków na biblioteki w wydatkach budżetowych gmin spada, w okresie 2009-2012 o 4%. Jednak w gminach, które wzięły udział w programie, udział budżetu bibliotek w całości wydatków gmin wzrósł o 3% (w gminach niebiorących udziału w programie spadł o 1%). Należy jednak pamiętać o spadającej liczbie bibliotek, co może powodować, że na biblioteki wydawane są coraz mniejsze sumy.

Tabela 12. Wydatki na biblioteki jako odsetek wydatków z budżetu gminy, zestawienie

wydatki w rozdziale 92116 – Biblioteki jako odsetek* wydatków z budżetu ogółem				
	2009	2012	zmiana 2009-2012 w punktach proc.	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	0,78%	0,75%	-0,03	-4%
Potencjalny obszar działania PRB	0,85%	0,86%	0,01	1%
PRB I tura	0,92%	0,96%	0,03	3%
PRB II tura	0,84%	0,86%	0,02	3%
PRB I oraz II tura	0,89%	0,91%	0,03	3%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	0,81%	0,80%	-0,01	-1%

*Ze względu na braki danych oddzielnie zliczone zostały wydatki w rozdziale 92116 – Biblioteki oraz wydatki ogółem. W tabeli prezentowany jest iloraz tych wartości, co oznacza, że przyjęto założenie, zgodnie z którym w gminach, dla których brakuje tych informacji, wydatki równe są średnim wydatkom w pozostałych gminach.

Wykres 18. Wydatki na biblioteki jako odsetek wydatków z budżetu gminy, 2001 - 2012

Wielkość wydatków na jedną bibliotekę bowiem rośnie. Ze względu na malejącą liczbę bibliotek jest to wzrost bardziej dynamiczny niż wzrost wydatków na biblioteki w ogóle.

W całej Polsce wydatki na jedną placówkę biblioteczną wyniosły w 2012 roku 125,1 tys. zł. Wydatki na bibliotekę znajdującą się w małych miastach i na terenach wiejskich wynosiły około dwóch trzecich tej wartości (83,6 tys. zł). Z tego najwięcej na biblioteki wydawane jest w gminach, które przystąpiły do pierwszej tury programu - 93 tys. na jedną placówkę biblioteczną, nieco mniej w gminach, które przystąpiły do drugiej tury programu (85,3 tys.), a najmniej w gminach, które nie biorą udziału w programie (77,2 tys.).

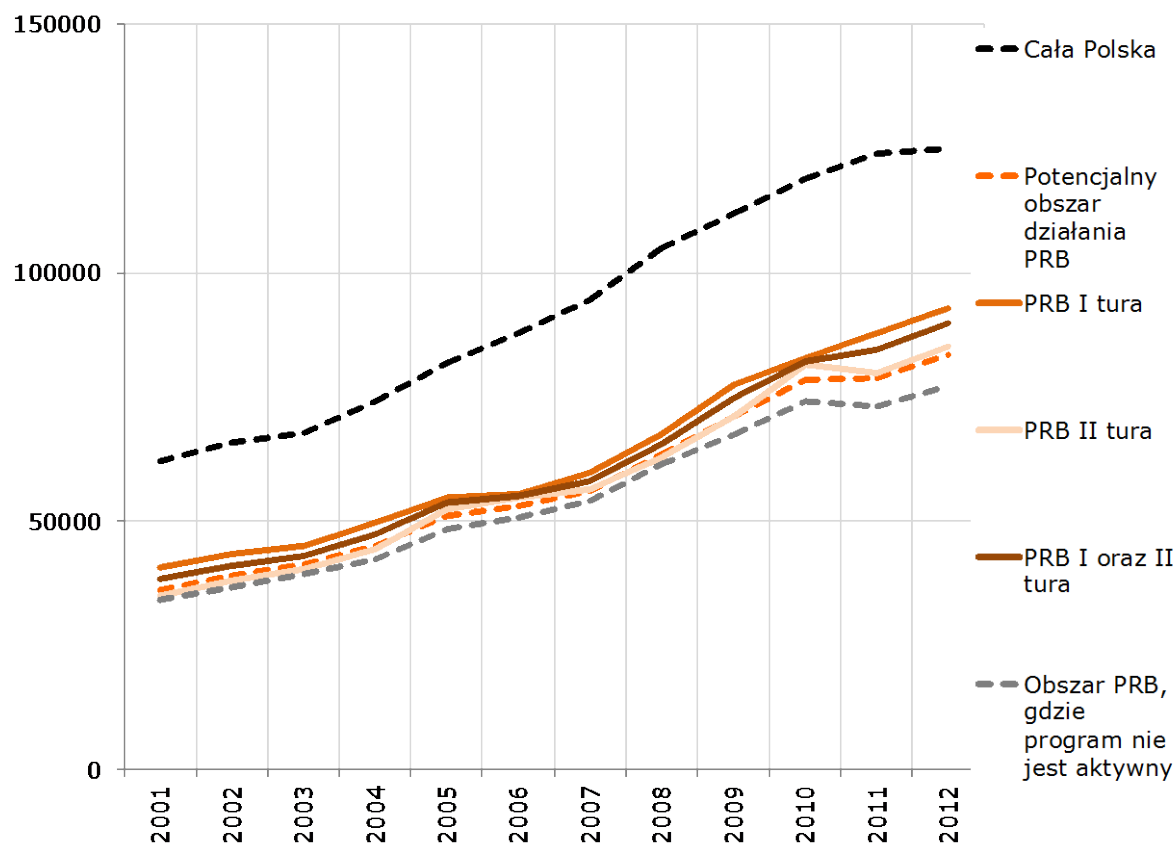
Wydatki na biblioteki biorące udział w PRB rosły nieco szybciej niż na te, które w programie nie uczestniczą - w całej Polsce wzrost wydatków na jedną bibliotekę wyniósł 12%, w bibliotekach biorących udział w PRB 20%, a w pozostałych bibliotekach z małych miast i wsi 14%.

Biblioteki biorące udział w PRB radzą sobie więc finansowo lepiej niż biblioteki z podobnych miejscowości, ale nieuczestniczące w programie. Co więcej, budżet bibliotek rośnie, zarówno w ujęciu całej gminy, jak i przeliczony na jedną bibliotekę. Skorygowaniu może jednak ulec skala tego wzrostu – konieczne jest wzięcie pod uwagę inflacji.

Tabela 13. Wydatki przeliczone na jedną bibliotekę, zestawienie

wydatki w rozdziale 92116 – Biblioteki przeliczone na jedną bibliotekę				
	2009 w tys. PLN	2012 w tys. PLN	zmiana 2009-2012 w tys. PLN	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	112,0	125,1	13,1	12%
Potencjalny obszar działania PRB	71,1	83,6	12,5	18%
PRB I tura	77,4	93,0	15,5	20%
PRB II tura	71,0	85,3	14,3	20%
PRB I oraz II tura	74,7	89,7	15,1	20%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	67,5	77,2	9,8	14%

Wykres 19. Wydatki przeliczone na jedną bibliotekę, 2001 - 2012

W latach 2009-2012 inflacja wyniosła łącznie 11%⁴. Jest więc ona znacznie niższa niż skala wzrostu budżetów bibliotek, zarówno w ujęciu bezwzględnym, jak i w przeliczeniu na jedną bibliotekę.

W tabeli przedstawiono wydatki na jedną bibliotekę z uwzględnieniem inflacji, odniesione do wydatków na bibliotekę w roku 2001. Urealniony wzrost wydatków na jedną bibliotekę wynosił w okresie 2009-2012 jedynie 1%.

W gminach biorących udział w PRB urealniony wzrost budżetu na jedną bibliotekę wyniósł w latach 2009-2012 8%. W pozostałych małych gminach niebiorących udziału w PRB wyniósł 3%.

⁴ Dane o inflacji pochodzą z komunikatu GUS „Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w latach 1950-2012”, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_1634_PLK_HTML.htm

Uwzględnienie wskaźnika inflacji pokazuje, że na jedną bibliotekę wydawane są coraz większe środki, a biblioteki należące do PRB co roku najbardziej zwiększają swój budżet.

Tabela 14. Wydatki na jedną bibliotekę z uwzględnieniem inflacji, zestawienie

<i>wydatki w rozdziale „92116 – Biblioteki” przeliczone na jedną bibliotekę, z uwzględnieniem inflacji, odniesione do roku 2009</i>		
	<i>2009</i>	<i>2012</i>
Cała Polska	1,00	1,01
Potencjalny obszar działania PRB	1,00	1,06
PRB I tura	1,00	1,08
PRB II tura	1,00	1,08
PRB I oraz II tura	1,00	1,08
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	1,00	1,03

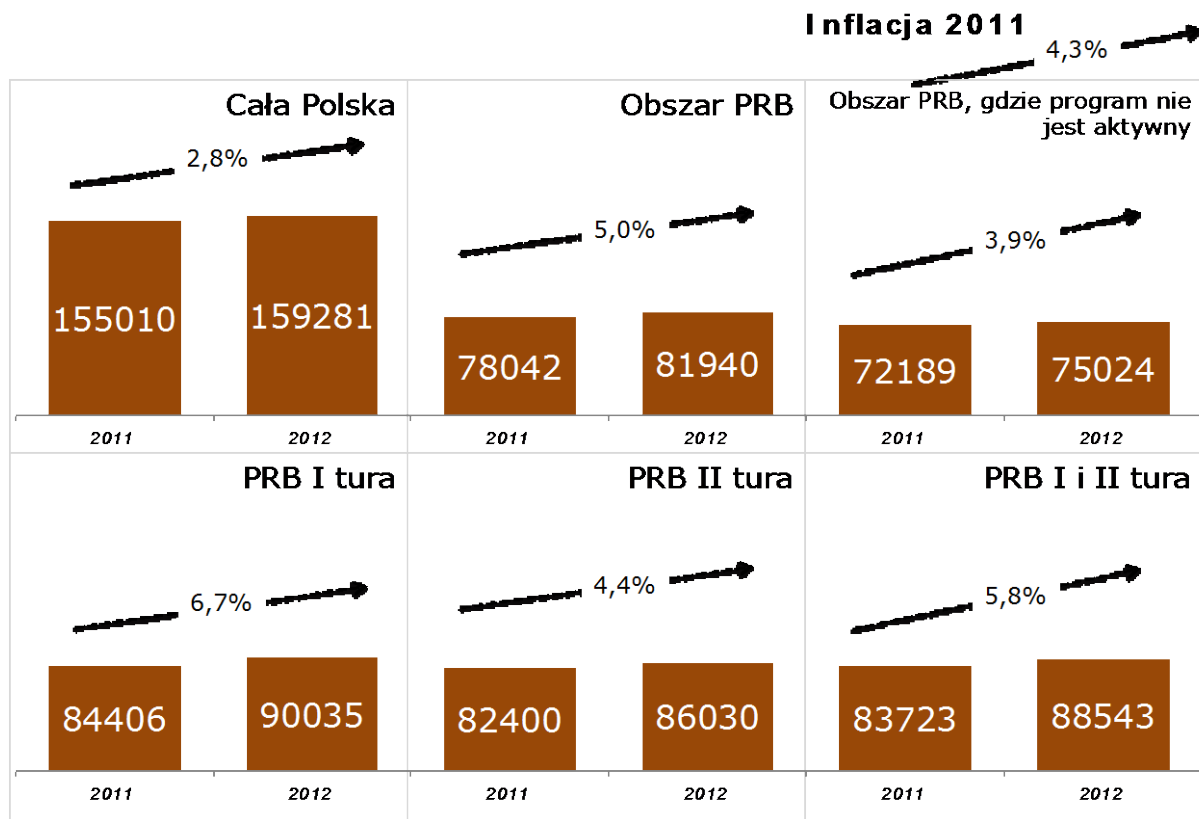
Finanse bibliotek w sprawozdaniach bibliotek

Dane na temat budżetów bibliotek znajdują się także w kwestionariuszach wypełnianych przez bibliotekarzy. Nie są one jednak identyczne z danymi na temat wydatków na biblioteki z budżetu. W 51% przypadków, dla których dostępne są obie te informacje, dane na temat wydatków z budżetu na biblioteki są identyczne z danymi na temat wysokości dotacji dla biblioteki od organizatora. Dodatkowo, w 88% przypadków dane deklarowane przez bibliotekę różnią się od danych dotyczących wydatków z budżetu o 10%. Wysokość budżetów deklarowana przez biblioteki częściej jest niższa niż sumy raportowane w sprawozdaniach gminy. Niektóre z publicznych bibliotek gminnych pełnią także funkcje powiatowe lub wojewódzkie, wówczas podają one sumę dotacji od kilku organizatorów. Tłumaczy to część z tych niespójności, ale nie dotyczy wszystkich przypadków, gdzie występują różnice pomiędzy danymi z dwóch źródeł.

Dane podawane przez biblioteki wskazują, że rocznie na jedną bibliotekę przypada przeciętnie niemal 160 tys. złotych. Suma ta wzrosła od roku 2011 o 2%, czyli poniżej inflacji w 2012 roku. Z tego 91%, czyli ponad

145 tys. pochodzi z dotacji organizatora. Jest to o 20 tys. więcej niż według danych dotyczących wydatków z budżetów gmin.

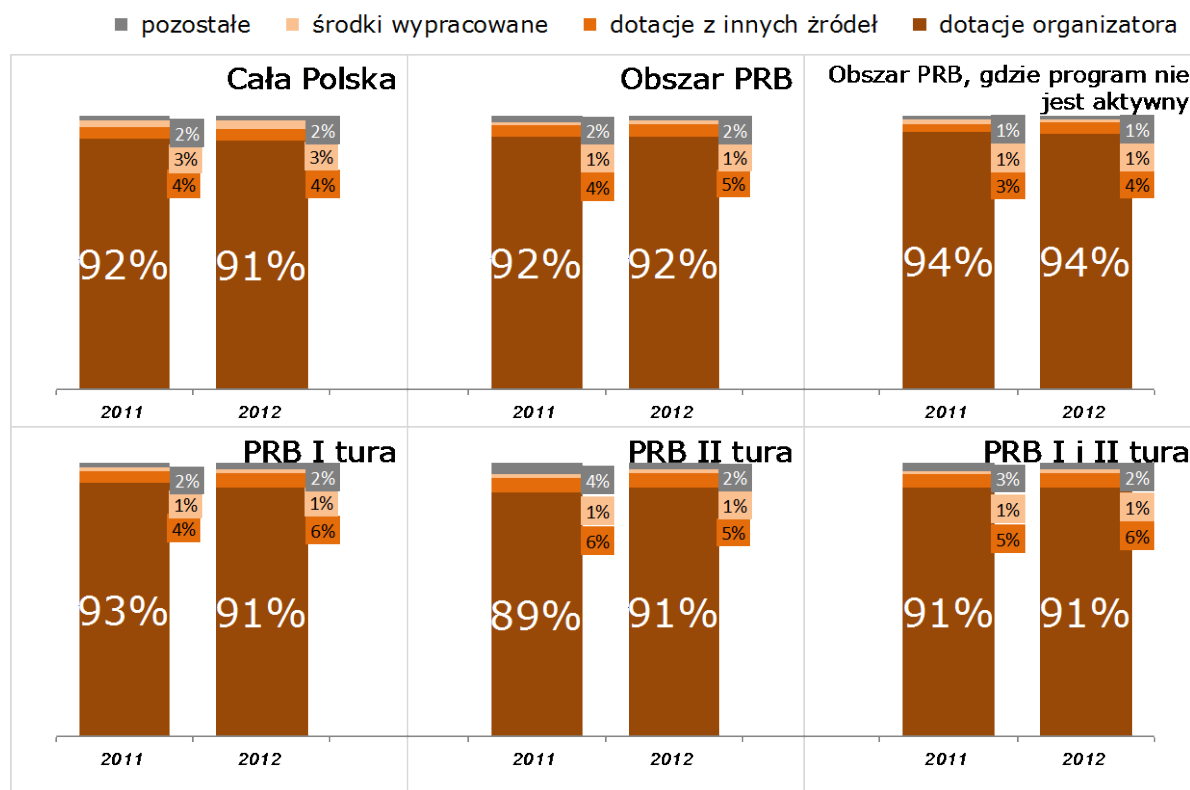
Wykres 20. Łączna wysokość budżetu według deklaracji bibliotek, 2011 - 2012

Budżet bibliotek znajdujących się na obszarze uprawnionym do udziału w PRB jest oczywiście niższy – wedle danych deklarowanych przez biblioteki przeciętnie wynosi niemal 82 tys. złotych, przy czym część pochodząca od organizatora wynosi 92% tej sumy, czyli 75,5 tysiąca. Jest to mniej więcej o 10% mniej niż wedle danych dotyczących budżetów gmin. Taka prawidłowość dotyczy wszystkich wyróżnionych podgrup – obu edycji PRB i gmin niebiorących udziału w PRB. W każdej z nich przeciętna wysokość budżetu wedle deklaracji bibliotekarzy jest mniej więcej o 10% niższa niż wedle danych na temat wydatków z budżetu gmin.

Mimo tych zastrzeżeń wnioski z porównania analizowanych podgrup są podobne. Spośród bibliotek uprawnionych do korzystania z PRB największe środki otrzymują biblioteki, które przystąpiły do pierwszej tury programu, a najmniejsze biblioteki, które w nim nie uczestniczą.

Wykres 21. Struktura budżetu bibliotek wg deklaracji bibliotek, 2011-2012

Struktura budżetów bibliotek jest podobna we wszystkich gminach. **W przeciętnej polskiej bibliotece dotacje organizatora stanowią 91% środków, jakimi dysponują biblioteki.** Podobnie jest w bibliotekach biorących udział w PRB. Dotacje organizatora stanowią nieco większą część budżetu w bibliotekach niebiorących udziału w PRB, mimo że do tego uprawnionych (94%).

Dotacje z innych źródeł to 4% budżetu wszystkich bibliotek, ale aż 6% w bibliotekach biorących udział w PRB. Środki wypracowane przez bibliotekę to 3% w przypadku wszystkich polskich bibliotek, ale tylko 1% we wszystkich bibliotekach uprawnionych do udziału w PRB. Wreszcie 2% budżetu we wszystkich bibliotekach to „pozostałe” środki. Podobnie jest w bibliotekach PRB, ale jest to tylko 1% budżetu bibliotek uprawnionych, ale niebiorących udziału w PRB.

Mając więc zastrzeżenia co do jakości raportowanych danych, można oceniać, że **biblioteki biorące udział w PRB w większym stopniu niż**

pozostałe biblioteki z terenów wiejskich i małych miejscowości korzystają z dodatkowych środków finansowania. Nie tylko są w lepszej sytuacji finansowej ze względu na szczodrość organizatora, ale uzupełniają dofinansowanie szukając pieniędzy z innych źródeł.

07

Zbiory biblioteki

Łączna liczba książek dostępnych w bibliotekach spada. Jest to jednak skutek spadającej liczby bibliotek, w przeliczeniu na jedną bibliotekę księgozbiór bibliotek w latach 2009-2012 jest w miarę stabilny. Niestety spadająca liczba książek będących do dyspozycji czytelników oznacza pogarszającą się dostępność książek, szczególnie na obszarze uprawnionym do udziału w PRB. Nie widać, aby biblioteki uczestniczące w PRB były odporniejsze na to zjawisko.

Wydatki bibliotek na zbiory biblioteczne rosną. W skali całej Polski jest to jednak wzrost poniżej poziomu inflacji. Nieco lepiej sytuacja wygląda w małych miejscowościach i na terenach wiejskich – wydatki rosną mniej więcej o wysokość inflacji (gminy, w których działa PRB) lub nawet nieco szybciej (biblioteki, które nie uczestniczą w PRB).

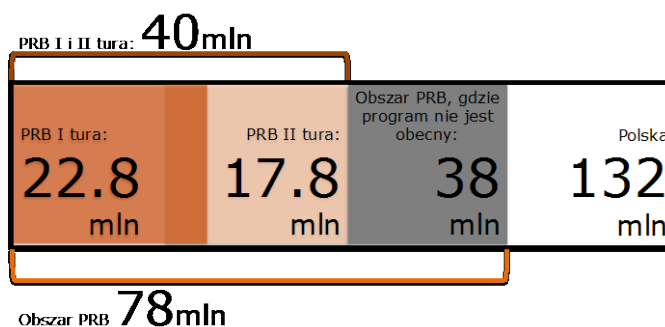
Większość wydatków to koszty zakupu książek, które stanowią w przeciętnej bibliotece 81% wydatków na materiały biblioteczne. Kolejne 12% stanowiły wydatki na prenumeratę. Zakup innych materiałów nielektronicznych stanowił 4% wydatków. Wydatki na zbiory elektroniczne wartościowo są marginalne w porównaniu do zbiorów tradycyjnych.

Biblioteki PRB, pod względem odsetka bibliotek kupujących materiały inne niż książki i czasopisma, są w tej chwili na poziomie przeciętnej polskiej biblioteki. Mają oczywiście do dyspozycji mniejsze środki, a ponadto chętnie sięgają po zbiory w niestandardowych formatach. Zwraca uwagę szczególnie zakup materiałów elektronicznych, co świadczyć może o otwarciu bibliotek PRB na technologie jako takie.

Księgozbiór

W bibliotekach w 2012 roku znajdowało się 131,62 mln woluminów. Z tego w gminach będących w obszarze potencjalnego działania PRB znajdowało się 78 mln woluminów (czyli 59% wszystkich). 40 mln woluminów znajdowało się w gminach, które biorą udział w programie.

Wykres 22. Zbiory bibliotek w Polsce w roku 2012

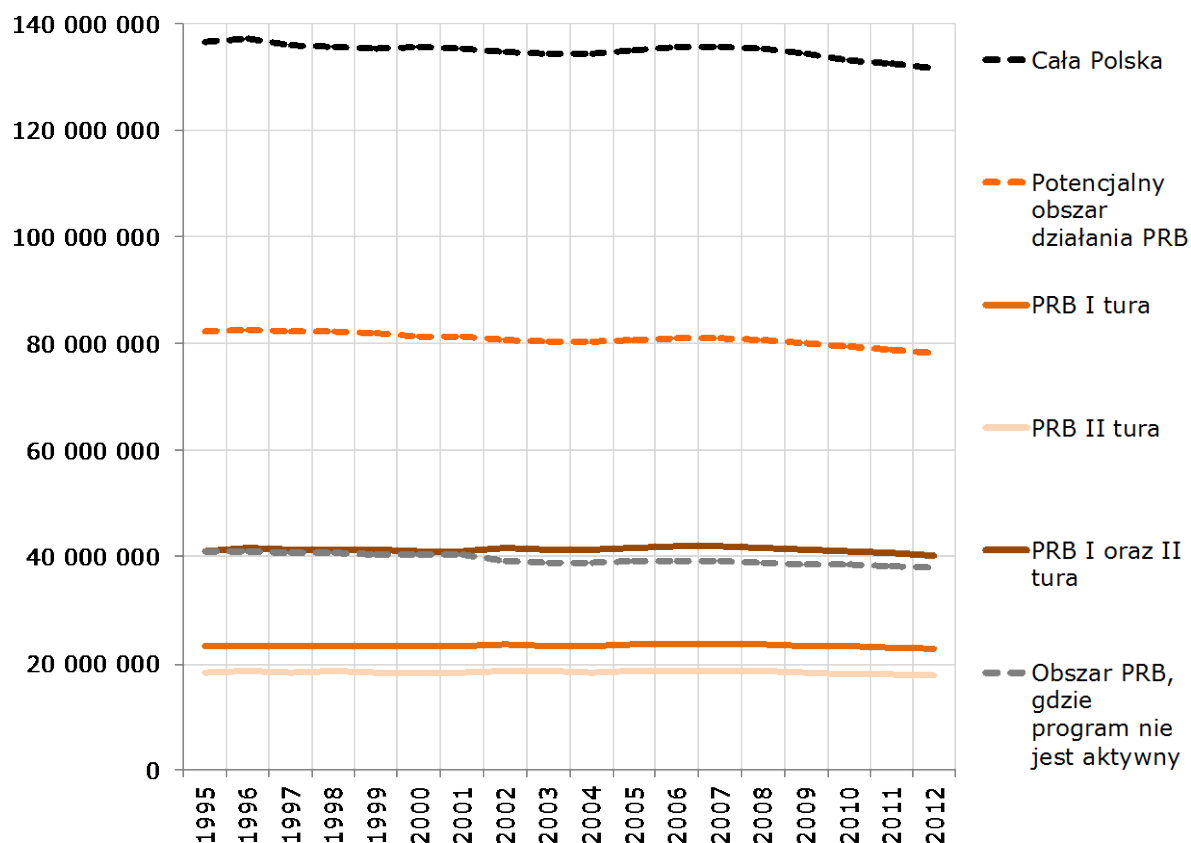

Między rokiem 2009 a 2012 liczba woluminów spadła w całej Polsce o około 2%, jednak w gminach biorących udział w Programie Rozwoju Bibliotek spadek ten był nieco większy – o 2,5% w gminach biorących udział w I turze i o 3,3% w gminach biorących udział w II turze.

Tabela 15. Księgozbiór, zestawienie

Księgozbiór				
	2009 w tys.	2012 w tys.	Zmiana 2009-2012 w tys.	Zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	134 268	131 616	-2 652	-2,0%
Potencjalny obszar działania PRB	80 010	78 171	-1 839	-2,3%
PRB I tura	23 374	22 801	-573	-2,5%
PRB II tura	18 389	17 798	-591	-3,3%
PRB I oraz II tura	41 392	40 231	-1 161	-2,8%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	38 658	37 972	-686	-1,8%

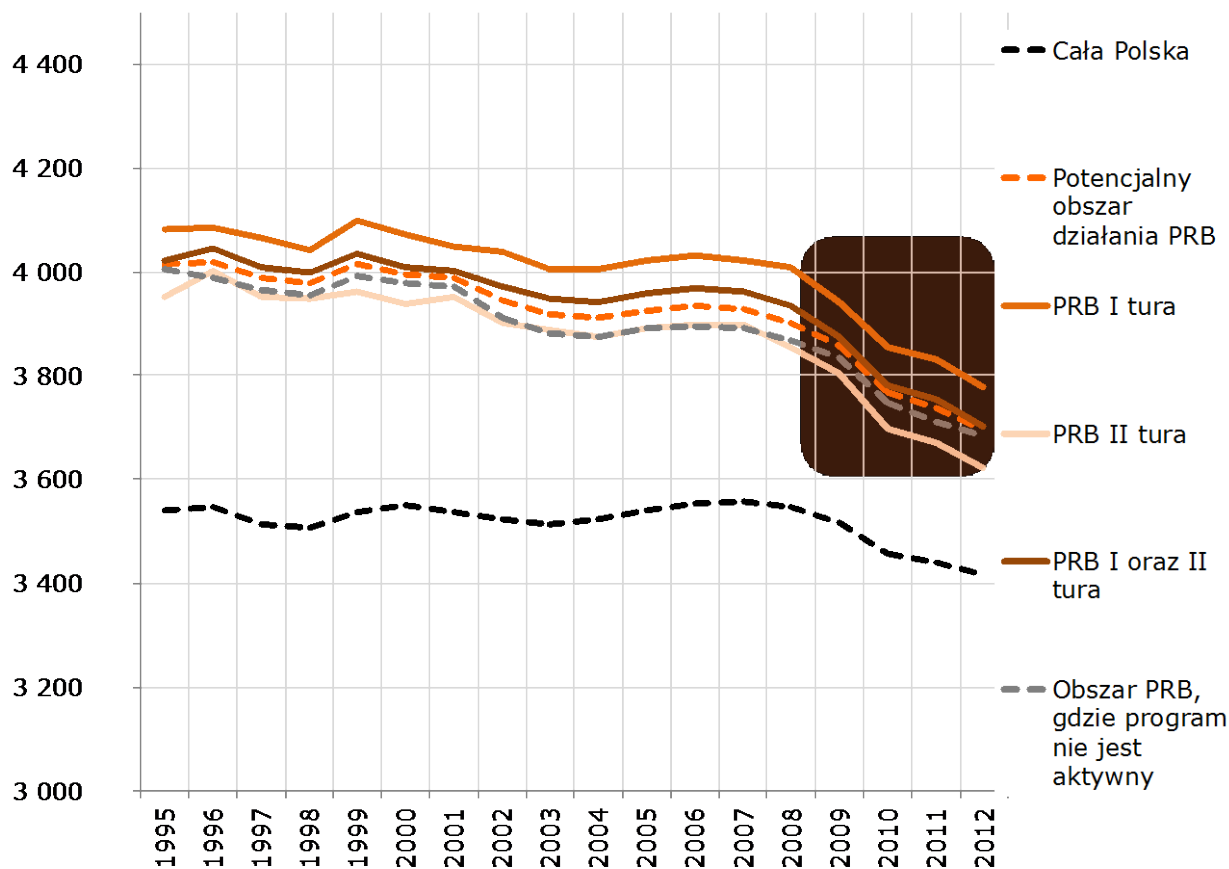
Wykres 23. Księgozbiór, 1995 - 2012

Spadek liczby woluminów sam w sobie jest nieprzyjemną wiadomością, jednak nie sposób ocenić go nie biorąc pod uwagę liczby mieszkańców na danym obszarze, a także liczby działających bibliotek.

W całej Polsce liczba książek na 1000 mieszkańców spadła w latach 2009-2012 o 2,9%. Spadek ten jest gwałtowniejszy w gminach należących do całego potencjalnego obszaru działania Programu Rozwoju Bibliotek – od roku 2009 liczba książek na 1000 mieszkańców spadła o 4,2%. Spadek ten był też szybki w gminach biorących udział w pierwszej lub drugiej turze programu (odpowiednio o 4,2% i 4,8%).

Wykres 24. Księgozbiór na 1000 mieszkańców, 1995 - 2012

W gminach z obszaru potencjalnego i faktycznego działania PRB liczba mieszkańców rośnie jednak dwukrotnie szybciej niż we wszystkich gminach w Polsce. Zjawisko to nakłada się na spadek liczby woluminów. Z tego powodu liczba książek na 1000 mieszkańców w gminach biorących udział w PRB spadła w latach 2009-2012 o 4,5%, a w gminach uprawnionych, ale niebiorących udziału w programie, o 4%. W tym czasie w skali całej Polski był to spadek o 2,9%.

Należy to interpretować jako **pogarszającą się dostępność książek, szczególnie na obszarze uprawnionym do udziału w PRB. Nie widać także, aby biblioteki uczestniczące w PRB były odporniejsze na to zjawisko.**

Tabela 16. Księgozbiór na 1000 mieszkańców, zestawienie

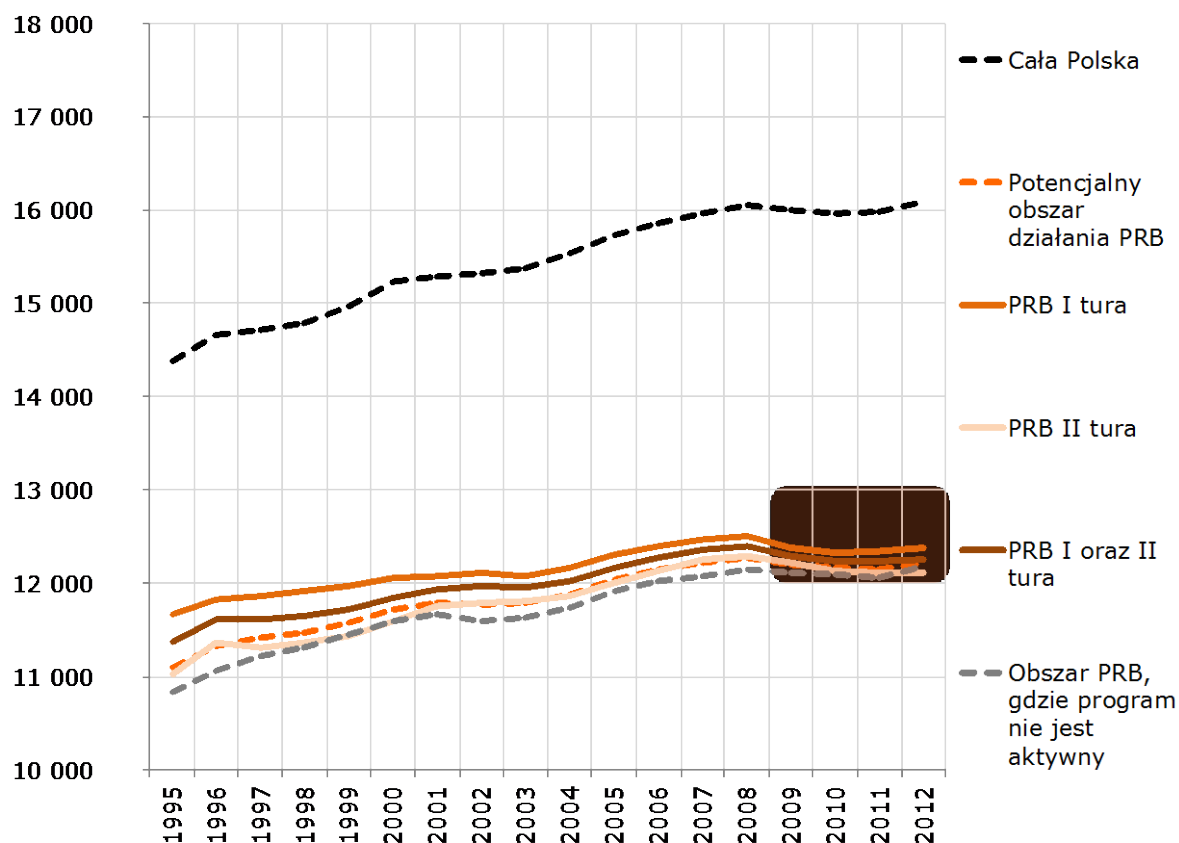
Księgozbiór na 1000 mieszkańców				
	2009	2012	<i>zmiana 2009-2012</i>	<i>zmiana 2009-2012 w %</i>
Cała Polska	3 518	3 416	-102	-2,9%
Potencjalny obszar działania PRB	3 857	3 695	-162	-4,2%
PRB I tura	3 943	3 778	-165	-4,2%
PRB II tura	3 804	3 622	-182	-4,8%
PRB I oraz II tura	3 875	3 702	-173	-4,5%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	3 835	3 683	-152	-4,0%

Zmniejszający się księgozbiór towarzyszy spadkowi liczby bibliotek. Dlatego w przeliczeniu na **jedną bibliotekę księgozbiór bibliotek w latach 2009-2012 jest w miarę stabilny.** W latach 2009-2012 w przeciętnej bibliotece w Polsce księgozbiór zwiększał się o 87 książek, a w bibliotekach znajdujących się w gminach z małych miast i wsi księgozbiór przeciętnie zwiększał się o 16 książek. Spadek liczby książek dotknął biblioteki biorące udział w PRB. W tych, które brały udział w pierwszej turze programu, przeciętny księgozbiór zmniejszył się o dwie książki, a w tych, które uczestniczyły w drugiej turze, o 103 książki.

Tabela 17. Księgozbiór na jedną placówkę biblioteczną, zestawienie

Księgozbiór na 1 placówkę biblioteczną				
	2009	2012	<i>zmiana 2009-2012</i>	<i>zmiana 2009-2012 w %</i>
Cała Polska	16 000	16 086	87	0,5%
Potencjalny obszar działania PRB	12 206	12 222	16	0,1%
PRB I tura	12 387	12 385	-2	0,0%
PRB II tura	12 219	12 116	-103	-0,8%
PRB I oraz II tura	12 301	12 258	-43	-0,3%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	12 111	12 186	75	0,6%

Wykres 25. Księgozbiór na jedną placówkę biblioteczną, 1995 - 2012

Wydatki na materiały biblioteczne

Przeciętna biblioteka wydaje rocznie niemal 10 tys. złotych na materiały biblioteczne. Suma ta wzrosła od roku 2011 o 2%, czyli poniżej inflacji (w roku 2012 wynosiła ona 3,7%)⁵. Biblioteki znajdujące się na obszarze uprawnionym do korzystania z PRB wydawały na materiały biblioteczne mniej więcej 76% tej sumy, ale wzrosła ona od 2011 o 6%. Spośród nich nieco więcej wydają biblioteki biorące udział w PRB, choć wydatki w nich

⁵ Podawane przez GUS dane na temat wydatków na materiały biblioteczne zawierają kilka wartości, które wydały się być błędne. Dane dla kilku gmin były w 2012 roku mniej więcej 1000 razy niższe niż w 2011 roku – założono, że podane zostały tylko pełne tysiące. Przyjęto także zasadę, że suma wydatków nie powinna być wyższa niż deklarowany budżet biblioteki. W sumie w obliczeniach pominięto wartości dla 24 gmin w 2011 roku i dla 22 w 2012 roku, a dla 29 gmin zmieniono wartości za rok 2012. W obliczeniach pominięto biblioteki, które nie podały żadnych wartości wydatków. Innymi słowy – założono, że takie biblioteki wydawały na materiały biblioteczne średnio tyle, co pozostałe biblioteki.

wzrosły tylko o 4%. Tymczasem w gminach niebiorących udziału w PRB na jedną placówkę biblioteczną przypadają nieco niższe wydatki, ale od 2011 wzrosły one o 7%.

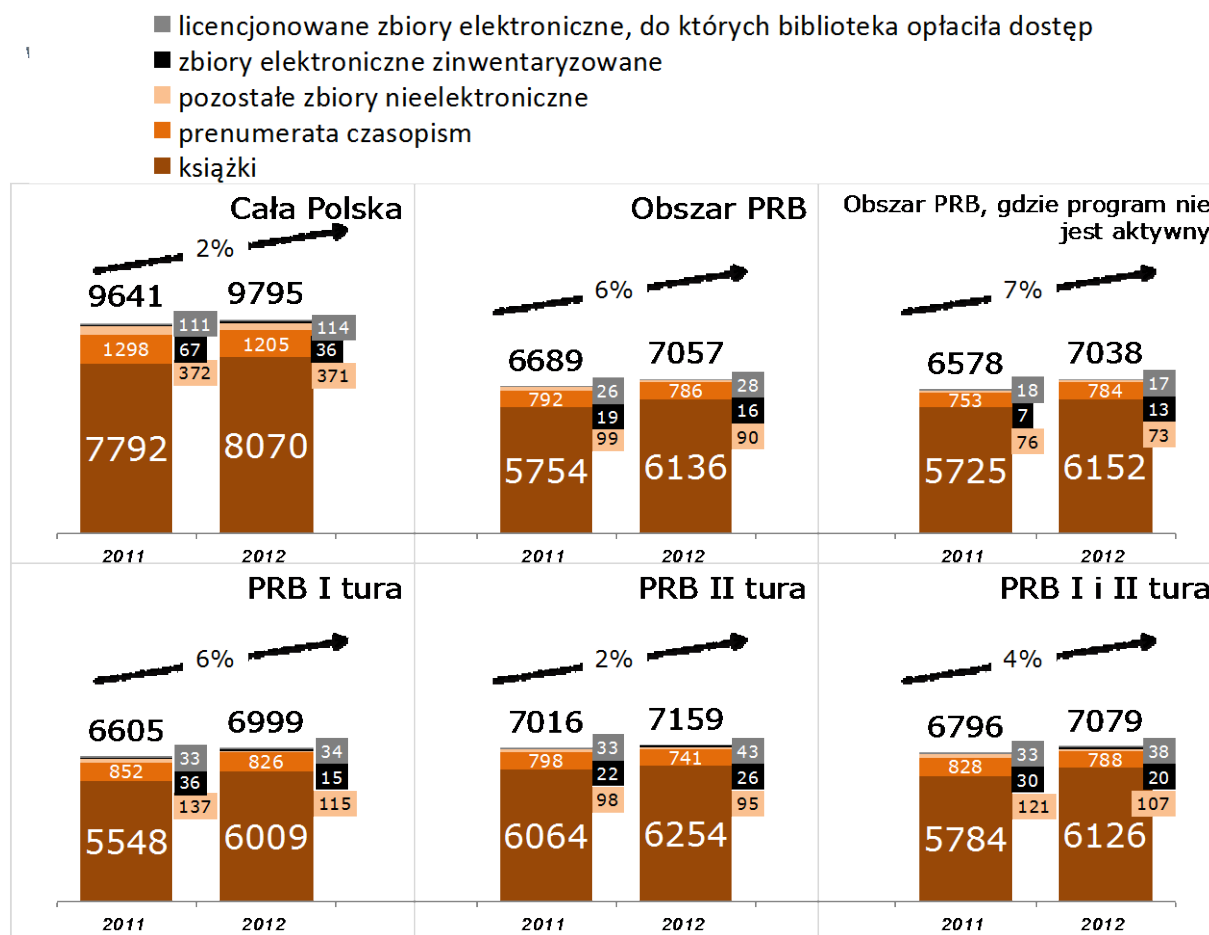
Większość wydatków to koszty zakupu książek, które stanowią w przeciętnej bibliotece 81% wydatków na materiały biblioteczne.

Kolejne 12% stanowiły wydatki na prenumeratę. Zakup innych materiałów nieelektronicznych stanowił 4% wydatków.

Wydatki na zbiory elektroniczne są w porównaniu do zbiorów tradycyjnych marginalne – poniżej 1% kosztowały zbiory elektroniczne, a około 1% dostęp do licencjonowanych zbiorów elektronicznych.

W bibliotekach znajdujących się na obszarze uprawnionym do udziału w PRB wydatki na książki stanowią 87% wydatków na materiały biblioteczne, a wydatki na prenumeratę 11%. Wydatki na pozostałe materiały nieelektroniczne to jedynie 1% wydatków, a koszt materiałów elektronicznych, zarówno inwentaryzowanych, jak i dostępu, jest poniżej 1%.

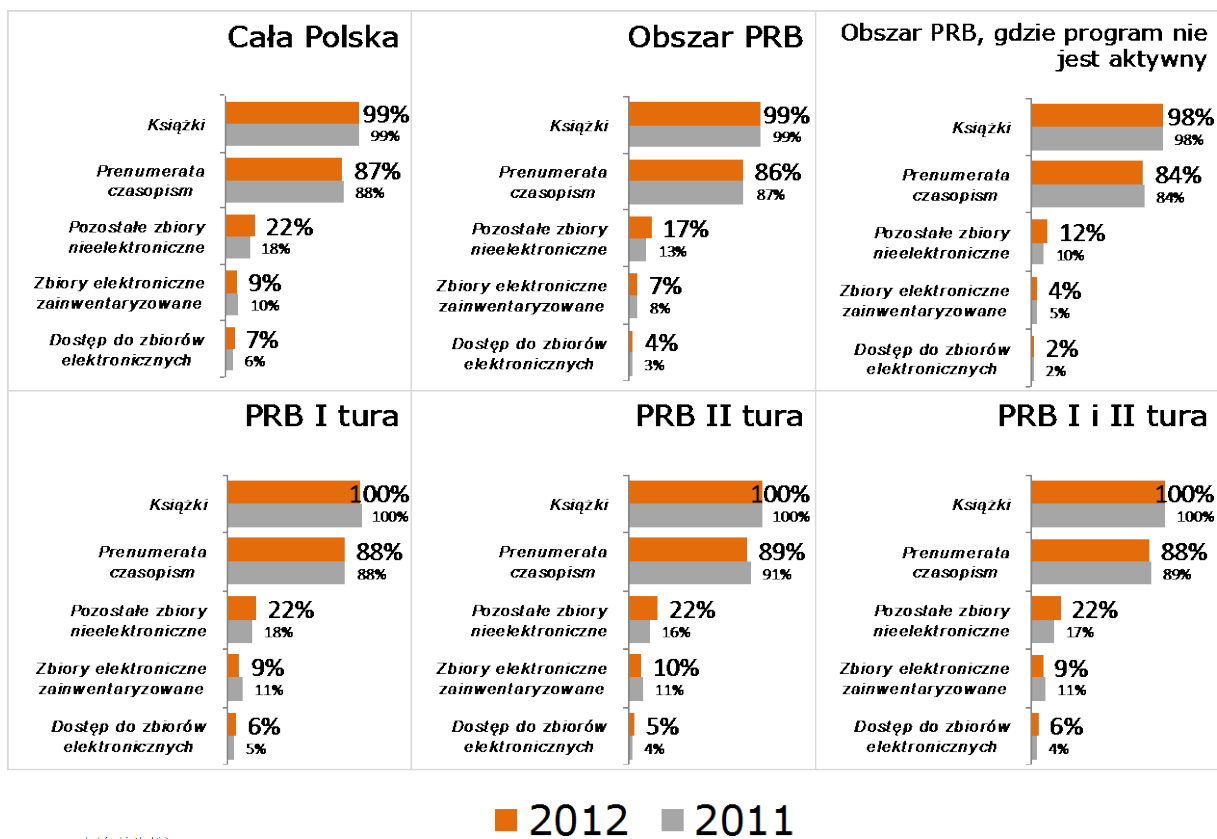
Wykres 26. Wydatki na materiały biblioteczne, 2011 - 2012

Różnice między bibliotekami, które korzystają z PRB, i pozostałymi bibliotekami z małych miast i terenów wiejskich, widać natomiast w wartościach bezwzględnych wydatków: biblioteki PRB wydają więcej na materiały elektroniczne, zarówno inwentaryzowane, jak i na dostęp, na materiały nieelektroniczne inne niż książki oraz na prenumeratę. Co więcej, na takie wydatki biblioteki znajdujące się w PRB są znacznie bardziej otwarte – aż 22% zadeklarowało choć minimalne wydatki na zbiory nieelektroniczne inne niż książki i prenumeratę czasopism, podczas gdy w gminach niekorzystających z PRB takie materiały kupiło tylko 12% bibliotek. Podobnie jest ze zbiorami elektronicznymi – zbiory inwentaryzowane kupowało 9%, a licencje dostępu 6% bibliotek PRB. Dla bibliotek z obszaru uprawnionego do PRB, ale niebiorących udziału w programie jest to odpowiednio 4% i 2%.

Pod względem odsetka bibliotek kupujących materiały inne niż książki i czasopisma, biblioteki PRB dogoniły w tej chwili przeciętną polską bibliotekę. Mają oczywiście do dyspozycji mniejsze środki, ale **chętnie sięgają po zbiory w niestandardowych formatach**. Zwraca uwagę szczególnie zakup materiałów elektronicznych, co świadczyć może o otwarciu bibliotek PRB na technologie jako takie.

Wykres 27. Biblioteki kupujące dany rodzaj materiałów bibliotecznych, 2011 - 2012

78953

08

Komputery
w bibliotece

Między rokiem 2009 a 2012 liczba komputerów w bibliotekach zwiększyła się znacząco. Zmiana liczby komputerów (w szczególności podłączonych do internetu i dostępnych dla czytelników) jest wyraźnie najdynamiczniejsza w bibliotekach biorących udział w PRB – w bibliotekach I tury PRB liczba komputerów podłączonych do internetu, które są dostępne dla czytelników, wzrosła o 71%, w bibliotekach z drugiej tury o 51%. W pozostałych gminach wiejskich, miejsko-wiejskich oraz małych miastach liczba takich komputerów wzrosła o 22%, a w całej Polsce o 36%.

Ze względu na spadającą liczbę bibliotek oraz spadającą liczbę zarejestrowanych czytelników wskaźnik komputerów online dostępnych dla czytelników, na 1000 czytelników, wzrósł jeszcze dynamiczniej.

Biblioteki związane z PRB częściej umożliwiają także korzystanie z własnego sprzętu i dostęp do internetu przez sieć WiFi lub dostęp do gniazda internetowego. Częściej pozwalają nawet na skorzystanie z gniazdka elektrycznego, co nie jest oczywiście kwestią różnic technologicznych. To raczej odbicie innego klimatu i otwartości na technologie w bibliotekach PRB.

Liczba komputerów

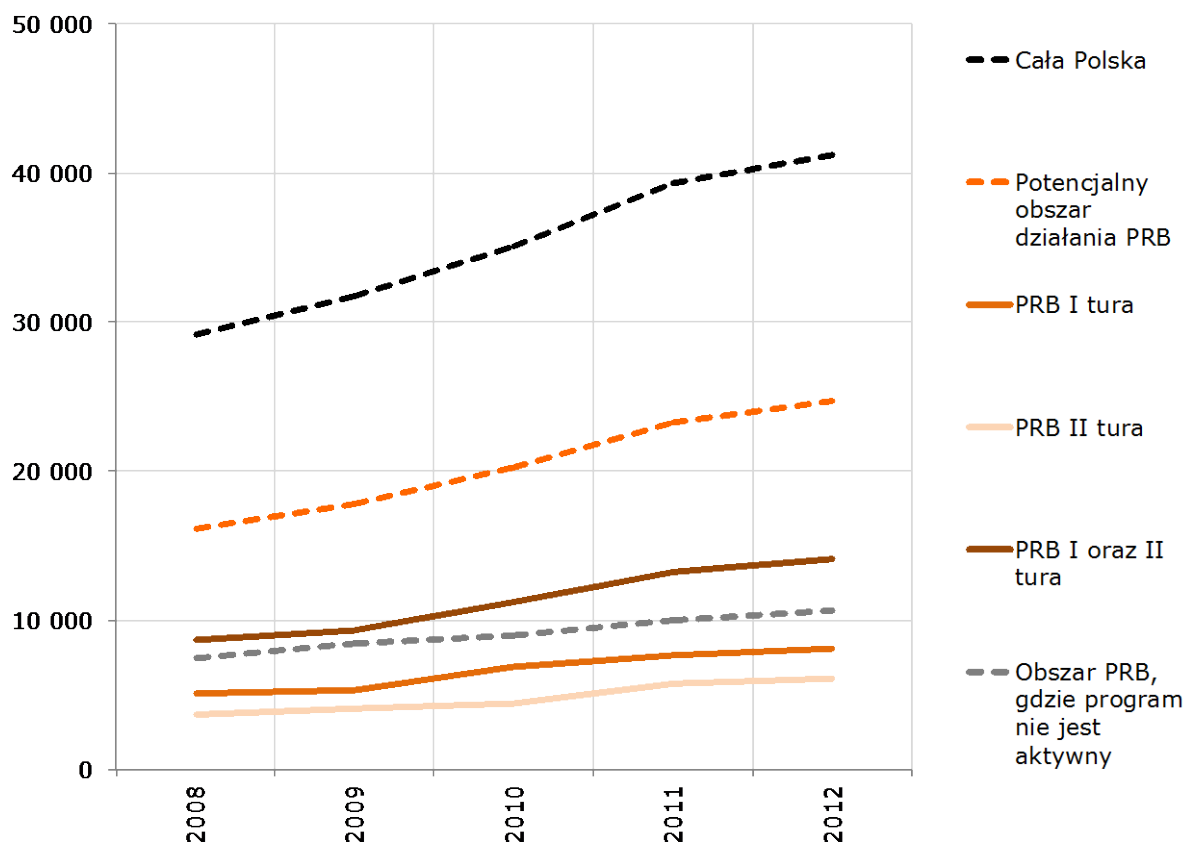
Liczba komputerów w bibliotekach znacząco zwiększyła się w okresie 2009-2012. W całej Polsce liczba komputerów ogółem (a więc również tych używanych przez obsługę biblioteki, nieodstępnych dla czytelników) wzrosła o 30%. W gminach, które brały udział w programie, wzrost ten jest zdecydowanie gwałtowniejszy –

w bibliotekach uczestniczących w I turze programu liczba komputerów zwiększyła się o 53%, a w gminach biorących udział w drugiej turze o 47%. Tymczasem w bibliotekach z potencjalnego obszaru PRB, które nie wzięły w nim udziału, liczba komputerów ogółem wzrosła tylko o 27%.

Tabela 18. Komputery w bibliotece ogółem, zestawienie

Komputery w bibliotece ogółem				
	2009	2012	<i>zmiana 2009-2012</i>	<i>zmiana 2009-2012 w %</i>
Cała Polska	31780	41181	9 401	30%
Potencjalny obszar działania PRB	17772	24711	6 939	39%
PRB I tura	5294	8126	2 832	53%
PRB II tura	4129	6071	1 942	47%
PRB I oraz II tura	9378	14082	4 704	50%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	8406	10641	2 235	27%

Wykres 28. Komputery w bibliotece ogółem, 2008 - 2012

Dla czytelników wszystkich bibliotek w Polsce dostępnych jest niemal 23 tysiące komputerów. Ta liczba wzrosła o 1/3 w stosunku do roku 2009

(a więc nieco szybciej niż liczba komputerów w ogóle). W przypadku gmin biorących udział w PRB dynamika tego wzrostu jest oczywiście jeszcze większa: w gminach z pierwszej tury programu liczba komputerów dostępnych dla czytelników zwiększyła się aż o 65%, a w tych biorących udział w drugiej turze programu o 46%. Szczególnie w bibliotekach z pierwszej tury programu widać, że nowe komputery są częściej dostępne dla czytelników.

Tymczasem liczba komputerów dostępnych dla czytelników w bibliotekach, gdzie program nie jest aktywny, wzrosła tylko o 21%, a więc wolniej niż liczba komputerów w ogóle. W roku 2009 w tych bibliotekach 67% komputerów było dostępnych dla czytelników, a w roku 2012 tylko 64%.

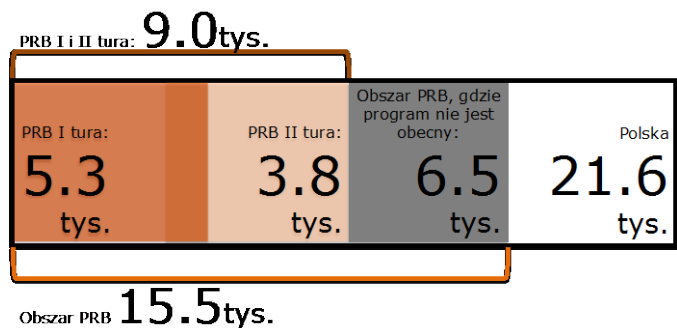
Dane potwierdzają więc wpływ PRB na liczbę komputerów dostępnych dla mieszkańców.

Tabela 19. Komputery w bibliotece dostępne dla czytelnika, zestawienie

Komputery w bibliotece dostępne dla czytelników				
	2009	2012	zmiana 2009-2012	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	17338	22984	5 646	33%
Potencjalny obszar działania PRB	11550	16005	4 455	39%
PRB I tura	3273	5394	2 121	65%
PRB II tura	2667	3895	1 228	46%
PRB I oraz II tura	5913	9208	3 295	56%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	5643	6803	1 160	21%

Ponad 90% komputerów dostępnych dla czytelników jest podłączonych do internetu, w gminach biorących udział w PRB jest to aż 97% (zarówno w gminach biorących udział w pierwszej, jak i drugiej turze programu). W całej Polsce było to w roku 2012 niemal 22 tys. komputerów. Z tego 9 tysięcy znajdowało się w gminach, które brały udział w programie – ponad 5 tysięcy w gminach biorących udział w pierwszej turze i niespełna 4 tys. w gminach, które uczestniczyły w drugiej turze programu.

Wykres 29. Komputery podłączone do internetu dostępne dla czytelników

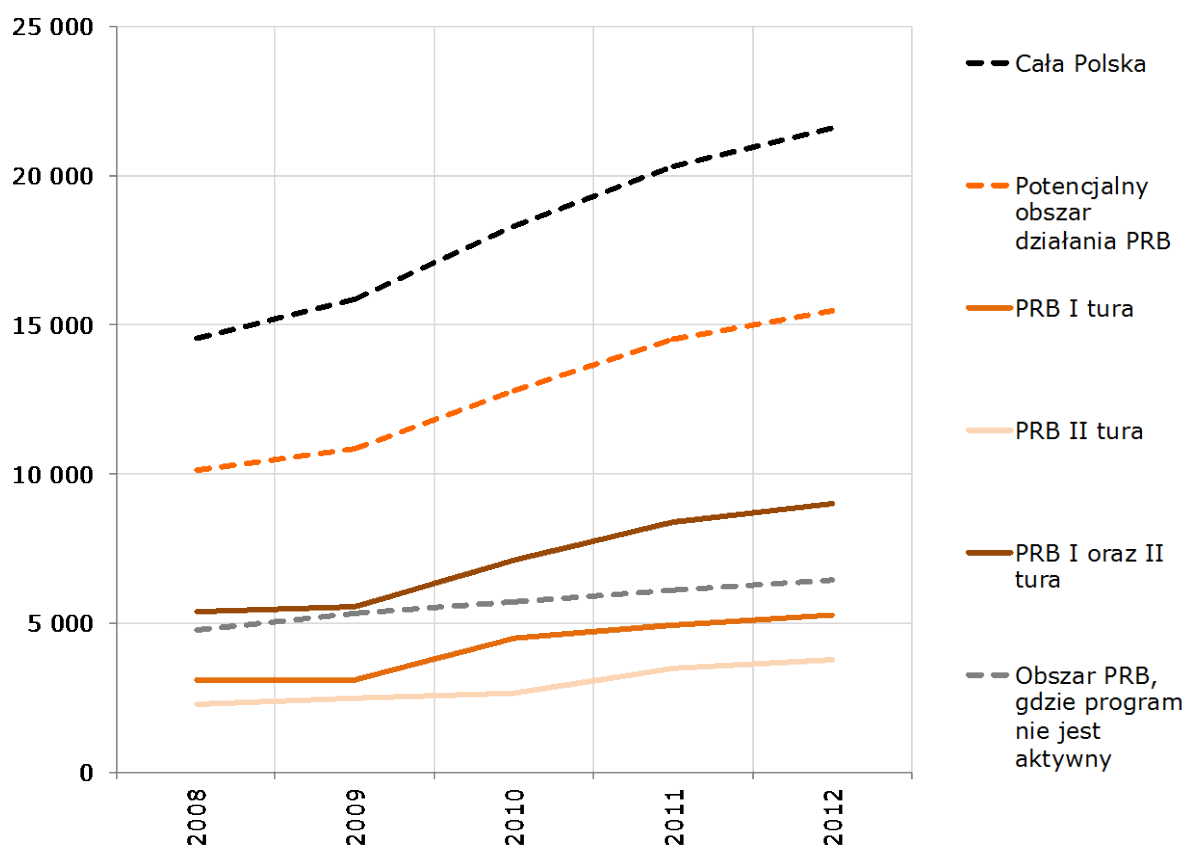
Liczba ta wzrosła od 2009 roku we wszystkich bibliotekach w Polsce o 36%. W gminach biorących udział w programie wzrost ten był niemal dwukrotnie szybszy – o 71% w gminach biorących udział w I turze i o 51% w gminach biorących udział w II turze (w gminach biorących udział w I turze jako wiodące wzrost wyniósł aż 111%). W tym czasie w gminach znajdujących się w obszarze działania PRB, ale niebiorących w nim udziału, liczba komputerów podłączonych do internetu wzrosła tylko o 22%. **Wsparcie PRB przekłada się więc na niemal trzykrotnie szybszy wzrost liczby komputerów.**

Dynamika przyrostu liczby komputerów w gminach PRB jest wyraźnie wyższa od dynamiki przyrostu liczby komputerów we wszystkich bibliotekach, szczególnie gdy chodzi o komputery dostępne dla czytelników, i jeszcze wyraźniejsza, gdy chodzi o komputery dostępne dla czytelników i podłączone do internetu. **W bibliotekach biorących udział w PRB największą korzyść ze wzrostu liczby komputerów mają więc czytelnicy, nie tylko personel biblioteki.**

Tabela 20. Komputery podłączone do internetu, dostępne dla czytelników, zestawienie

komputery podłączone do Internetu dostępne dla czytelników				
	2009	2012	zmiana 2009-2012	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	15881	21578	5 697	36%
Potencjalny obszar działania PRB	10875	15459	4 584	42%
PRB I tura	3091	5299	2 208	71%
PRB II tura	2505	3774	1 269	51%
PRB I oraz II tura	5569	8992	3 423	61%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	5307	6472	1 165	22%

Wykres 30. Komputery w bibliotece dostępne dla czytelników, podłączone do internetu, 2008 - 2012

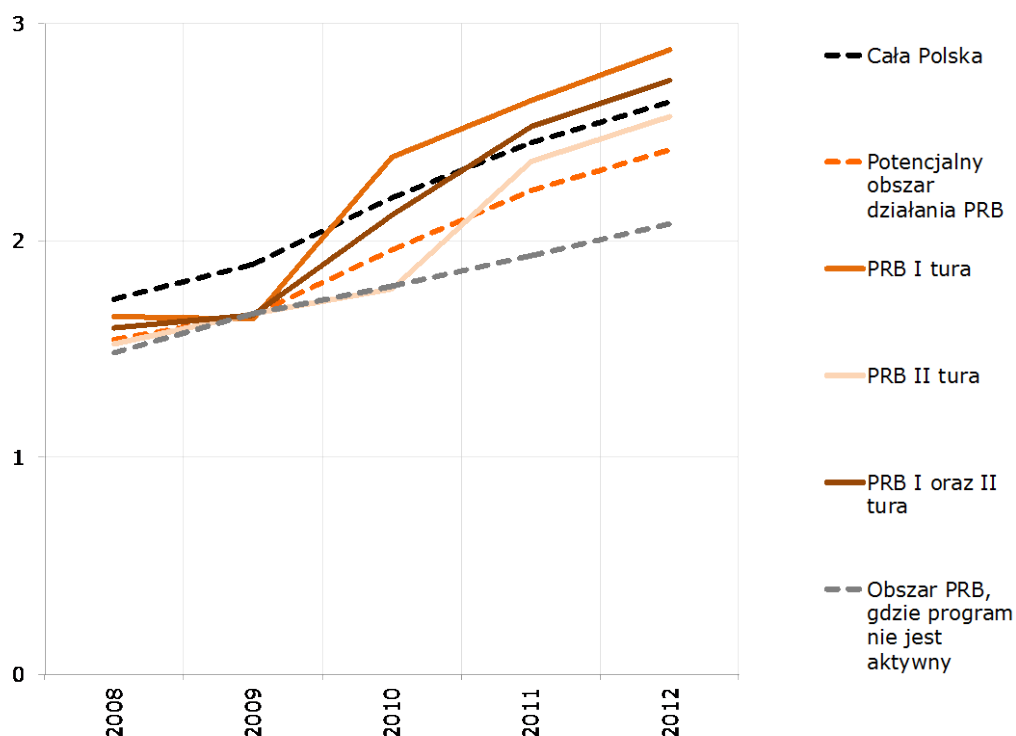
Jak zaznaczono wcześniej, z roku na rok zmienia się zarówno liczba bibliotek, jak i liczba czytelników. Informacje o liczbie komputerów należy więc uzupełnić o wskaźniki przeliczone zarówno na placówkę biblioteczną, jak na czytelnika.

Na jedną placówkę biblioteczną w Polsce przypada przeciętnie 2,6 komputera podłączonego do internetu, dostępnego dla czytelników. W stosunku do roku 2009 jest to wzrost o 39%. W gminach biorących udział w I turze programu na jedną placówkę przypada przeciętnie 2,9 takiego komputera - w stosunku do roku 2009 jest to wzrost o 76%. W gminach biorących udział w II turze znajduje się przeciętnie 2,6 takich komputerów, czyli o 54% więcej niż w roku 2009. W tym czasie przeciętna liczba komputerów w gminach z potencjalnego obszaru PRB, ale niebiorących udziału w programie, wzrosła o 25%, do poziomu 2,1 komputera na placówkę biblioteczną. **PRB jest więc przyczyną dwukrotnie szybszego wzrostu liczby komputerów dostępnych dla czytelnika.**

Tabela 21. Komputery w przeciętnej placówce biblioteczej, zestawienie

	<i>komputery użytkowane w bibliotece ogółem na 1 bibliotekę</i>				<i>komputery użytkowane w bibliotece <u>dostępne dla czytelników</u> na 1 bibliotekę</i>				<i>komputery <u>podłączone do Internetu dostępne dla czytelników</u> na 1 bibliotekę</i>			
	2009	2012	zmiana	zmiana w %	2009	2012	zmiana	zmiana w %	2009	2012	zmiana	zmiana w %
Cała Polska	3,8	5,0	1,2	33%	2,1	2,8	0,7	36%	1,9	2,6	0,7	39%
Potencjalny obszar działania PRB	2,7	3,9	1,2	43%	1,8	2,5	0,7	42%	1,7	2,4	0,8	46%
PRB I tura	2,8	4,4	1,6	57%	1,7	2,9	1,2	69%	1,6	2,9	1,2	76%
PRB II tura	2,7	4,1	1,4	51%	1,8	2,7	0,9	50%	1,7	2,6	0,9	54%
PRB I oraz II tura	2,8	4,3	1,5	54%	1,8	2,8	1,0	60%	1,7	2,7	1,1	66%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	2,6	3,4	0,8	30%	1,8	2,2	0,4	23%	1,7	2,1	0,4	25%

Wykres 31. Komputery podłączone do internetu dostępne dla czytelników na jedną bibliotekę, 2008 - 2012

Biblioteki z obszaru potencjalnego i faktycznego działania PRB są oczywiście mniejsze niż przeciętna polska biblioteka. Dlatego dynamika przyrostu przeliczona na 1000 czytelników jest jeszcze lepsza w gminach należących do PRB, w porównaniu do wszystkich polskich bibliotek. W tej chwili na 1000 czytelników wszystkich polskich bibliotek przypada 3,3 komputera i jest to o 38% więcej niż w roku 2009. Tymczasem w gminach biorących udział w pierwszej turze programu na 1000 czytelników przypada aż 6,1 komputera i jest to aż o 78% więcej niż w 2009 roku. W gminach biorących udział w drugiej turze programu na 1000 czytelników przypada nieco mniej, bo 5,7 komputera, co stanowi wartość o 56% wyższą niż w 2009 roku.

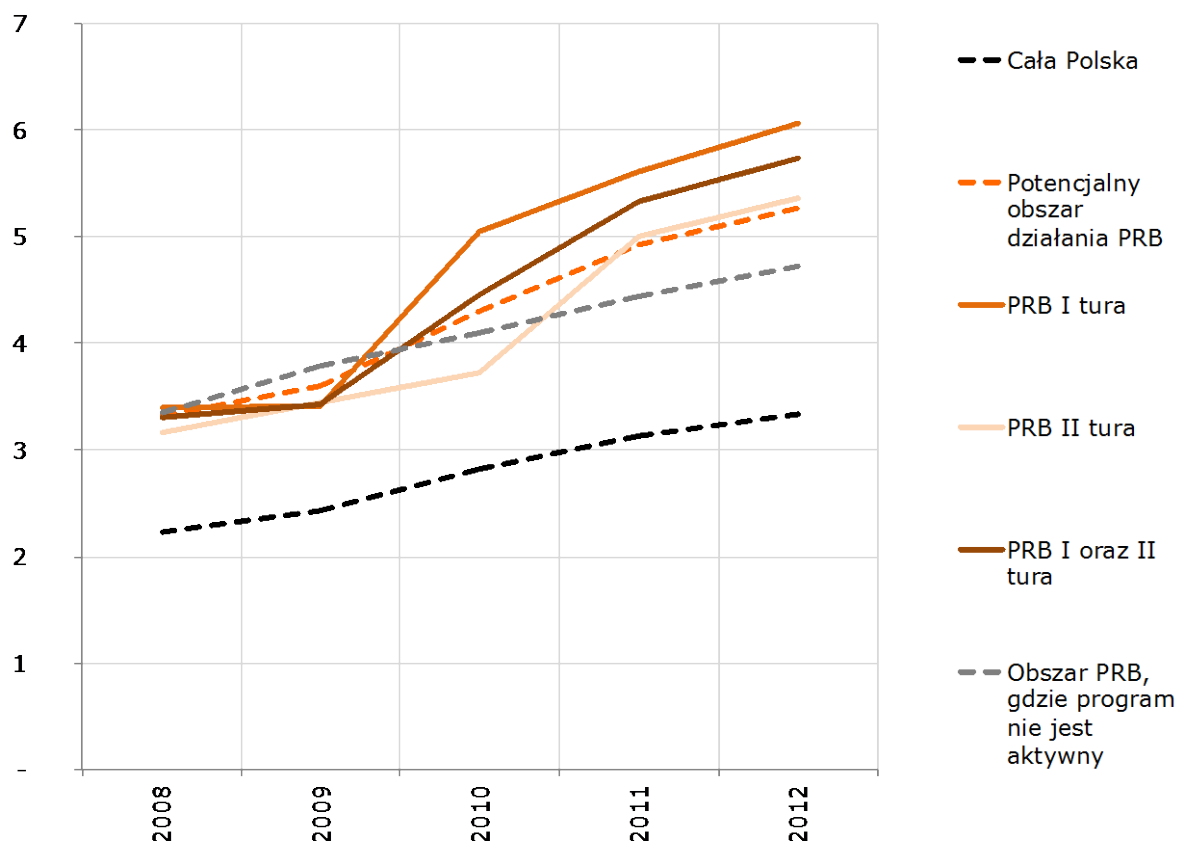
Dla porównania – w gminach niebiorących udziału w PRB, mimo takiej możliwości, na 1000 czytelników przypada 4,7 komputera, czyli tylko o 25% więcej niż w roku 2009 (co ciekawe, w tych gminach w roku 2009

było najwięcej komputerów na 1000 czytelników, co być może powodowało, że nie były zainteresowane udziałem w programie).

Tabela 22. Komputery podłączone do internetu dostępne dla czytelników, na 1000 czytelników, zestawienie

	<i>komputery użytkowane w bibliotece dostępne dla czytelników na 1000 czytelników</i>				<i>komputery podłączone do Internetu dostępne dla czytelników na 1000 czytelników</i>			
	<i>2009</i>	<i>2012</i>	<i>zmiana</i>	<i>zmiana w %</i>	<i>2009</i>	<i>2012</i>	<i>zmiana</i>	<i>zmiana w %</i>
Cała Polska	2,6	3,6	0,9	34%	2,4	3,3	0,9	38%
Potencjalny obszar działania PRB	3,8	5,5	1,6	43%	3,6	5,3	1,7	47%
PRB I tura	3,6	6,2	2,6	71%	3,4	6,1	2,7	78%
PRB II tura	3,7	5,5	1,9	51%	3,4	5,4	1,9	56%
PRB I oraz II tura	3,6	5,9	2,2	61%	3,4	5,7	2,3	67%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	4,0	5,0	0,9	23%	3,8	4,7	0,9	25%

Wykres 32. Komputery podłączone do internetu dostępne dla czytelników, na 1000 czytelników, 2008 - 2012

Korzystanie z własnego sprzętu

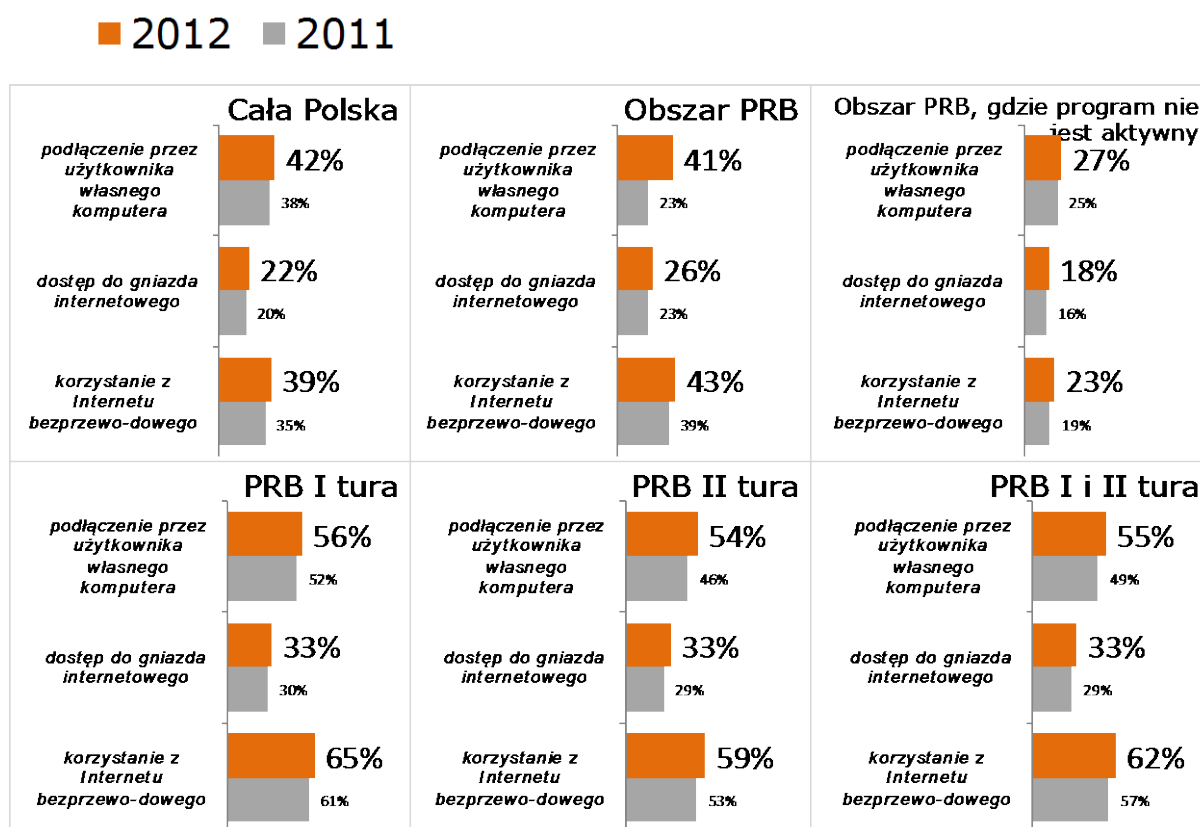
Biblioteki pozwalają nie tylko na korzystanie z komputerów będących własnością biblioteki, ale również korzystanie z dostępu do internetu w bibliotece z własnego komputera oraz podłączenie własnego komputera⁶.

Wśród bibliotek biorących udział w PRB prawie dwie trzecie (62%) umożliwia skorzystanie z sieci bezprzewodowej, a jedna trzecia (33%)

⁶ W kwestionariuszu dla bibliotek w tym miejscu znajduje się także pytanie o dostępność dla czytelników internetu szerokopasmowego. Pytanie to zostało pominięte ze względu na niejasną definicję (*rodzaj połączeń internetowych, charakteryzujących się dużą szybkością przepływu informacji mierzoną w kb/s (kilobitach na sekundę) lub w Mb/s (megabitach na sekundę). Dostęp szerokopasmowy umożliwiają technologie z rodziny DSL (ADSL, SDSL itp.) oraz inne, np. łącza w sieciach telewizji kablowych, łącza satelitarne, stałe połączenia bezprzewodowe (sieć radiowa) oraz łącza mobilne w sieciach telefonii komórkowej trzeciej generacji (3G). Połączenia szerokopasmowe umożliwiają przekazywanie wysokiej jakości obrazów, filmów, oglądanie telewizji internetowej, telefonowanie przez internet z możliwością oglądania rozmówcy oraz pozwalają na korzystanie z różnorodnych zaawansowanych usług internetowych*).

umożliwia dostęp do gniazda internetowego. Biblioteki PRB pozwalają na to zdecydowanie częściej niż biblioteki niebiorące udziału w programie, ale do tego uprawnione. W 23% takich bibliotek możliwe jest korzystanie z internetu bezprzewodowego, a w 18% dostęp do gniazda internetowego. Biblioteki biorące udział w PRB częściej umożliwiają dostęp do internetu na własnym komputerze niż średnia dla całej Polski.

Wykres 33. Możliwość korzystania z własnego komputera w bibliotece

Nawet **możliwość podłączenia komputerów przenośnych do gniazdka elektrycznego jest powszechniejsza w bibliotekach PRB niż w pozostałych bibliotekach**, w szczególności w tych z obszaru PRB, które nie biorą w programie udziału (55% bibliotek PRB i 42% wszystkich bibliotek w Polsce). **Ta technologia dostępna jest we wszystkich bibliotekach, można więc traktować tę informację jako dowód na większą otwartość bibliotek uczestniczących w programie.**

09 | Komputery w pracy biblioteki

Rośnie liczba komputerów, które są wykorzystywane przez bibliotekarzy do *prac w zakresie gromadzenia i/lub opracowywania biblioteczno – bibliograficznego*. Coraz więcej komputerów jest też wykorzystywanych do *ewidencji czytelników i udostępnień*.

Komputery używane przez bibliotekarzy to nie tylko ewidencja zasobów, ale także dostęp do nich z zewnątrz (katalog online, zdalne zamawianie pozycji i inne). To także lepsza komunikacja biblioteki z czytelnikami za pomocą mediów elektronicznych (portale społecznościowe, komunikatory i czaty, blogi i inne).

W każdym z tych przypadków biblioteki PRB są na poziomie średniej ogólnopolskiej (kształtowanej również przez najbardziej zaawansowane biblioteki z dużych miast) albo są od przeciętnej biblioteki bardziej zaawansowane. Dotyczy to przede wszystkim komunikacji biblioteki z otoczeniem.

Co więcej, w bibliotekach PRB nasycenie e-usługami w większości przypadków rośnie szybciej.

Komputery wykorzystywane przez bibliotekarki i bibliotekarzy

Nie wszystkie komputery w bibliotece są dostępne dla czytelników. Pewna ich część wykorzystywana jest przez personel biblioteki. W całej Polsce dotyczy to nieco mniej niż połowy komputerów w bibliotece. W mniejszych

bibliotekach, uprawnionych do udziału w PRB, personel korzysta z około jednej trzeciej komputerów znajdujących się w bibliotece.

Tabela 23. Komputery w bibliotece niedostępne dla czytelników, zestawienie

komputery podłączone do internetu niedostępne dla czytelników				
	2009	2012	zmiana 2009-2012	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	14442	18197	3 755	26%
Potencjalny obszar działania PRB	6222	8706	2 484	40%
PRB I tura	2021	2732	711	35%
PRB II tura	1462	2176	714	49%
PRB I oraz II tura	3465	4874	1 409	41%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	2763	3838	1 075	39%

W przeciętnej polskiej bibliotece znajdują się ponad dwa komputery przeznaczone tylko dla personelu biblioteki. W małych gminach zależy to od PRB – w gminach, które uczestniczą w programie, na placówkę przypada 1,5 komputera, ale w gminach nieuczestniczących jedynie 1,2 komputera (choć i tak jest to więcej niż w 2009 roku).

Tabela 24. Komputery w bibliotece niedostępne dla czytelników na jedną placówkę biblioteczną, zestawienie

komputery podłączone do internetu niedostępne dla czytelników na 1 bibliotekę				
	2009	2012	zmiana 2009-2012	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	1,7	2,2	0,5	29%
Potencjalny obszar działania PRB	0,9	1,4	0,4	43%
PRB I tura	1,1	1,5	0,4	39%
PRB II tura	1,0	1,5	0,5	52%
PRB I oraz II tura	1,0	1,5	0,5	44%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	0,9	1,2	0,4	42%

Wśród komputerów niedostępnych dla czytelników około 70% jest wykorzystywanych do prac bibliotecznych – bibliograficznych. Odsetek ten spadł znacznie w stosunku do roku 2009, jednak wydaje się to być związane ze sposobem zbierania danych⁷.

⁷ W roku 2011 i 2012 z kwestionariusza dla bibliotek zniknęła pozycja *Terminale katalogowe dla czytelników* i jednocześnie odsetek komputerów wykorzystywanych do prac bibliotecznych – bibliograficznych spadł o około 20 punktów procentowych. Zmieniła

Tabela 25. Komputery wykorzystywane do prac biblioteczno – bibliograficznych, zestawienie

	Komputery wykorzystywane do prac biblioteczno – bibliograficznych jako procent wszystkich komputerów <u>niedostępnych dla czytelników</u>							
	Ogółem *		Do prac w zakresie gromadzenia i/lub opracowywania biblioteczno - bibliograficznego		Terminale katalogowe dla czytelników		Do ewidencji czytelników i udostępnień	
	2009	2012	2009	2012	2009	2012	2009	2012
Cała Polska	90%	71%	54%	53%	24%	b.d.	17%	23%
Potencjalny obszar działania PRB	79%	71%	58%	59%	14%	b.d.	11%	17%
PRB I tura	79%	74%	55%	59%	16%	b.d.	11%	18%
PRB II tura	83%	71%	58%	59%	15%	b.d.	14%	17%
PRB I oraz II tura	81%	73%	57%	59%	15%	b.d.	12%	18%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	78%	68%	59%	58%	12%	b.d.	9%	17%

Rośnie natomiast – choć nie bardzo gwałtownie – odsetek komputerów niedostępnych dla czytelników, które są wykorzystywane do *prac w zakresie gromadzenia i/lub opracowywania biblioteczno – bibliograficznego*. Coraz więcej komputerów jest też wykorzystywanych do *ewidencji czytelników i udostępnień*, szczególnie w gminach należących do obszaru potencjalnego wpływu PRB. W roku 2009 11% komputerów niedostępnych dla czytelników było używanych w ten sposób, w roku 2012 już 17%.

Ze względu na to, że dane podawane są przez GUS na poziomie gminy (w której często jest więcej niż jedna placówka biblioteczna), nie można określić, w ilu dokładnie bibliotekach komputery są używane do ewidencji czytelników i udostępnień. Można jedynie wskazać, że w 29% gmin w Polsce jest przynajmniej jedna biblioteka, w której używa się komputera

się więc definicja tego, czym są komputery wykorzystywane do prac biblioteczno – bibliograficznych.

do ewidencji czytelników⁸. W gminach potencjalnego wpływu PRB wskaźnik ten jest nieco niższy, ale już w gminach uczestniczących w programie ma on zbliżoną wysokość. Najrzadziej komputery są w tym celu wykorzystywane w gminach należących do obszaru PRB, ale niebiorących w nim udziału.

W stosunku do roku 2009 zaszły tu dość duże zmiany, szczególnie w gminach biorących udział w I turze programu. Odsetek gmin, gdzie przynajmniej w jednej bibliotece wykorzystuje się elektroniczną ewidencję czytelników, wzrósł niemal dwukrotnie.

Tabela 26. Komputery wykorzystywane do ewidencji czytelników i udostępnień

Odsetek gmin, w których przynajmniej jeden komputer używany jest do ewidencji czytelników i udostępnień					
	2008	2009	2010	2011	2012
Cała Polska	14%	17%	20%	25%	29%
Potencjalny obszar działania PRB	10%	13%	16%	21%	25%
PRB I tura	12%	15%	18%	25%	29%
PRB II tura	12%	15%	19%	22%	24%
PRB I oraz II tura	12%	15%	19%	24%	27%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	8%	11%	13%	18%	22%

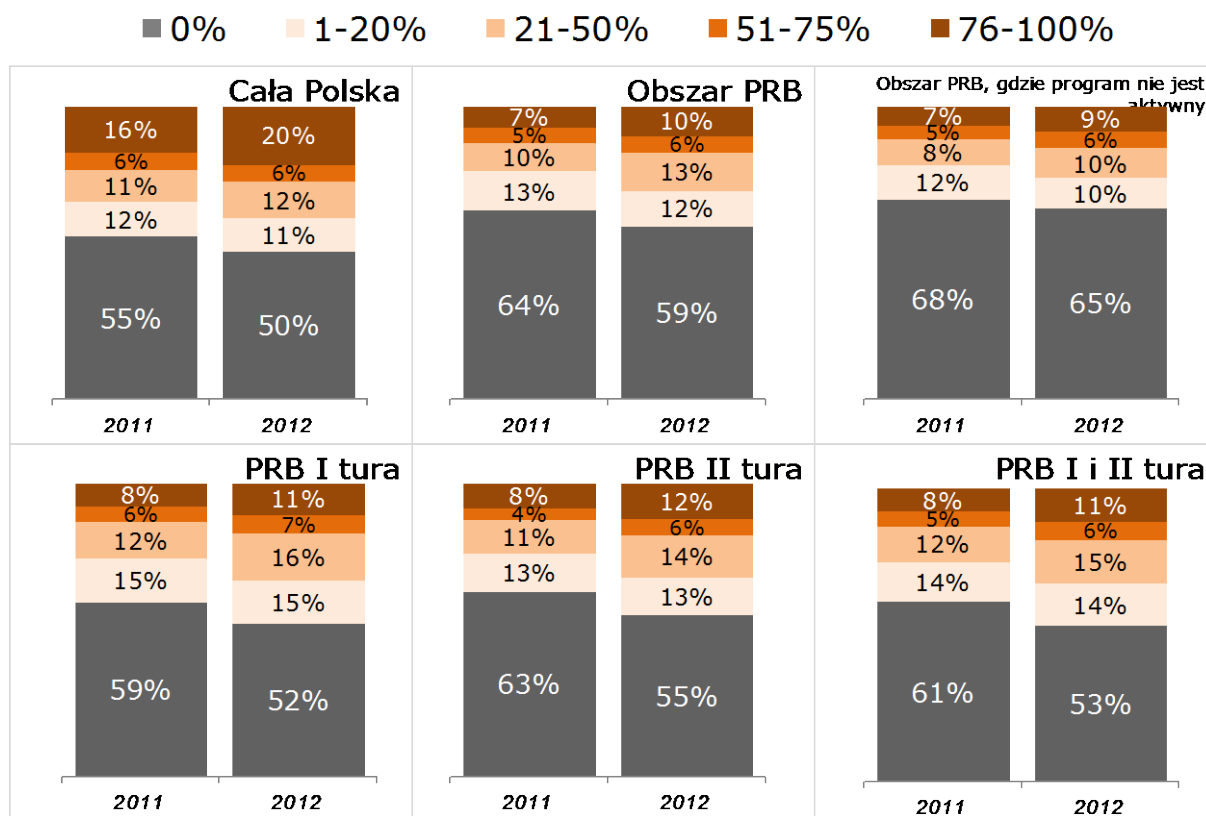
Biblioteki pracują także nad elektronicznym katalogowaniem swoich zbiorów. W tej chwili mniej więcej połowa bibliotek w Polsce w ogóle ma choć część zbiorów opracowaną komputerowo. W bibliotekach PRB ten odsetek jest tylko odrobinę niższy i wynosi 47%. Tymczasem jedynie 35% bibliotek nieuczestniczących w programie rozpoczęło wprowadzanie informacji o swoich zbiorach do komputerów.

Co więcej, między rokiem 2011 a 2012 8% bibliotek PRB i tylko 3% bibliotek nieuczestniczących rozpoczęło przenoszenie informacji katalogowych do komputerów.

⁸ Odsetek bibliotek, w których używa się komputera do rejestracji czytelników i udostępnień jest na pewno niższy – liczba bibliotek jest większa niż liczba gmin.

Biblioteki uczestniczące w programie coraz chętniej sięgają po technologie również w obszarach, których bezpośrednio nie wspiera PRB.

Wykres 34. Zbiory opracowane komputerowo jako procent ogólnej liczby zbiorów

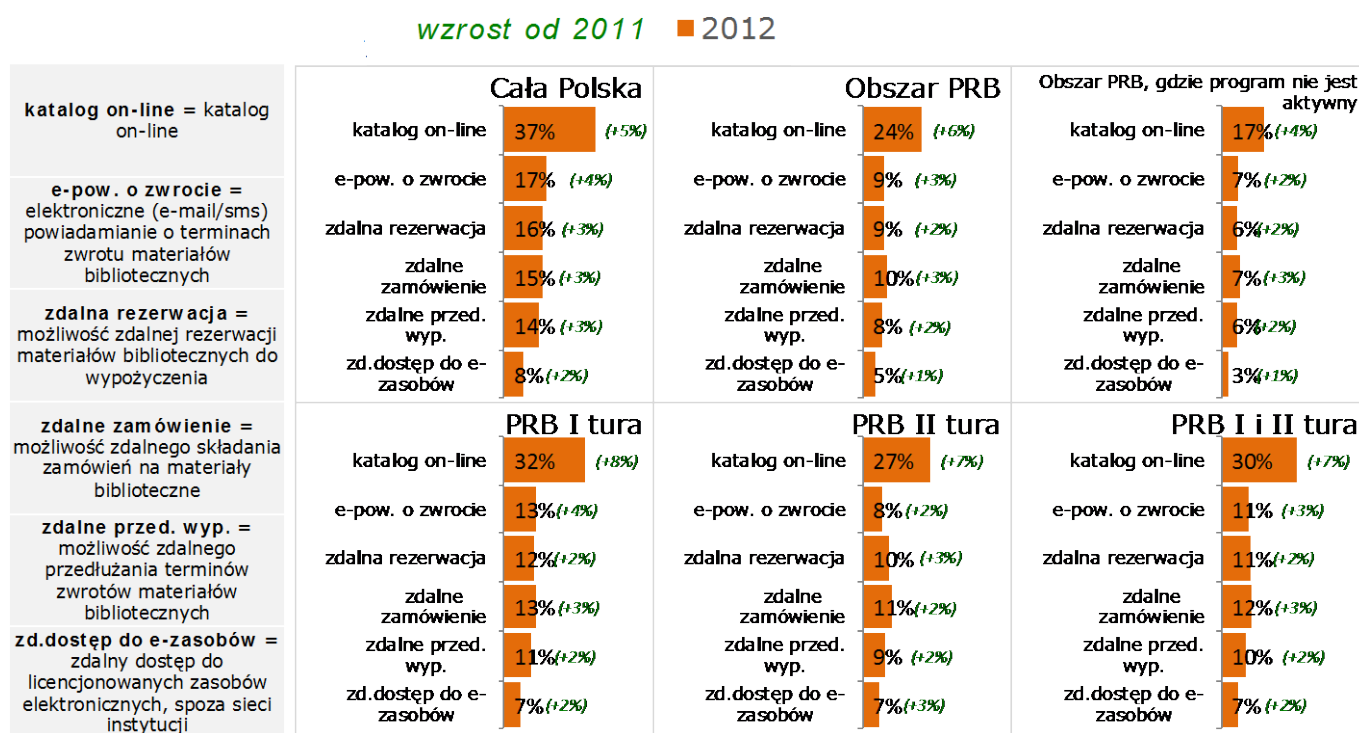
E-usługi w bibliotece

Otwarcie na technologie widoczne jest w e-usługach, które świadczą biblioteki. Można je podzielić na takie, które dotyczą zdalnego dostępu do zasobów biblioteki oraz na usługi, które dotyczą komunikacji z biblioteką.

37% polskich bibliotek posiada katalog online, jest to aż o 5 punktów procentowych więcej niż w roku 2011. Wśród bibliotek PRB możliwość zdalnego dostępu do katalogu umożliwia 30% bibliotek (wzrost aż o 7%), ale tylko 17% pozostałych bibliotek z małych miast i terenów wiejskich (wzrost o 4%). Ta prawidłowość – **większe zaawansowanie bibliotek PRB w zdalnym dostępie do zasobów biblioteki** – widoczna jest także w innych usługach związanych z katalogiem, z jego

szczegółowymi, dość zaawansowanymi funkcjonalnościami: powiadomieniem o zwrocie wypożyczonych materiałów (17% wszystkich bibliotek i 11% bibliotek PRB), zdalną rezerwacją materiałów (16% wszystkich bibliotek i 11% bibliotek PRB), zdalnym zamówieniem (15% wszystkich bibliotek i 12% bibliotek PRB), zdalnym przedłużaniem wypożyczenia (14% wszystkich bibliotek i 10% bibliotek PRB) i wreszcie zdalnym dostępem do zasobów (8% wszystkich bibliotek i 7% bibliotek PRB). W każdym z tych wypadków biblioteki uprawnione do udziału w PRB, które w nim jednak nie uczestniczą, rzadziej wdrożyły te funkcjonalności.

Wykres 35. E-usługi biblioteki związane ze zbiorami

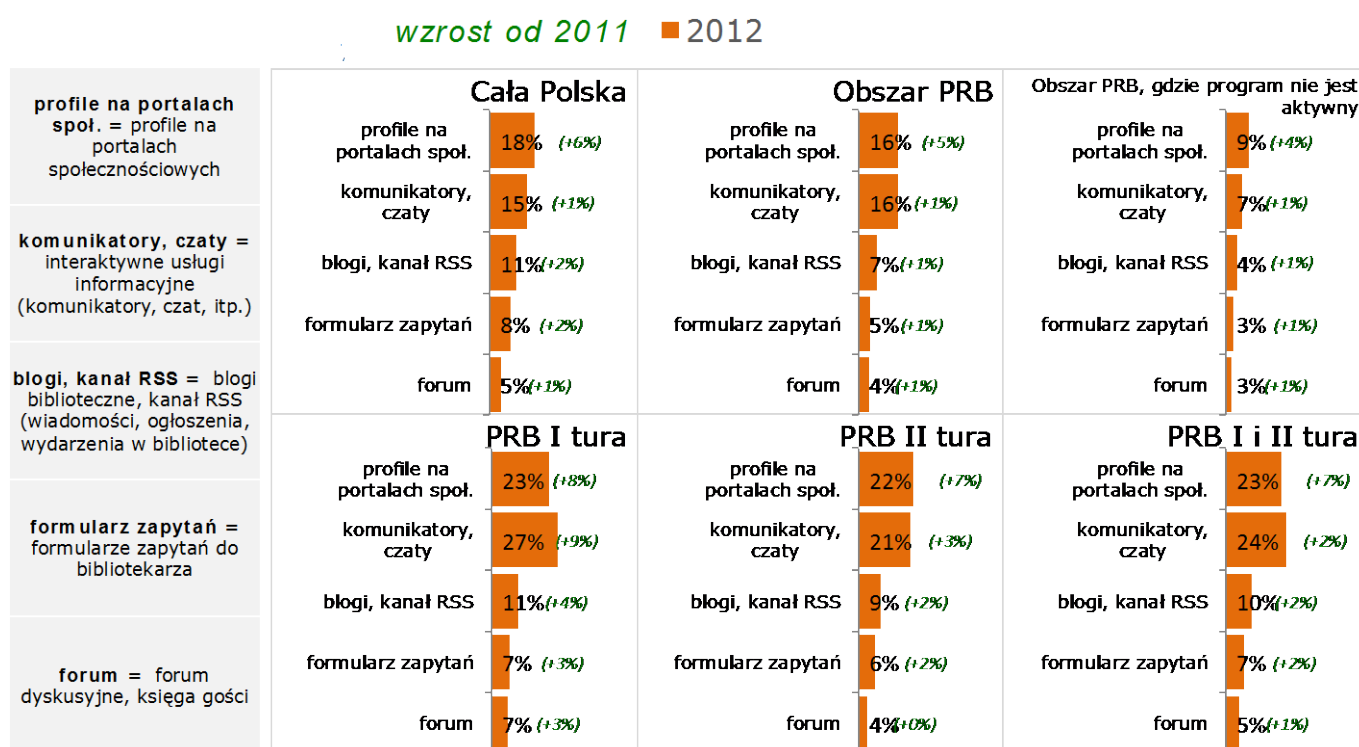

Drugą szeroką kategorią są e-usługi związane z komunikacją biblioteki z otoczeniem. Biblioteki uczestniczące w PRB są pod tym względem bardziej zaawansowane niż przeciętna polska biblioteka. Profil na portalach społecznościowych ma aż 23% bibliotek PRB (wzrost o 7% od 2011 r.), podczas gdy średnia dla wszystkich bibliotek to 18% (wzrost o 6%). Jeszcze więcej bibliotek PRB, bo 24%,

umożliwia kontakt przez komunikatory lub czat, podczas gdy ogółem jest to możliwe w 15% wszystkich bibliotek.

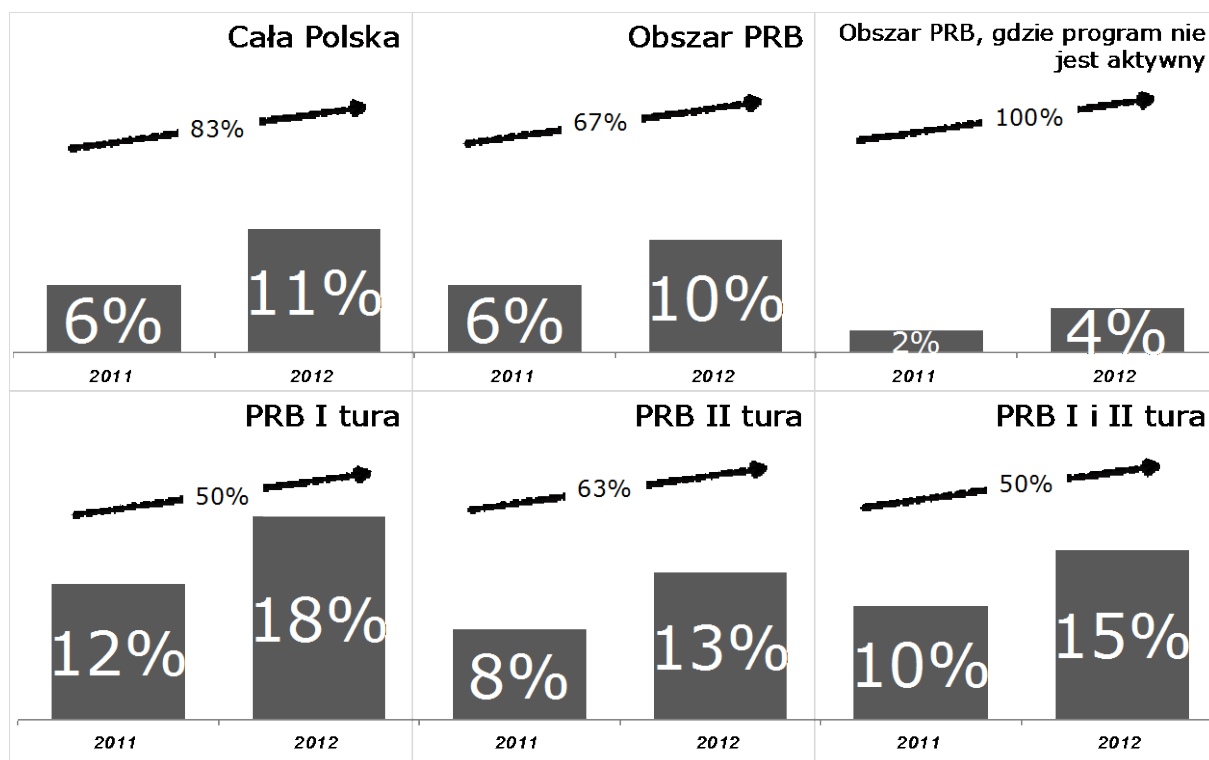
Także pozostałe e-usługi związane z komunikacją biblioteki są w bibliotekach PRB, w porównaniu z innymi grupami bibliotek, dostępne relatywnie często: blogi i/lub kanał RSS ma 10% bibliotek PRB i 11% wszystkich bibliotek; formularz zapytań 7% bibliotek PRB i 8% wszystkich bibliotek, forum 5% bibliotek PRB i taki sam odsetek wszystkich bibliotek.

Wykres 36. E-usługi związane z komunikacją biblioteki z otoczeniem

Dodatkowo, aż 15% bibliotek PRB pozwala na różne formy e-learningu w bibliotece. Jest to niemal czterokrotnie więcej niż w pozostałych bibliotekach uprawnionych do udziału w PRB. W całej Polsce możliwe jest to tylko w 11% bibliotek.

Wykres 37. E-learning w bibliotece

W każdym z tych przypadków biblioteki uprawnione do udziału w PRB, które w nim jednak nie uczestniczą, są poniżej średniej ogólnopolskiej i są mniej zaawansowane niż biblioteki PRB. Co więcej, to w bibliotekach PRB nasycenie e-usługami w większości przypadków rośnie szybciej.

Można oceniać, że biblioteki biorące udział w PRB różnią się stosunkiem do technologii i otwartością na nie. **Komputery używane przez bibliotekarzy w bibliotekach uczestniczących w PRB to nie tylko ewidencja zasobów, ale także dostęp do nich z zewnątrz. To również lepsza komunikacja biblioteki z czytelnikami za pomocą mediów elektronicznych, a także e-learning.**

10 | Użytkownicy bibliotek

Liczba zarejestrowanych czytelników bibliotek spada, zarówno w liczbach bezwzględnych jak i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. W gminach uprawnionych do udziału, które jednak nie uczestniczą w PRB, mniejszy odsetek mieszkańców to czytelnicy biblioteki, ale to w gminach PRB spadek liczby czytelników w latach 2009-2012 był szybszy.

Spadek liczby zarejestrowanych czytelników wydaje się być mocno związany ze spadającą liczbą bibliotek – liczba czytelników przeliczona na jedną bibliotekę jest stabilna. Zamykanie bibliotek przynosi więc negatywne skutki w postaci zmniejszającej się liczby czytających mieszkańców.

Czytelnicy bibliotek w bibliotekach uprawnionych i korzystających z PRB są zdecydowanie młodsi niż mieszkańcy. Nadreprezentowane są osoby do 24. roku życia, a brakuje osób dorosłych, a w szczególności osób w wieku okołoemerytalnym (powyżej 60. roku życia). Podobnie jest w bibliotekach w większych miejscowościach, choć ich czytelnicy są nieco starsi.

Struktura wieku czytelników zmienia się w czasie, z roku na rok czytelnicy „starzeją się” – rosną odsetki osób starszych niż 24 lata, maleje udział dzieci i młodzieży. Nie są to zmiany związane tylko ze zmianami demograficznymi.

Taka struktura wieku czytelników przekłada się na strukturę społeczno-zawodową. Większość czytelników to uczniowie i studenci (jest ich więcej w bibliotekach uprawnionych do udziału w PRB). Spośród osób pracujących bardzo niewiele jest robotników, a w szczególności rolników (także w bibliotekach wiejskich). Dużą i rosnącą grupą czytelników są

osoby poza rynkiem pracy i nieuczące się - niezatrudnione, bezrobotne, emeryci, renciści oraz dzieci nieobjęte obowiązkiem szkolnym.

Użytkownikami bibliotek są także osoby, które choć są w nich zarejestrowane, nie wypożyczają książek. W szczególności w bibliotekach PRB, przy niezmnijającej się liczbie czytelników dynamiczniej niż przeciętnie w całej Polsce rośnie liczba osób, które korzystają z innych usług biblioteki.

Rośnie także przeciętna liczba odwiedzin biblioteki. Biblioteki odwiedza coraz więcej osób niezależnie od zmniejszającej się liczby bibliotek oraz od dynamiki demograficznej. Wzrost liczby odwiedzin w gminach biorących udział w PRB wydaje się być nieco bardziej dynamiczny niż w innych gminach z terenów wiejskich i małych miast.

Liczba czytelników

W 2012 roku biblioteki w Polsce miały niespełna 6,5 mln zarejestrowanych czytelników. Z tego niemal 3 mln przyciągnęły biblioteki z obszaru potencjalnego i faktycznego działania PRB.

Nieco więcej niż połowa z nich (1,6 mln) korzystała z bibliotek biorących udział w pierwszej lub drugiej turze PRB.

Liczba zarejestrowanych czytelników wszystkich bibliotek publicznych spadła od roku 2009 o 1,3%, w bibliotekach biorących udział w PRB o 3,5%. Tymczasem w bibliotekach uprawnionych do udziału w PRB, które nie uczestniczą w programie, liczba czytelników spadła o 2,3%.

Wykres 38. Zarejestrowani czytelnicy bibliotek w Polsce w roku 2012

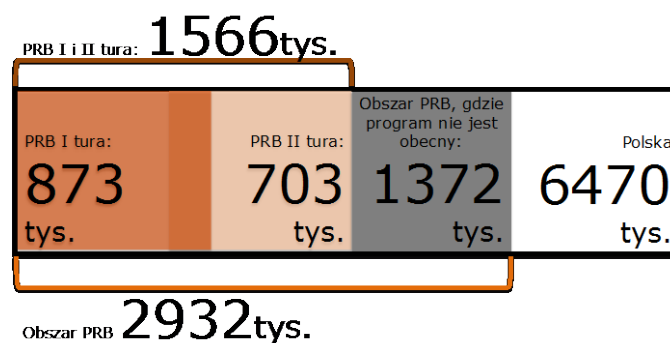
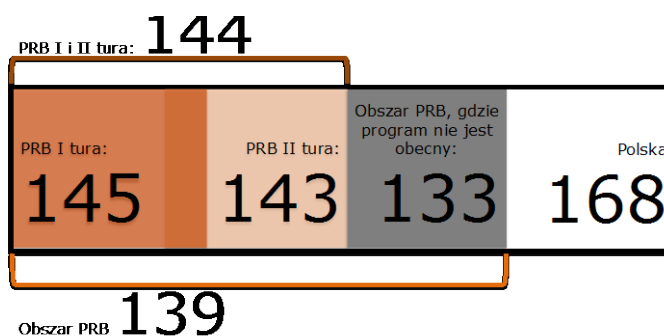

Tabela 27. Liczba zarejestrowanych czytelników bibliotek, zestawienie

Czytelnicy				
	2009 w tys.	2012 w tys.	zmiana 2009-2012 w tys.	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	6 554	6 470	-84	-1,3%
Potencjalny obszar działania PRB	3 022	2 932	-90	-3,0%
PRB I tura	907	873	-34	-3,7%
PRB II tura	726	703	-23	-3,2%
PRB I oraz II tura	1 622	1 566	-57	-3,5%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	1 403	1 372	-32	-2,3%

W roku 2012 z bibliotek korzystało 168 na 1000 mieszkańców Polski (czyli 16,8%). W gminach biorących udział w Programie Rozwoju Bibliotek były to 144 osoby na 1000 mieszkańców, a w gminach z obszaru PRB, które nie biorą udziału w programie, 133 osoby na 1000 mieszkańców.

Wykres 39. Zarejestrowani czytelnicy bibliotek na 1000 mieszkańców

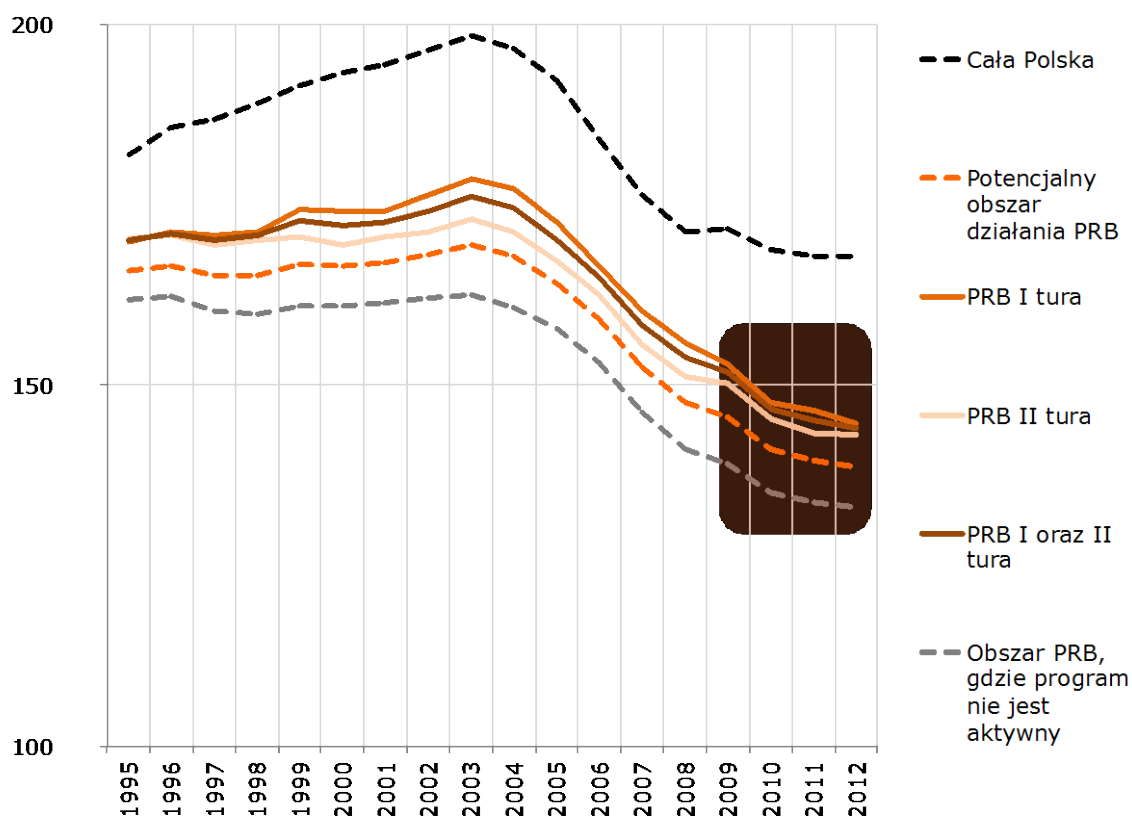

Między rokiem 2009 a 2012 spadek liczby zarejestrowanych czytelników na 1000 mieszkańców był bardziej dotkliwy dla bibliotek z małych miejscowości. We wszystkich bibliotekach w Polsce liczba czytelników zmniejszyła się o 2,2%, podczas gdy w gminach biorących udział w PRB o 5,1% (w bibliotekach wiodących w I turze nawet o 6,1%). W gminach będących w obszarze działania PRB, które nie biorą w nim udziału, spadek wyniósł 4,4%.

Tabela 28. Zarejestrowani czytelnicy bibliotek na 1000 mieszkańców, zestawienie

Czytelnicy na 1000 ludności				
	2009	2012	zmiana 2009-2012	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	172	168	-4	-2,2%
Potencjalny obszar działania PRB	146	139	-7	-4,9%
PRB I tura	153	145	-8	-5,4%
PRB II tura	150	143	-7	-4,8%
PRB I oraz II tura	152	144	-8	-5,1%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	139	133	-6	-4,4%

Wykres 40. Zarejestrowani czytelnicy bibliotek na 1000 ludności, 1995 - 2012

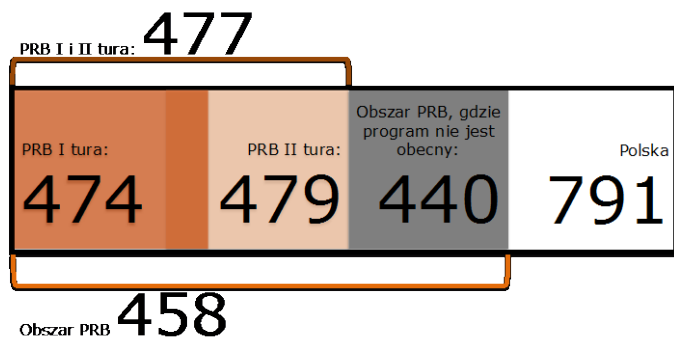

Jednakże liczba czytelników przeliczona na jedną bibliotekę jest w okresie 2009 – 2012 w miarę stabilna, gdyż równocześnie ze spadkiem liczby zarejestrowanych czytelników spadała liczba bibliotek.

Na jedną placówkę biblioteczną w Polsce przypada niespełna

Wykres 41. Zarejestrowani czytelnicy na jedną bibliotekę

800 czytelników. Placówki w gminach z obszaru programu są oczywiście mniejsze, przeciętnie na jedną przypada 458 czytelników. W gminach, które biorą udział w programie, na jedną placówkę przypada

477 osób. Gminy, w których program nie jest obecny, mają nieco mniejsze biblioteki – przeciętnie na jedną placówkę przypada 440 czytelników.

Od roku 2009 w całej Polsce liczba zarejestrowanych czytelników na jedną bibliotekę wzrosła o 1,3%. Niestety w gminach biorących udział w PRB liczba czytelników na jedną placówkę spadła o 1,1%, a w gminach, które nie biorą udziału w programie, ale są do tego uprawnione, minimalnie wzrosła (o 0,1%).

Nie są to duże różnice, **zasadnicza dynamika we wszystkich gminach z obszaru PRB jest mniej więcej taka sama – od kilku lat widoczna jest stabilizacja liczby czytelników w przeliczeniu na jedną placówkę.**

Wykres 42. Zarejestrowani czytelnicy na jedną bibliotekę, 1995 - 2012

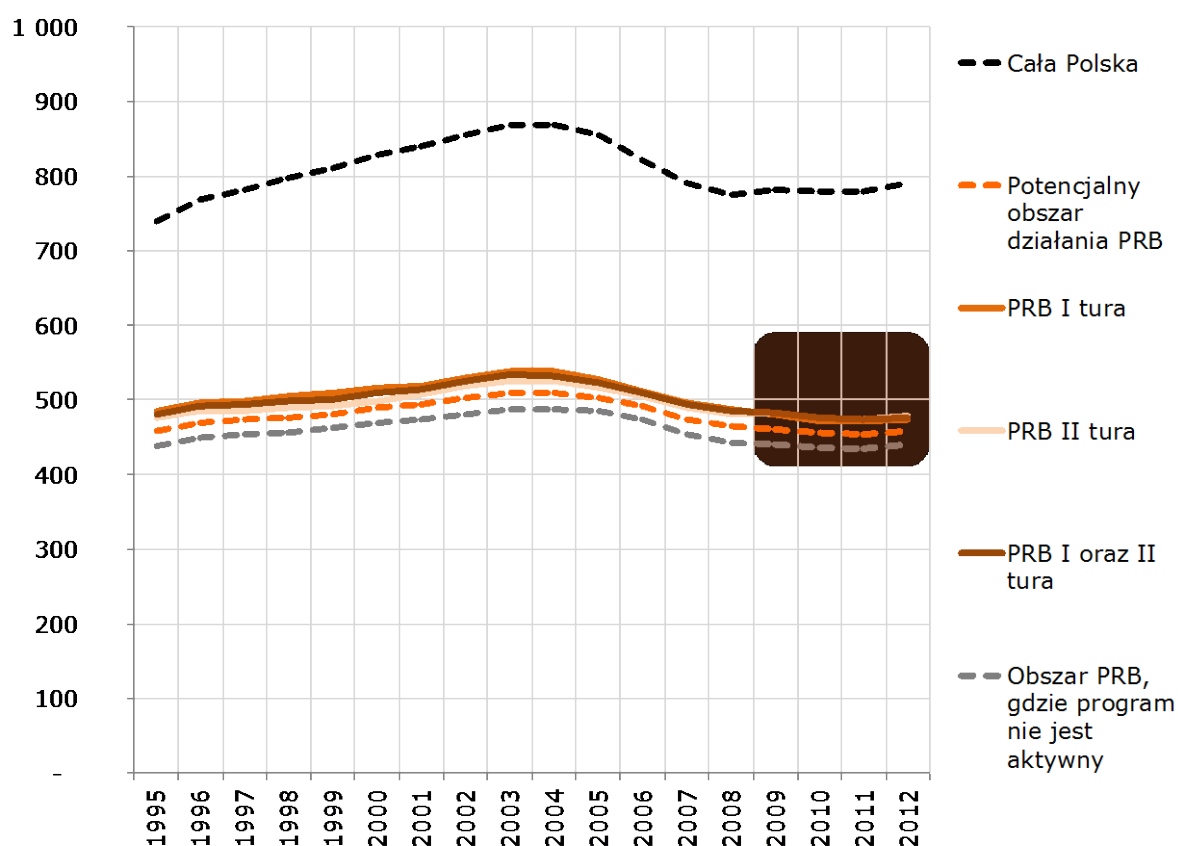

Tabela 29. Zarejestrowani czytelnicy na jedną bibliotekę, zestawienie

Czytelnicy na 1 bibliotekę				
	2009	2012	zmiana 2009-2012	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	781	791	10	1,3%
Potencjalny obszar działania PRB	461	458	-3	-0,6%
PRB I tura	481	474	-6	-1,3%
PRB II tura	483	479	-4	-0,8%
PRB I oraz II tura	482	477	-5	-1,1%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	440	440	1	0,1%

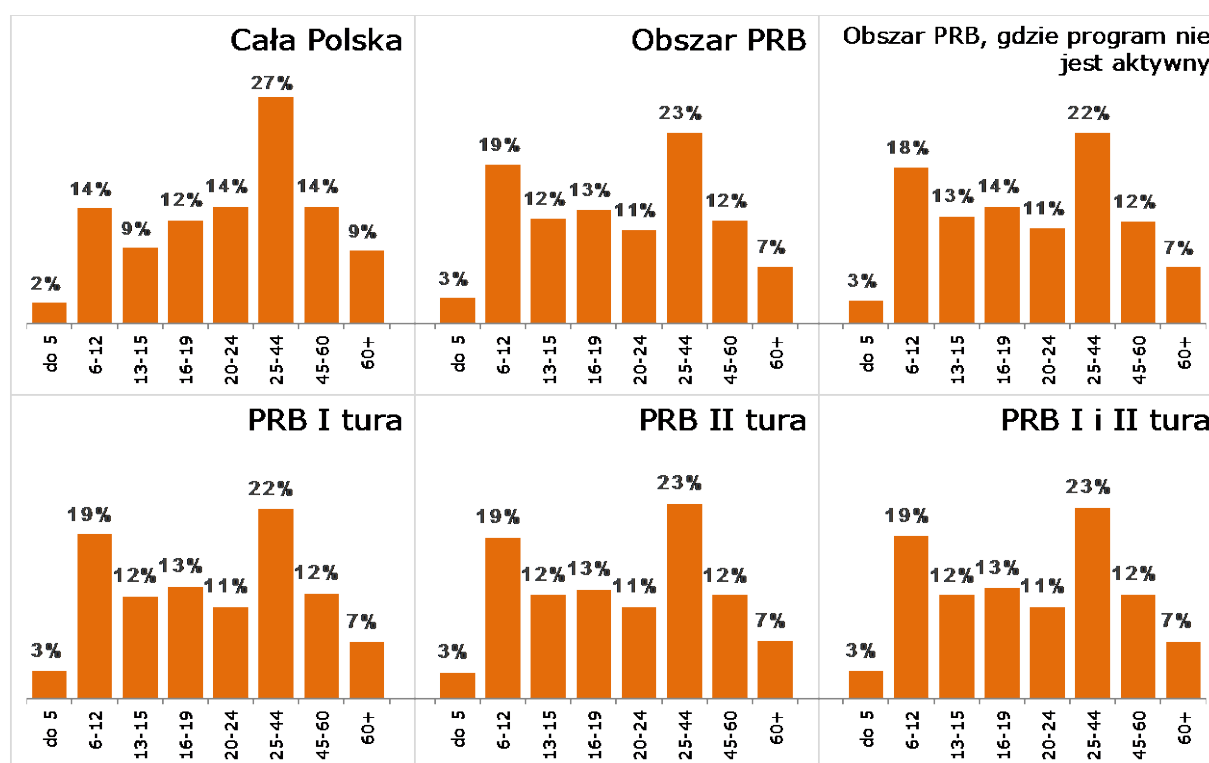
Struktura czytelników

Czytelnicy bibliotek biorących udział w programie pod względem wieku są bardzo podobni do czytelników wszystkich bibliotek uprawnionych do korzystania z programu. Najczęstszymi czytelnikami są dzieci i młodzież, aż 58% ma nie więcej niż 24 lata. Osoby w wieku 25-60 lat to 35% czytelników, a osoby powyżej 60. roku życia to jedynie 7% czytelników

bibliotek. Między turami programu oraz bibliotekami nieuczestniczącymi właściwie nie ma różnic.

Czytelnicy bibliotek uprawnionych do udziału w PRB są młodsi niż czytelnicy wszystkich polskich bibliotek. W całej Polsce osoby do 24. roku życia to 51% czytelników, osoby w wieku 25-60 lat to 40% czytelników, a osoby starsze niż 60 lat to 9% czytelników.

Wykres 43. Wiek czytelników bibliotek, 2012r.

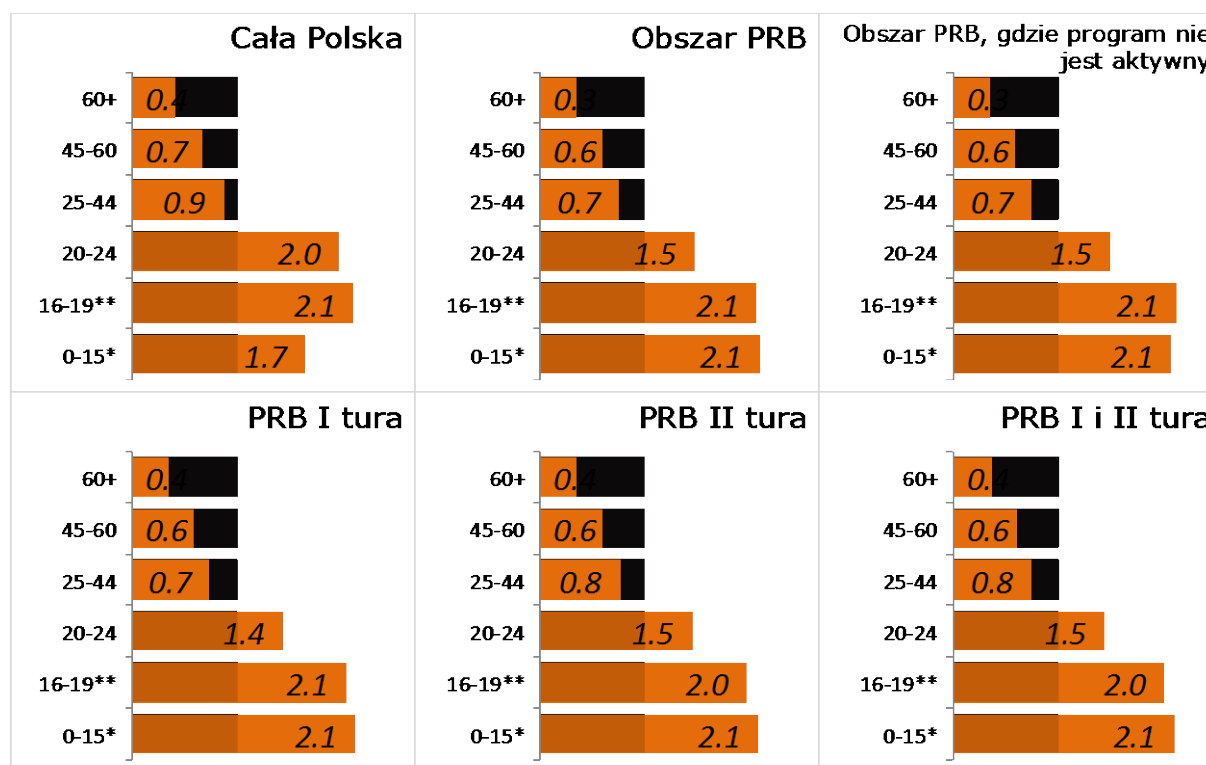
Czytelnicy bibliotek w bibliotekach uprawnionych i korzystających z PRB są zdecydowanie młodsi niż mieszkańcy. Nadreprezentowane są osoby do 24. roku życia, a brakuje osób dorosłych, a w szczególności osób w wieku okołoemerytalnym (powyżej 60. roku życia).

Osoby w wieku do 19. roku życia są w bibliotece nadreprezentowane mniej więcej dwukrotnie, osoby w wieku 20-24 lata są w bibliotekach 1,5 raza częściej niż wynikałoby to z ich udziału wśród mieszkańców. Niedoreprezentowani są natomiast czytelnicy starsi. Odsetek czytelników w wieku 25-44 lata to 0,7 odsetka mieszkańców w tym wieku, odsetek

czytelników w wieku 45-60 lat to 0,6 odsetka mieszkańców w tym wieku. Odpowiednia proporcja dla osób starszych niż 60 lat wynosi 0,3.

W bibliotekach w całej Polsce jest nieco inaczej. Najmłodszy, czyli osoby do 15. roku życia, są nadreprezentowani nieco ponad 1,5 raza, natomiast osoby w wieku 16-19 lat i 20-24 lata ponad 2 razy. Czytelnicy w wieku 25-44 lat są tylko nieznacznie niedoreprezentowani (stosunek % wśród czytelników do % mieszkańców wynosi 0,9). Odsetek czytelników w wieku 45-60 lat to 0,7 odsetka mieszkańców w tym wieku, a odsetek czytelników ponad 60-letnich do odpowiedniego odsetka mieszkańców wynosi 0,4.

Wykres 44. Nadreprezentowane i niedoreprezentowane grupy wiekowe w bibliotekach. Proporcje odsetka czytelników w danym wieku do odsetka mieszkańców w danym wieku.⁹

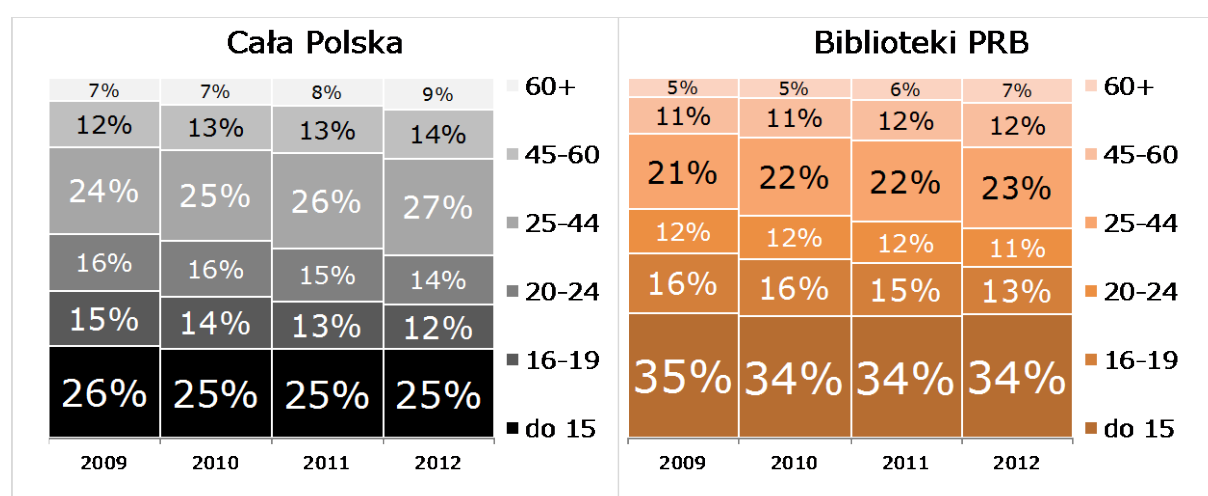
*proporcja czytelników do 15. roku życia oraz mieszkańców do 14. roku życia

** proporcja czytelników w wieku 16-19 lat do mieszkańców 15-19 lat

⁹ Prezentowane dane mają charakter przybliżenia. Dane o grupach wiekowych, do których należą czytelnicy, podawane są w przedziałach nieco innych niż dane dotyczące wieku mieszkańców, które można znaleźć w Banku Danych Lokalnych. Dotyczy to osób w wieku 15 lat – w sprawozdawczości biblioteki są one zaliczane do najmłodszej grupy wiekowej, a kolejna zlicza osoby od 16. roku życia. W BDL podawane są dane dla grupy wiekowej do 14. roku życia, a kolejna dotyczy osób od 15. roku życia.

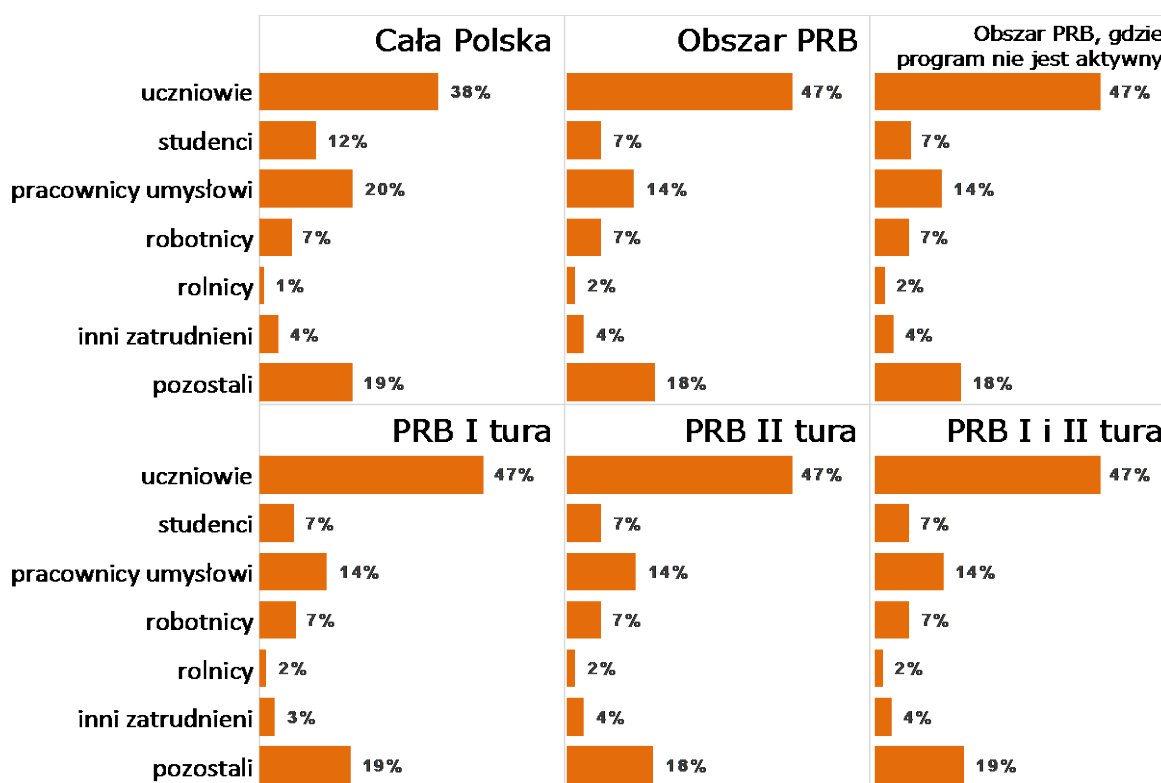
Struktura wieku czytelników zmienia się w czasie, z roku na rok czytelnicy „starzeją się” – rosną odsetki osób starszych niż 24 lata, maleje udział dzieci i młodzieży. Dzieje się tak w gminach uprawnionych do udziału w PRB właściwie w tym samym kierunku i podobnym tempie, niezależnie czy biblioteka uczestniczy, czy też nie bierze udziału w programie. Inaczej jest jednak w gminach nieuprawnionych, przy czym różnica dotyczy nie tyle kierunku zmian, co odsetków czytelników w grupach wiekowych.

Wykres 45. Zmiana struktury wieku czytelników bibliotek w całej Polsce i uczestniczących w PRB, 2009 - 2012

Nie są to zmiany związane tylko ze zmianami demograficznymi – skala nadreprezentacji czytelników młodszych, do 24. roku życia, jest coraz mniejsza, podczas gdy niedoreprezentowanie osób powyżej 24. roku życia zmniejsza się.

Wykres 46. Status społeczno - zawodowy czytelników bibliotek, 2012r.

Struktura wieku czytelników przekłada się na strukturę społeczno-zawodową. W bibliotekach znajdujących się w gminach uprawnionych do udziału w PRB niemal połowa to uczniowie¹⁰ (47% w 2012r.). Studenci¹¹ to 7% czytelników, co ósmy czytelnik (14%) jest pracownikiem

¹⁰ Uczniowie to niepracująca młodzież, ucząca się we wszystkich typach szkół (podstawowych, gimnazjach, ponadgimnazjalnych: liceach, technikach, szkołach zawodowych, policealnych). Charakterystyka kategorii w tym i kolejnych przypisach wedle definicji zastosowanych w sprawozdawczości GUS.

¹¹ Studenci to wszystkie osoby studiujące w szkołach wyższych (łącznie z licencjatem) niezależnie od trybu studiowania (stacjonarnie, niestacjonarnie), jeśli jest to ich podstawowe zajęcie.

umysłowym¹², 7% to robotnicy¹³, a jedynie 2% to rolnicy¹⁴. Inni zatrudnieni¹⁵ to 4% czytelników.

Bardzo dużą grupą są „pozostali” – to aż 18% czytelników bibliotek uprawnionych do PRB. W tej grupie znajdują się osoby niezatrudnione, bezrobotne, emeryci, renciści oraz dzieci nieobjęte obowiązkiem szkolnym. W dużej mierze są to grupy będące przedmiotem specjalnego zainteresowania programów społecznych.

W strukturze czytelników właściwie nie ma różnic pomiędzy bibliotekami biorącymi udział w programie i pozostałymi uprawnionymi od udziału. Są jednak różnice między bibliotekami uprawnionymi i nieuprawnionymi, w bibliotekach w całej Polsce jest nieco mniej uczniów, nieco więcej studentów i pracowników umysłowych. Co ciekawe, odsetek rolników oraz robotników nie różni się specjalnie – w bibliotekach uprawnionych do PRB (a więc w większości znajdujących się na terenach wiejskich) jest ich bardzo niewiele.

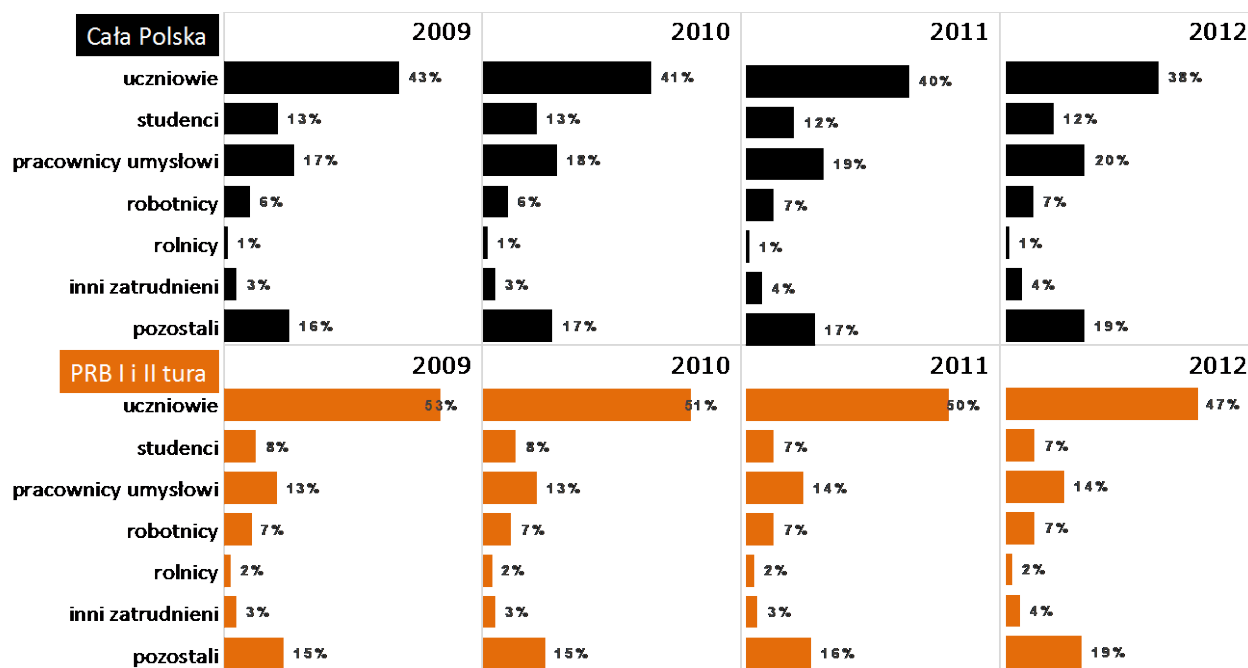
¹² Pracownicy umysłowi to osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę lub nominacji, etatowi pracownicy organów samorządowych i przedstawicielskich, osoby wykonujące wolny zawód (adwokaci, artyści itp.).

¹³ Robotnicy to osoby świadczące pracę najemną bez względu na miejsce zatrudnienia, w większości niewymagającą szczególnych kwalifikacji lub wykształcenia (wykonujący pracę fizyczną), z wyłączeniem robotników zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie.

¹⁴ Rolnicy to osoby będące właścicielami, dzierżawcami lub użytkownikami gospodarstw rolnych oraz członkowie ich rodzin, jeśli nie kwalifikują się do innych grup (np. uczące się, studiujące dzieci rolników), a także osoby zatrudnione w rolnictwie i leśnictwie.

¹⁵ Inni zatrudnieni to zatrudnieni nieujęci w poprzednich grupach, np. przedsiębiorcy, pracownicy służb ochrony, służb porządkowych i wojska.

Wykres 47. Zmiana struktury społeczno - zawodowej czytelników bibliotek w całej Polsce i uczestniczących w PRB, 2009 - 2012

Pomiędzy rokiem 2009 a 2012 struktura czytelników zmienia się w sposób spójny ze wzrastającym wiekiem czytelników – spada odsetek uczniów (oraz nieco wolniej studentów), rośnie przede wszystkim odsetek pracowników umysłowych oraz „pozostałych”, w tym zarówno osób niepracujących, jak i będących na emeryturze. Zmiany te mają taki sam kierunek w gminach uprawnionych i nieuprawnionych do uczestnictwa w PRB.

Użytkownicy zarejestrowani i aktywni

Biblioteki raportują liczbę użytkowników na dwa sposoby – jako czytelników¹⁶ oraz zarejestrowanych użytkowników. Ta druga grupa obejmuje osoby, które przynajmniej raz skorzystały z usług biblioteczno – informacyjnych. Poza czytelnikami zalicza się do niej osoby, które korzystały z czytelni, pracowni komputerowych, multimedialnych, usług

¹⁶ Czyli osoby, które w okresie sprawozdawczym wypożyczyły przynajmniej jedną książkę. Dane te zbierane są dopiero od roku 2011, jest to element większych zmian w formularzu sprawozdawczym dla biblioteki.

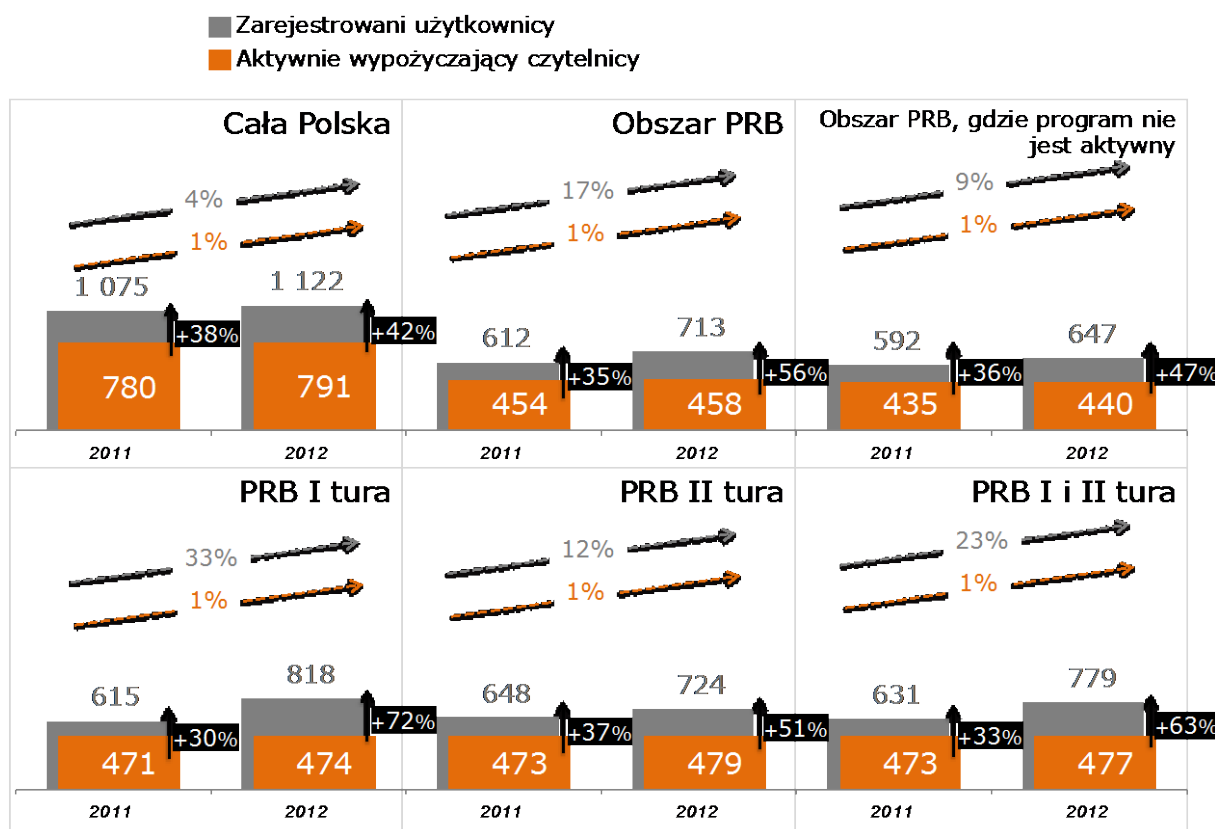
informacyjnych, baz danych i katalogów itp., i korzystały z tych usług zarówno na terenie biblioteki, jak i poza nią (posiadają prawo dostępu do zdalnych usług biblioteki). Wyklucza się osoby, których dane osobowe zostały wprowadzone automatycznie do bazy czytelników, i które nie aktywowały swojego konta. Nie bierze się pod uwagę także użytkowników usług innych niż usługi biblioteczno-informacyjne, np. spotkań autorskich, dyskusyjnych klubów książki, wystaw, lekcji bibliotecznych, kursów, zajęć uniwersytetu trzeciego wieku, itp.

Takich zarejestrowanych użytkowników jest oczywiście więcej niż czytelników. **Różnica ta rośnie, w bibliotekach coraz więcej jest osób, które są zarejestrowane, ale nie wypożyczyły ani jednej książki.** W roku 2011 w całej Polsce liczba użytkowników była o 38% większa niż liczba czytelników, a w bibliotekach gdzie PRB jest aktywny różnica wynosiła 33%. Rok później raportowana liczba użytkowników w całej Polsce wzrosła o 4%, podczas gdy w bibliotekach biorących udział w PRB aż o 23%. Przekłada się to na zdecydowanie większą liczbę użytkowników nie-czytelników w bibliotekach PRB. Przeciętnie w bibliotekach PRB jest to 63% liczby czytelników, podczas gdy w bibliotekach w całej Polsce jest to 42% liczby czytelników.

W bibliotekach PRB przy niezmnijającej się liczbie czytelników, dynamiczniej niż przeciętnie w całej Polsce rośnie liczba osób, które korzystają z innych usług biblioteki¹⁷.

¹⁷ Dane na temat liczby użytkowników należy traktować ostrożnie. Instrukcje do wypełnienia tego fragmentu kwestionariusza dla bibliotek pozostały bez zmian, jednak liczne biblioteki zanotowały znaczące spadki lub wzrosty liczby użytkowników. Aż w 49 gminach zanotowano większy niż 5-krotny wzrost liczby użytkowników, a w 10 większy niż 5-krotny spadek liczby użytkowników. Dane te zbierane są dopiero od roku 2011, być może biblioteki muszą nauczyć się zbierania tych danych i ich raportowania.

Wykres 48. Porównanie liczby czytelników oraz zarejestrowanych użytkowników biblioteki w przeliczeniu na jedną placówkę, 2011 - 2012

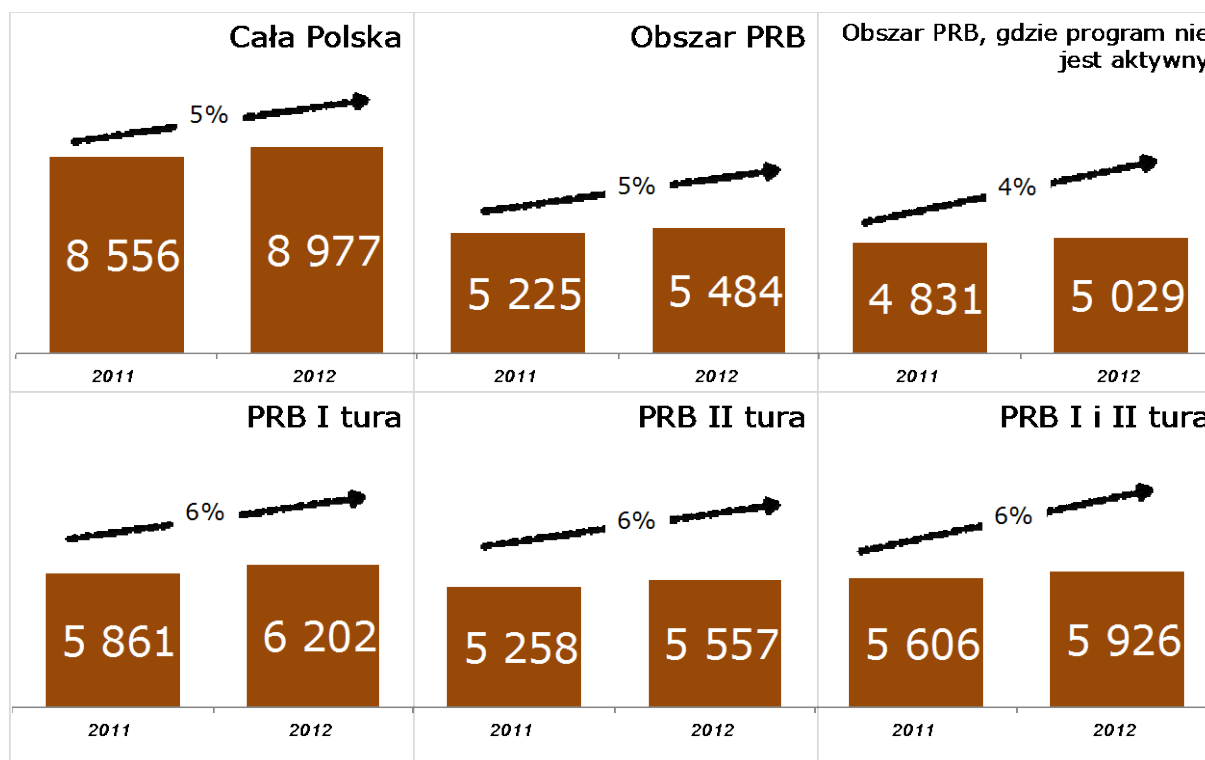
Odwiedziny w bibliotece

Przeciętna biblioteka jest rocznie odwiedzana¹⁸ niemal 9 tysięcy razy. Biblioteki znajdujące się w gminach, które mogą brać udział w PRB, są odwiedzane znacząco rzadziej, bo około 5,5 tysiąca razy. **Biblioteki PRB są odwiedzane częściej niż te, które nie biorą udziału w programie.**

Liczba odwiedzin wzrosła w całej Polsce o około 5% w okresie 2011-2012, przy czym biblioteki biorące udział w programie zanotowały nieco większy, bo 6% wzrost liczby odwiedzin.

¹⁸ Również te dane były zbierane po raz pierwszy w 2011 roku. Tymczasem raportowanie odwiedzin zmusza do systematycznego zbierania informacji przez cały rok. Należy więc traktować je z pewną ostrożnością.

Wykres 49. Przeciętna roczna liczba odwiedzin na placówkę biblioteczną, 2011 - 2012

Biblioteki znajdujące się w większych miastach z zasady obsługują większą liczbę mieszkańców, dlatego ważnym wskaźnikiem jest liczba odwiedzin na 1000 mieszkańców gminy.

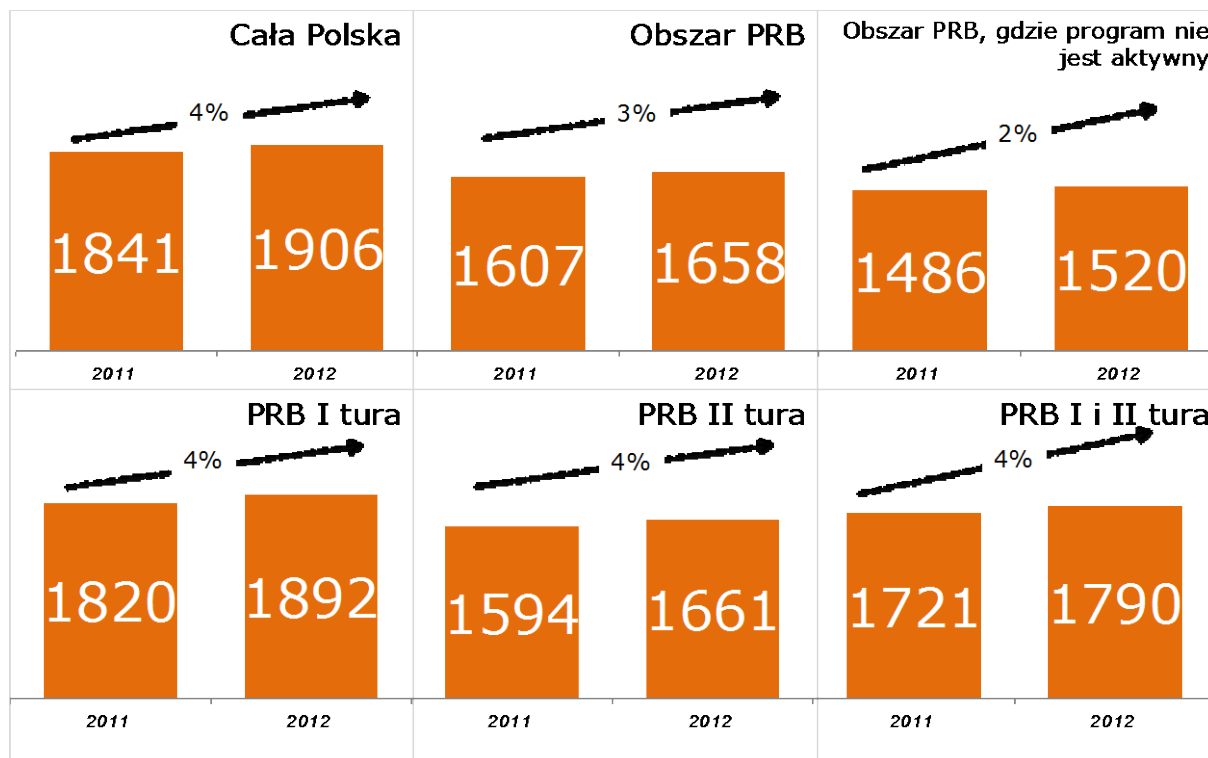
W całej Polsce na 1000 mieszkańców przypada 1906 odwiedzin zanotowanych w bibliotece. W gminach uprawnionych do uczestnictwa w PRB wskaźnik ten wynosi 1658, jest więc niższy od średniej ogólnopolskiej. Mniejsza jest jednak różnica pomiędzy średnią dla wszystkich polskich bibliotek a gminami biorącymi udział w PRB – na 1000 mieszkańców przypada w nich 1790 odwiedzin.

Dynamika wzrostu wskaźnika odwiedzin na 1000 mieszkańców między 2011 a 2012 rokiem wyniosła 4% w skali całej Polski, jak również w gminach, w których biblioteki uczestniczą w programie. Jedynie w gminach niebiorących udziału w programie, ale z obszaru PRB, dynamika jest mniejsza i wynosi 2%.

Biblioteki odwiedza coraz więcej osób, pomimo zmniejszającej się liczby bibliotek oraz od dynamiki demograficznej. Wzrost liczby

odwiedzin w gminach biorących udział w PRB wydaje się być nieco bardziej dynamiczny.

Wykres 50. Przeciętna roczna liczba odwiedzin biblioteki na 1000 mieszkańców, 2011 - 2012

11

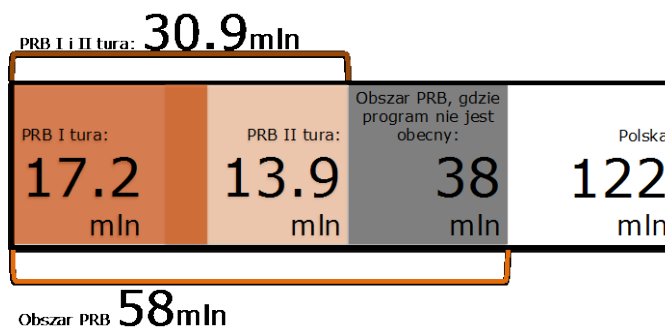
Wypożyczenia

Liczba wypożyczeń w liczbach bezwzględnych w latach 2009-2012 jest właściwie stabilna, z niewielką tendencją spadkową. Biblioteki biorące udział w PRB (w I lub II turze) były na ten spadek bardziej podatne niż pozostałe biblioteki uprawnione do udziału w programie.

Sytuacja wygląda jednak inaczej, kiedy pod uwagę weźmie się liczbę czytelników bibliotek. Wskaźnik wypożyczeń przeliczonych na czytelnika rośnie (choć dość delikatnie) w gminach uprawnionych do udziału w PRB. Większa dostępność komputerów w bibliotekach PRB oraz spora liczba użytkowników niebędących czytelnikami, nie odciąga czytających od książek.

Wykres 51. Liczba książek wypożyczonych w roku 2012

W 2012 roku w Polsce wypożyczonych zostało 122 mln książek. Z tego nieco mniej niż połowa wypożyczona została z bibliotek znajdujących się w małych miastach i na wsiach (czyli w obszarze potencjalnego

działania Programu Rozwoju Bibliotek). 17,2 mln książek wypożyczyli czytelnicy bibliotek objętych pierwszą turą programu, a 13,9 mln czytelnicy bibliotek objętych drugą turą programu.

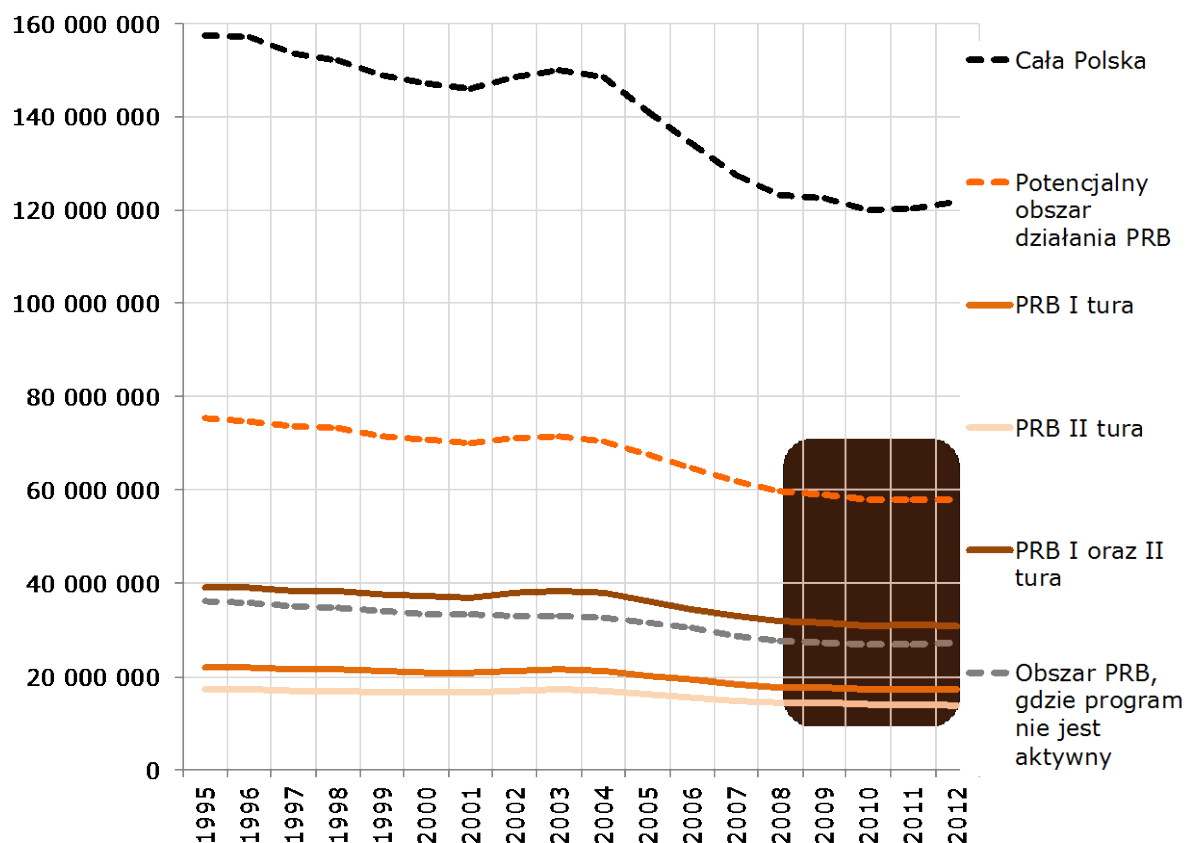
Podobnie jak inne wskaźniki opisujące aktywność bibliotek związaną z książkami, również liczba wypożyczeń spada. W świetle spadającej liczby bibliotek oraz spadającej liczby czytelników nie jest to jednak zaskakujące.

W perspektywie lat 2009-2012 wszystkie biblioteki w Polsce zanotowały nieznaczny spadek liczby wypożyczeń (0,3%), podczas gdy w bibliotekach uprawnionych do udziału w PRB spadek wyniósł 1,7%. Odpowiedzialne za to są przede wszystkim biblioteki biorące udział w drugiej turze programu (spadek o 3,5%) oraz w mniejszym stopniu biorące udział w pierwszej turze programu (spadek wypożyczeń o 1,8%). Tymczasem biblioteki, które nie biorą udziału w PRB, odnotowały spadek liczby wypożyczeń tylko o 0,7%.

Tabela 30. Wypożyczenia z bibliotek, zestawienie

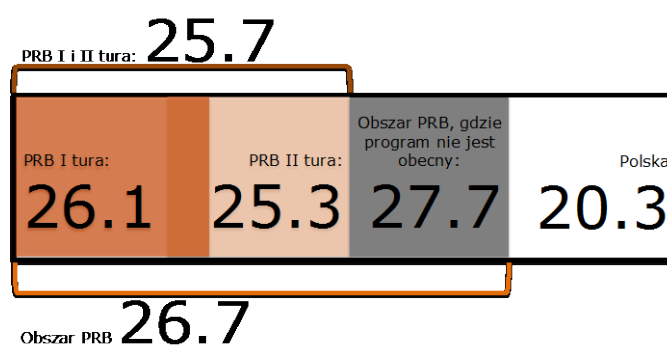
Wypożyczenia				
	2009 w tys.	2012 w tys.	<i>zmiana</i> 2009-2012 w tys.	<i>zmiana</i> 2009-2012 w %
Cała Polska	122 430	122 012	-419	-0,3%
Potencjalny obszar działania PRB	59 065	58 042	-1 023	-1,7%
PRB I tura	17 563	17 243	-320	-1,8%
PRB II tura	14 376	13 871	-505	-3,5%
PRB I oraz II tura	31 696	30 871	-825	-2,6%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	27 407	27 218	-189	-0,7%

Wykres 52. Wypożyczenia, 1995 - 2012

Jeden czytelnik wypożycza z biblioteki publicznej przeciętnie 20,3 książek rocznie. Czytelnicy z gmin uprawnionych do udziału w PRB czytają więcej – 26,7 książek rocznie. Z tego najczęściej czytają czytelnicy bibliotek, gdzie PRB nie jest

Wykres 53. Wypożyczenia na jednego czytelnika

obecne (27,7 książek rocznie), potem czytelnicy z bibliotek biorących udział w pierwszej turze programu (26,1) i wreszcie czytelnicy bibliotek uczestniczących w drugiej turze programu (25,3). Liczba wypożyczeń na czytelnika zmienia się w niewielkim stopniu, np. w gminach biorących udział w PRB wzrosła w latach 2009-2012 o 1,3%, a w gminach niebiorących udziału w programie, ale do tego uprawnionych, o 0,5%.

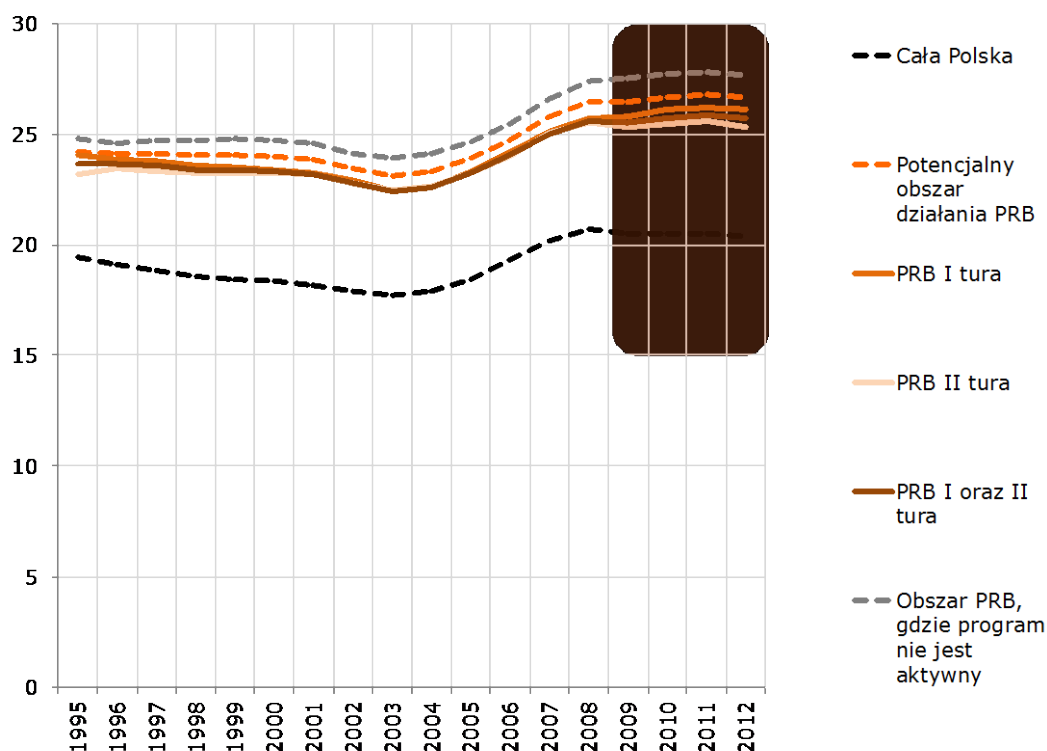
Większa dostępność komputerów w bibliotekach PRB oraz spora

liczba użytkowników niebędących czytelnikami, nie odciąga czytających od książek.

Tabela 31. Wypożyczenia na jednego czytelnika, zestawienie

Wypożyczenia na 1 czytelnika				
	2009	2012	zmiana 2009-2012	zmiana 2009-2012 w %
Cała Polska	20,5	20,3	-0,1	-0,7%
Potencjalny obszar działania PRB	26,5	26,7	0,2	0,7%
PRB I tura	25,8	26,1	0,3	1,3%
PRB II tura	25,3	25,3	-0,0	0,0%
PRB I oraz II tura	25,5	25,7	0,2	0,7%
Obszar PRB, gdzie program nie jest aktywny	27,5	27,7	0,1	0,5%

Wykres 54. Wypożyczenia na jednego czytelnika, 1995 - 2012

12 | Zajęcia i imprezy w bibliotece

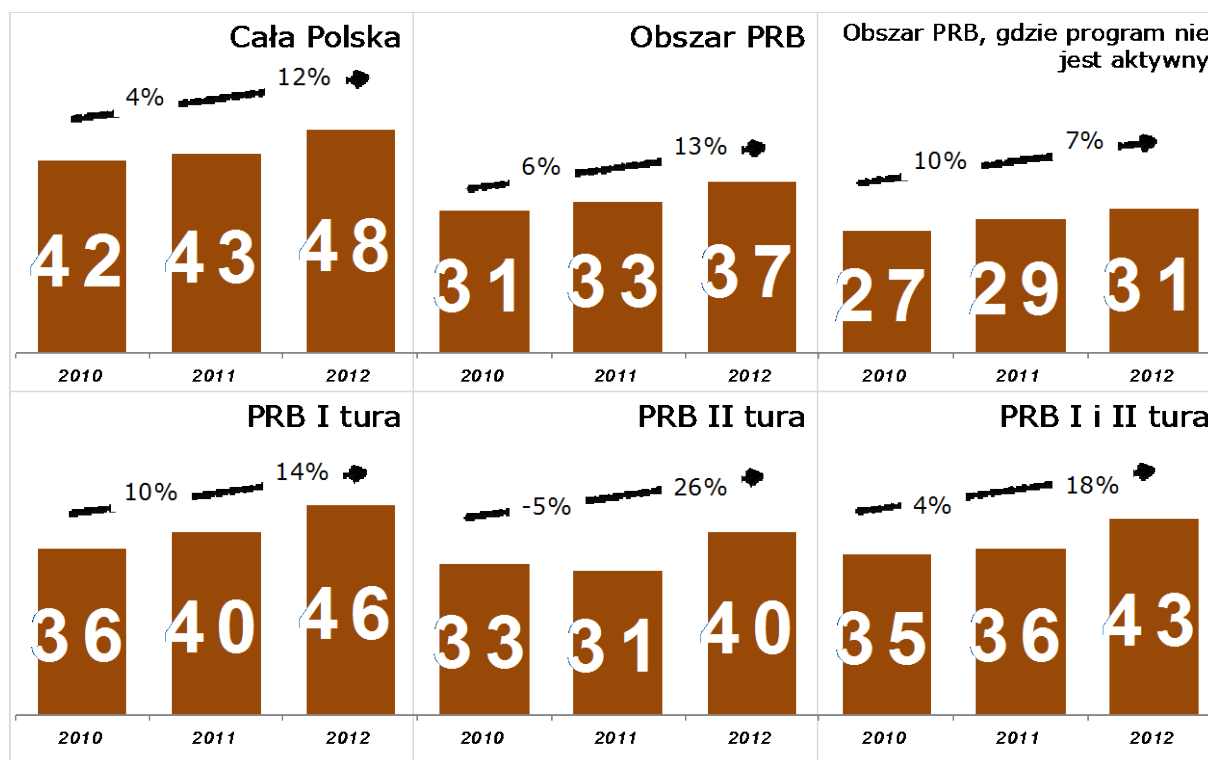
Corocznie w bibliotece odbywa się niemal 400 tys. różnego rodzaju zajęć i imprez, w których bierze udział ponad 6,7 mln uczestników. Ponad 140 tys. imprez odbywa się w bibliotekach biorących udział w PRB, bierze w nich udział ponad 2,2 mln uczestników.

Na jedną bibliotekę w Polsce przypada przeciętnie 48 zajęć i imprez. W bibliotekach uczestniczących w programie jest ich niewiele mniej – przeciętnie 43 imprezy. Jest to znacząco więcej niż w bibliotekach uprawnionych do PRB, ale niebiorących w nim udziału, w których rocznie odbywa się 31 imprez i zajęć.

Liczba zajęć rośnie z roku na rok, przy czym wzrost ten jest najdynamiczniejszy w bibliotekach biorących udział w PRB. Między rokiem 2010 a 2012 liczba imprez na jedną bibliotekę wzrosła w nich aż o 23%, podczas gdy w skali całej Polski o 16%, a w bibliotekach uprawnionych do PRB, ale niebiorących w nim udziału o 18%.

Biblioteki biorące udział w Programie Rozwoju Bibliotek są więc znacząco aktywniejsze pod względem organizacji zajęć dla mieszkańców od bibliotek z obszaru PRB, które w nim jednak nie uczestniczą. **Co więcej, wpływ programu można widzieć także w dynamice tych zmian, która jest w bibliotekach PRB zdecydowanie większa.**

Wykres 55. Przeciętna liczba zajęć w jednej bibliotece, 2010 - 2012

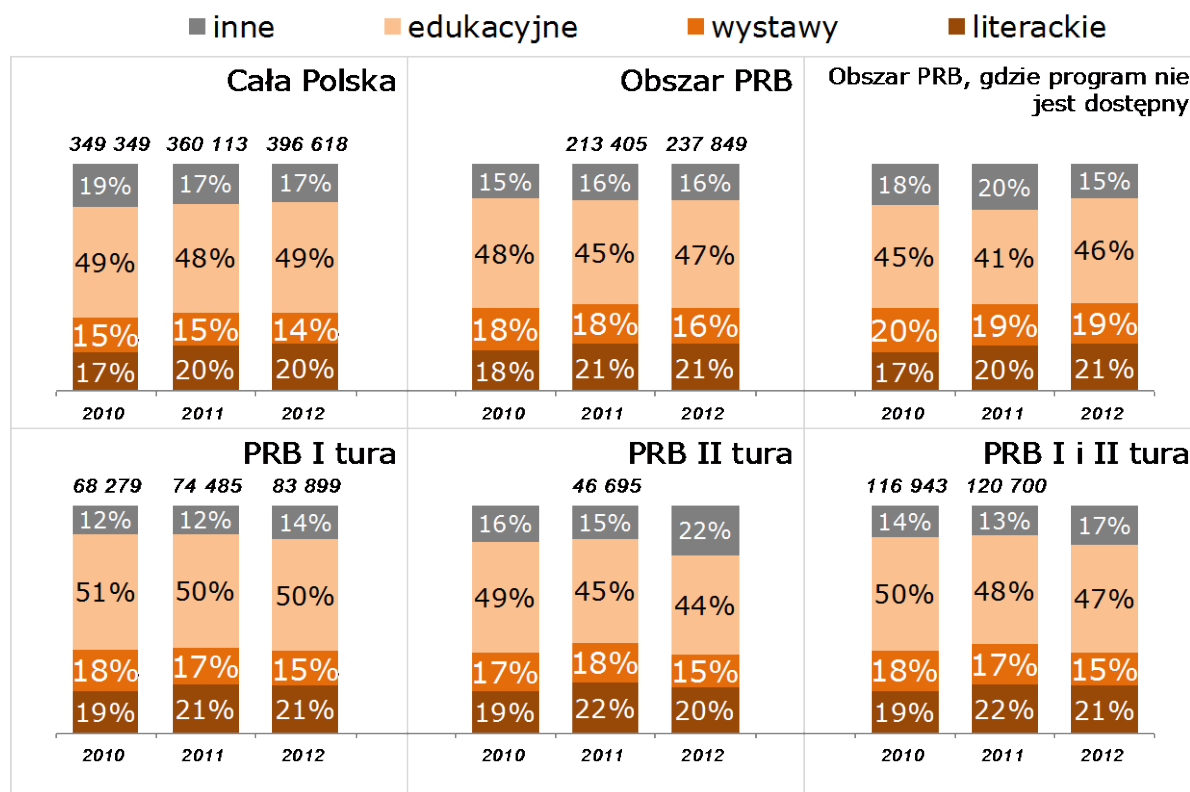
Najczęściej organizowane są zajęcia o charakterze edukacyjnym, które stanowią nieco mniej niż połowę wszystkich zajęć (w 2012 r. 47% zajęć w bibliotekach PRB i 49% imprez we wszystkich polskich bibliotekach). Około jedna piąta to zajęcia literackie (21% zajęć w bibliotekach PRB i 20% we wszystkich polskich bibliotekach). Mniej więcej co ósma impreza to wystawa (15% imprez w bibliotekach PRB i 14% imprez we wszystkich bibliotekach). Pozostałe 17% imprez ma inny¹⁹ charakter (odsetek jest taki sam w bibliotekach PRB i w całej Polsce).

Struktura zajęć nie zmienia się radykalnie, choć można dostrzec, że w bibliotekach PRB rośnie udział imprez literackich (te zajęcia rosną właściwie we wszystkich bibliotekach, również nieuczestniczących w PRB, mimo takiej możliwości) oraz mieszczących się w kategorii „inne”. To właśnie przede wszystkim za sprawą rosnącej liczby takich imprez rośnie liczba wszystkich zajęć odbywających się w bibliotece. **Biblioteka PRB z jednej strony rozszerza więc działalność na nowe pola (nieujęte**

¹⁹ Nie sposób określić, jakie są to zajęcia, poza tym, że nie mieszczą się w pozostałych rodzajach zajęć. Kategoria ta jest różnicą sumy zajęć w bibliotece oraz sumy zajęć edukacyjnych, literackich i wystaw.

szczegółowo w kwestionariuszu dla bibliotek), ale dynamicznie rozwija także działania związane z promowaniem czytelnictwa.

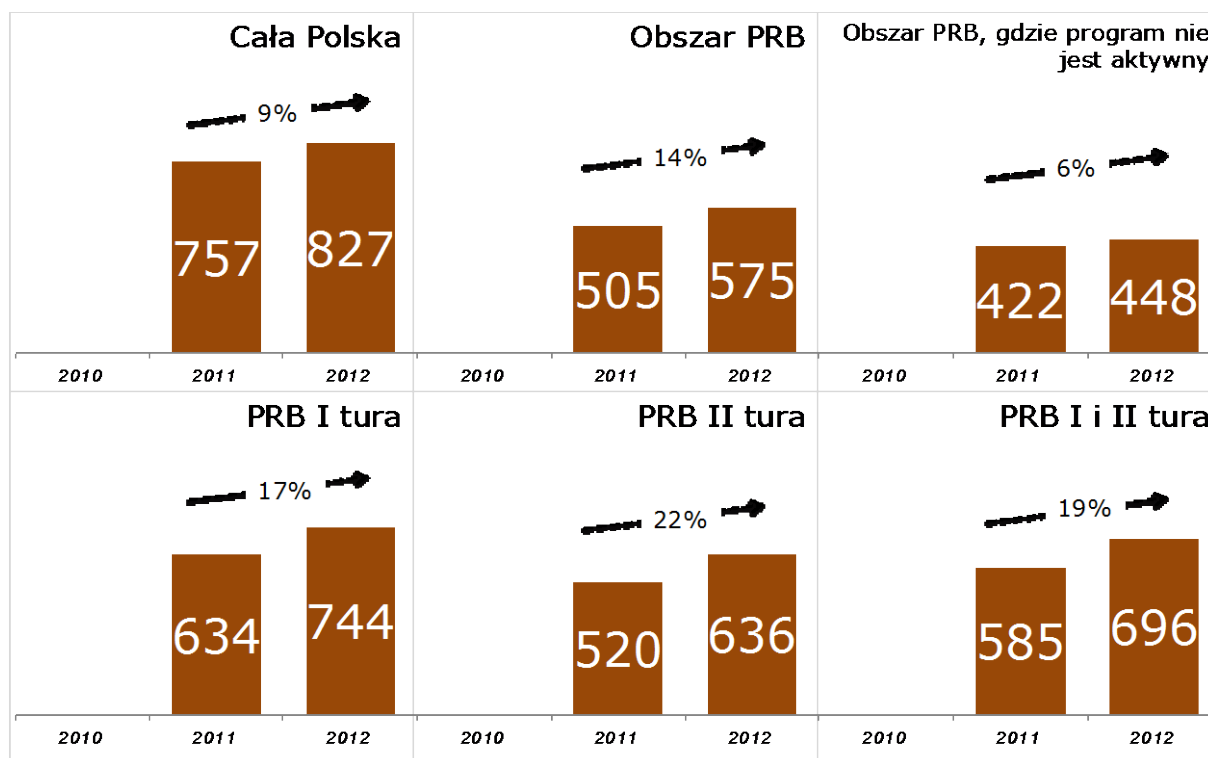
Wykres 56. Struktura zajęć w bibliotece, 2010 - 2012

W przeciętnej polskiej bibliotece we wszystkich zajęciach łącznie uczestniczy rocznie 827 osób (według szacunków bibliotekarek i bibliotekarzy). W gminach uprawnionych do uczestnictwa w PRB na jedną bibliotekę przypada nieco mniej uczestników zajęć. W przeciętnej bibliotece biorącej udział w PRB w zajęciach w ciągu roku bierze udział 696 osób, a w bibliotece nieuczestniczącej w programie znacznie mniej, bo 448 osób.

Liczba uczestników zajęć rośnie, przy czym w gminach biorących udział w PRB jest to wzrost zdecydowanie szybszy niż w bibliotekach niebiorących udziału w programie, ale znajdujących się w gminach uprawnionych do uczestnictwa. Wzrost ten jest też szybszy niż średnia ogólnopolska.

Wykres 57. Liczba osób uczestniczących w zajęciach w jednej bibliotece, 2011 - 2012

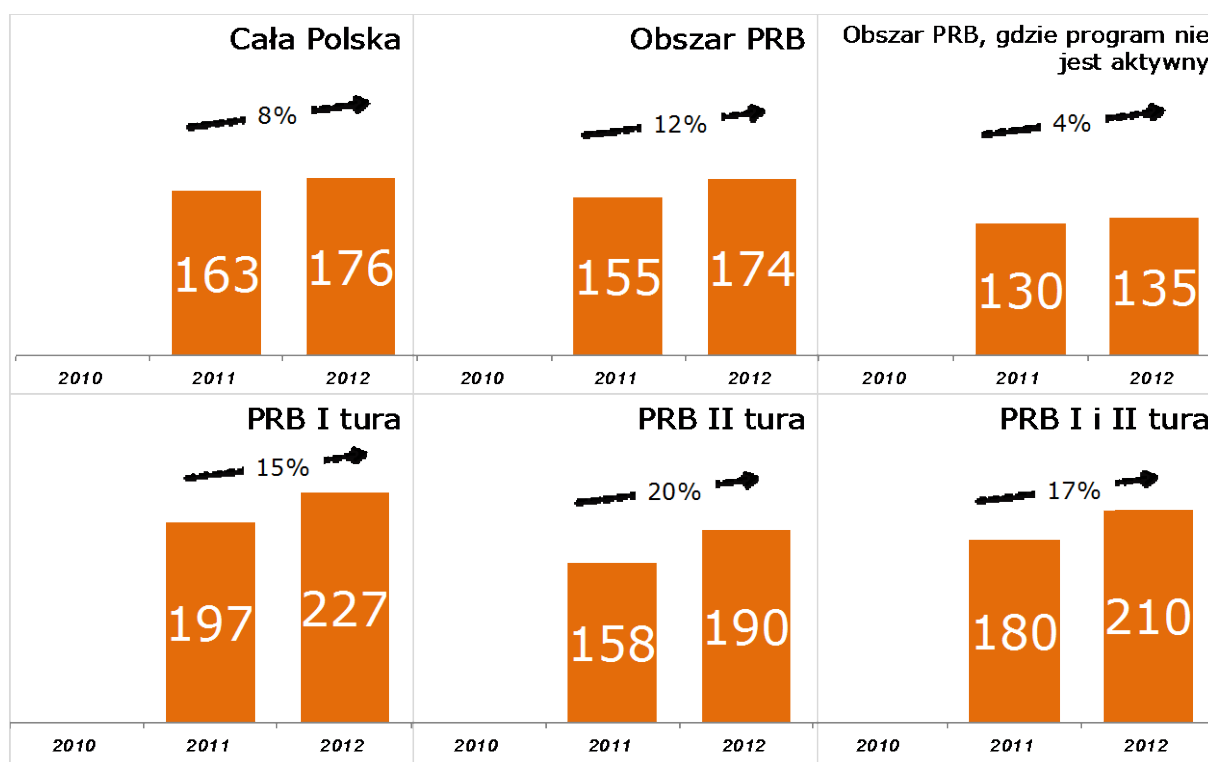

Tendencje te stają się jeszcze wyraźniejsze, jeżeli liczbę uczestników zajęć przeliczy się nie na jedną bibliotekę, a na 1000 mieszkańców.

Wskaźnik ten przyjmuje w bibliotekach PRB wartości wyższe niż średnia dla całej Polski – na 1000 mieszkańców przypada 210 uczestników zajęć, podczas gdy średnia ogólnopolska wynosi 176 uczestników na 1000 mieszkańców. Wskaźnik ten w bibliotekach PRB jest wyraźnie wyższy niż w bibliotekach uprawnionych, ale nieuczestniczących w programie – wynosi on tam tylko 135 uczestników na 1000 mieszkańców.

Również dynamika tego wskaźnika pokazuje rosnącą aktywność bibliotek PRB w porównaniu do pozostałych bibliotek – między rokiem 2011 a 2012 wzrósł on aż o 17%, podczas gdy w całej Polsce jedynie o 8%, a w bibliotekach uprawnionych, ale nieuczestniczących w programie, tylko o 4%.

Wykres 58. Liczba osób uczestniczących w zajęciach w bibliotece na 1000 mieszkańców, 2011 - 2012

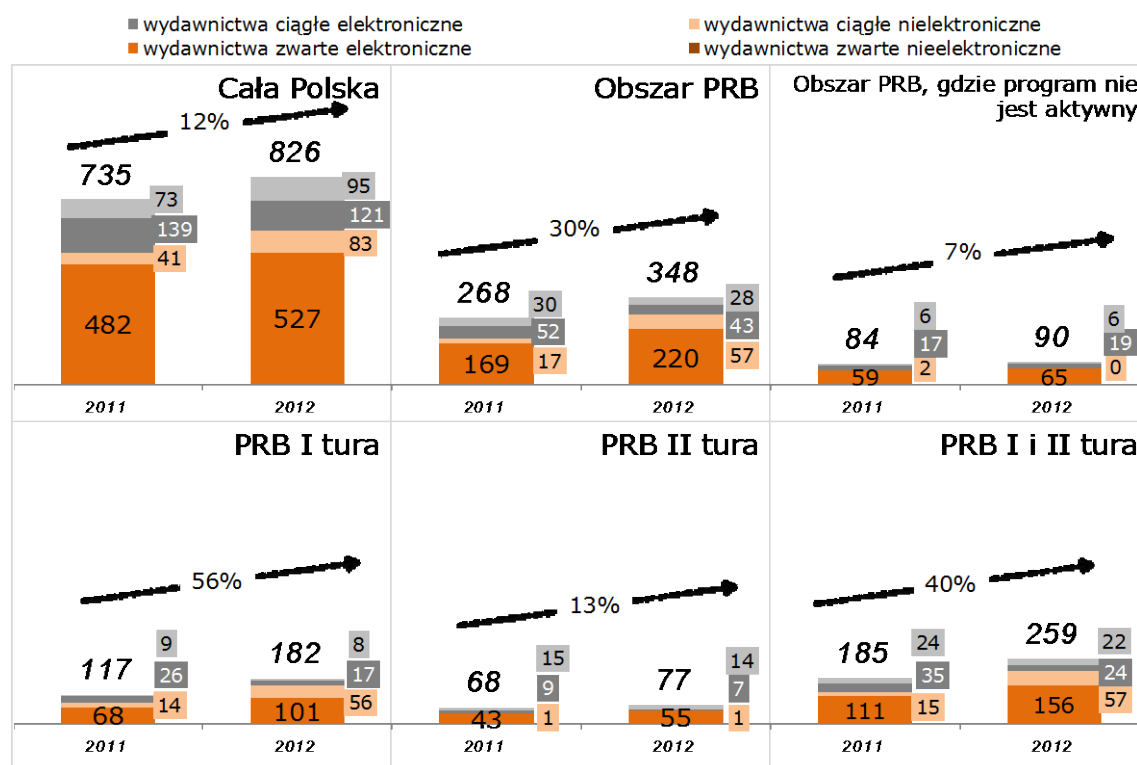
13 | Wydawnictwa własne biblioteki

Biblioteki rocznie wydają nieco ponad 800 własnych publikacji. Aktywność wydawnicza bibliotek rośnie, między rokiem 2011 a 2012 o 12% w skali całej Polski i aż o 40% wśród bibliotek uczestniczących w PRB.

Większość wydawnictw to publikacje zwarte nieelektroniczne. Jest ich 527, z czego 220 zostało wydanych przez biblioteki uprawnione do uczestnictwa w PRB. Biblioteki uczestniczące w programie wydały w 2012 roku 156 wydawnictw zwartych nieelektronicznych.

Pozostałe wydawnictwa są znacząco mniej powszechne, szczególnie wydawnictwa elektroniczne. Mają one jednak coraz większe znaczenie, szczególnie w bibliotekach biorących udział w PRB.²⁰

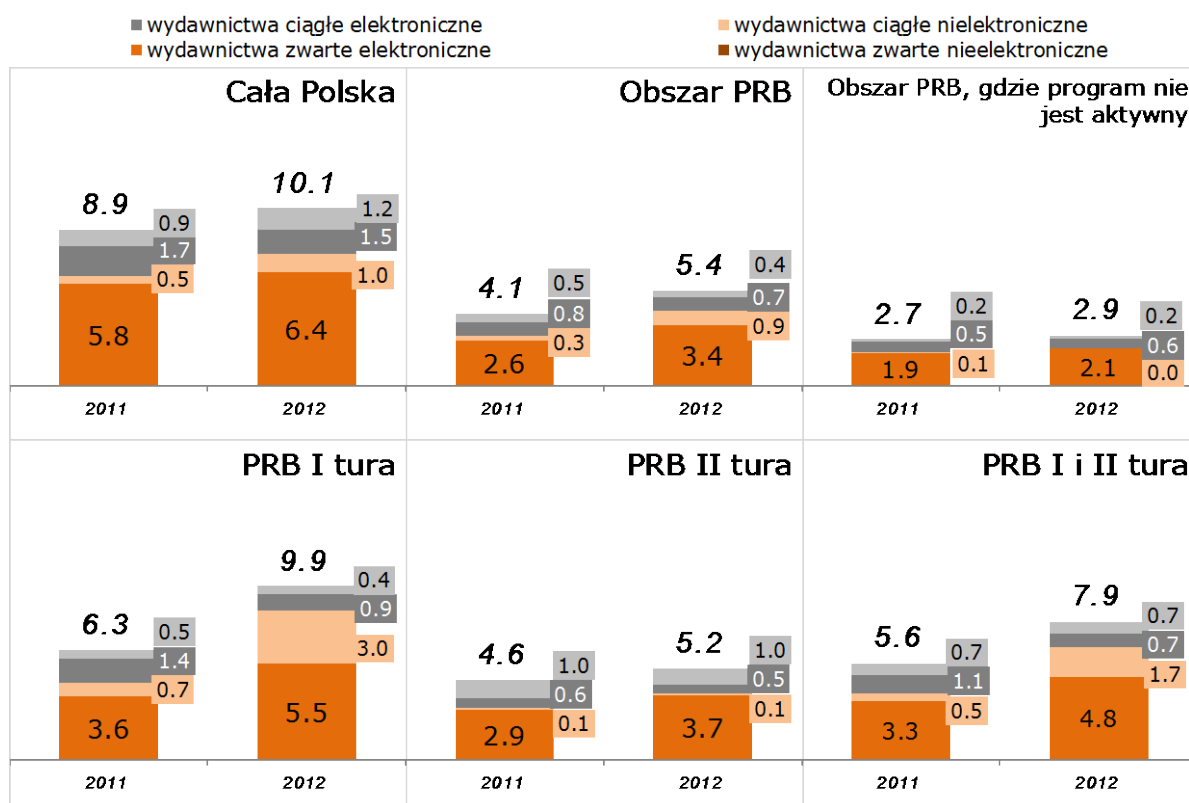
Wykres 59. Wydawnictwa własne biblioteki, 2011 - 2012

²⁰ Dynamiczny wzrost liczby publikacji zwartych elektronicznych w bibliotekach I tury jest przede wszystkim zasługą jednej biblioteki, która wydała aż 44 takie wydawnictwa.

Aktywność wydawnicza bibliotek biorących udział w PRB lepiej widać, jeżeli przeliczy się liczbę wydawnictw na 100 bibliotek. Suma wydawnictw jest co prawda niższa niż wszystkich bibliotek w Polsce, ale znacznie wyższa niż bibliotek uprawnionych, ale niebiorących udziału w programie.

Wykres 60. Wydawnictwa własne biblioteki na 100 bibliotek

Spis wykresów

Wykres 1. Analizowane podgrupy.....	8
Wykres 2. Liczba bibliotek w Polsce, 2012.....	11
Wykres 3. Liczba bibliotek, 1995 - 2012	12
Wykres 4. Liczba mieszkańców na jedną placówkę biblioteczną, 2009- 2012	14
Wykres 5. Przeciętna liczba bibliotek w gminie, 2012	14
Wykres 6. Zmiana średniej liczby bibliotek, <u>1995-2012</u>	15
Wykres 7. Liczba punktów bibliotecznych, 1995-2012	16
Wykres 8. Placówki biblioteczne łączone z innymi instytucjami, 2009-2012	18
Wykres 9. Liczba bibliotekarzy na jedną bibliotekę, 1995-2012.....	21
Wykres 10. Przeciętna liczba przeszkolonych pracowników rocznie, 2010- 2012	24
Wykres 11. Przeciętna liczba godzin szkoleniowych <u>na bibliotekę</u> rocznie, 2011-2012.....	25
Wykres 12. Przeciętna liczba godzin szkoleniowych na jednego pracownika rocznie, 2011-2012.....	26
Wykres 13. Powierzchnia przeciętnej biblioteki, 2009-2012	28
Wykres 14. Przeciętna tygodniowa liczba godzin otwarcia biblioteki po 16, 2011-2012.....	32
Wykres 15. Odsetek bibliotek otwartych po 16 minimum przez jedną godzinę w tygodniu, 2011-2012.....	33
Wykres 16. Biblioteki otwarte w weekendy, 2011-2012	34
Wykres 17. Przeciętne wydatki na biblioteki w gminie, 2001-2012	37
Wykres 18. Wydatki na biblioteki jako odsetek wydatków z budżetu gminy, 2001-2012	38
Wykres 19. Wydatki przeliczone na jedną bibliotekę, 2001-2012	40
Wykres 20. Łączna wysokość budżetu według deklaracji bibliotek, 2011- 2012	42

Wykres 21. Struktura budżetu bibliotek wg deklaracji bibliotek, 2011-2012	43
Wykres 22. Zbiory bibliotek w Polsce w roku 2012	46
Wykres 23. Księgozbiór, 1995-2012	47
Wykres 24. Księgozbiór na 1000 mieszkańców, 1995-2012	48
Wykres 25. Księgozbiór na jedną placówkę biblioteczną, 1995-2012	50
Wykres 26. Wydatki na materiały biblioteczne, 2011-2012.....	52
Wykres 27. Biblioteki kupujące dany rodzaj materiałów bibliotecznych, 2011-2012.....	53
Wykres 28. Komputery w bibliotece ogółem, 2008-2012.....	55
Wykres 29. Komputery podłączone do internetu dostępne dla czytelników	57
Wykres 30. Komputery w bibliotece dostępne dla czytelników, podłączone do internetu, 2008-2012.....	58
Wykres 31. Komputery podłączone do internetu dostępne dla czytelników na jedną bibliotekę, 2008-2012	60
Wykres 32. Komputery podłączone do internetu dostępne dla czytelników, na 1000 czytelników, 2008-2012	62
Wykres 33. Możliwość korzystania z własnego komputera w bibliotece ..	63
Wykres 34. Zbiory opracowane komputerowo jako procent ogólnej liczby zbiorów	68
Wykres 35. E-usługi biblioteki związane ze zbiorami.....	69
Wykres 36. E-usługi związane z komunikacją biblioteki z otoczeniem	70
Wykres 37. E-learning w bibliotece	71
Wykres 38. Zarejestrowani czytelnicy bibliotek w Polsce w roku 2012....	73
Wykres 39. Zarejestrowani czytelnicy bibliotek na 1000 mieszkańców ...	74
Wykres 40. Zarejestrowani czytelnicy bibliotek na 1000 ludności, 1995- 2012	75
Wykres 41. Zarejestrowani czytelnicy na jedną bibliotekę	76
Wykres 42. Zarejestrowani czytelnicy na jedną bibliotekę, 1995-2012 ...	77
Wykres 43. Wiek czytelników bibliotek, 2012r.	78

Wykres 44. Nadreprezentowane i niedoreprezentowane grupy wiekowe w bibliotekach. Proporcje odsetka czytelników w danym wieku do odsetka mieszkańców w danym wieku.....	79
Wykres 45. Zmiana struktury wieku czytelników bibliotek w całej Polsce i uczestniczących w PRB, 2009-2012.....	80
Wykres 46. Status społeczno - zawodowy czytelników bibliotek, 2012r..	81
Wykres 47. Zmiana struktury społeczno - zawodowej czytelników bibliotek w całej Polsce i uczestniczących w PRB, 2009-2012.....	83
Wykres 48. Porównanie liczby czytelników oraz zarejestrowanych użytkowników biblioteki w przeliczeniu na jedną placówkę, 2011-2012..	85
Wykres 49. Przeciętna roczna liczba odwiedzin na placówkę biblioteczną, 2011-2012.....	86
Wykres 50. Przeciętna roczna liczba odwiedzin biblioteki na 1000 mieszkańców, 2011-2012	87
Wykres 51. Liczba książek wypożyczonych w roku 2012	88
Wykres 52. Wypożyczenia, 1995-2012	90
Wykres 53. Wypożyczenia na jednego czytelnika	90
Wykres 54. Wypożyczenia na jednego czytelnika, 1995-2012.....	91
Wykres 55. Przeciętna liczba zajęć w jednej bibliotece, 2010-2012	93
Wykres 56. Struktura zajęć w bibliotece, 2010-2012	94
Wykres 57. Liczba osób uczestniczących w zajęciach w jednej bibliotece, 2011-2012.....	95
Wykres 58. Liczba osób uczestniczących w zajęciach w bibliotece na 1000 mieszkańców, 2011-2012	96
Wykres 59. Wydawnictwa własne biblioteki, 2011-2012.....	97
Wykres 60. Wydawnictwa własne biblioteki na 100 bibliotek.....	98

Spis tabel

Tabela 1. Liczba bibliotek 2009-2012, zestawienie	11
Tabela 2. Liczba mieszkańców, zestawienie	13
Tabela 3. Liczba mieszkańców na jedną placówkę biblioteczną, zestawienie	13

Tabela 4. Liczba punktów bibliotecznych, zestawienie.....	16
Tabela 5. Liczba bibliotekarzy w przeliczeniu na jedną bibliotekę, zestawienie	20
Tabela 6. Struktura zatrudnienia w przeliczeniu na jedną bibliotekę, 2012 r.	22
Tabela 7. Struktura zatrudnienia w przeciętnej bibliotece w %, 2012r. ..	22
Tabela 8. Nowe i rozbudowane budynki muzeów i bibliotek	29
Tabela 9. Przystosowanie budynków bibliotek do potrzeb osób poruszających się na wózkach, zestawienie	31
Tabela 10. Przystosowanie budynków bibliotek do potrzeb osób poruszających się na wózkach na 1000 bibliotek, zestawienie.....	31
Tabela 11. Przeciętne wydatki na biblioteki w gminie, zestawienie.....	36
Tabela 12. Wydatki na biblioteki jako odsetek wydatków z budżetu gminy, zestawienie	38
Tabela 13. Wydatki przeliczone na jedną bibliotekę, zestawienie.....	39
Tabela 14. Wydatki na jedną bibliotekę z uwzględnieniem inflacji, zestawienie	41
Tabela 15. Księgozbiór, zestawienie	46
Tabela 16. Księgozbiór na 1000 mieszkańców, zestawienie	49
Tabela 17. Księgozbiór na jedną placówkę biblioteczną, zestawienie.....	49
Tabela 18. Komputery w bibliotece ogółem, zestawienie	55
Tabela 19. Komputery w bibliotece dostępne dla czytelnika, zestawienie	56
Tabela 20. Komputery podłączone do internetu, dostępne dla czytelników, zestawienie	58
Tabela 21. Komputery w przeciętnej placówce bibliotecznej, zestawienie	59
Tabela 22. Komputery podłączone do internetu dostępne dla czytelników, na 1000 czytelników, zestawienie	61
Tabela 23. Komputery w bibliotece <u>niedostępne</u> dla czytelników, zestawienie	65
Tabela 24. Komputery w bibliotece <u>niedostępne</u> dla czytelników na jedną placówkę biblioteczną, zestawienie.....	65

Tabela 25. Komputery wykorzystywane do prac biblioteczno – bibliograficznych, zestawienie.....	66
Tabela 26. Komputery wykorzystywane do ewidencji czytelników i udostępnień	67
Tabela 27. Liczba zarejestrowanych czytelników bibliotek, zestawienie ..	74
Tabela 28. Zarejestrowani czytelnicy bibliotek na 1000 mieszkańców, zestawienie	75
Tabela 29. Zarejestrowani czytelnicy na jedną bibliotekę, zestawienie ...	77
Tabela 30. Wypożyczenia z bibliotek, zestawienie	89
Tabela 31. Wypożyczenia na jednego czytelnika, zestawienie	91